

**Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií**

Diplomová práce

Kopisty: proč jsme museli odejít!

Bc. Barbora Benešová

Pracoviště Orální historie - Soudobé dějiny

Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií

Rok ukončení 2011

Vedoucí práce: Mgr. Hana Pelikánová

ABSTRAKT

Diplomová práce „*Kopisty: proč jsme museli odejít!*“ se týká zlikvidované obce na Mostecku. Kopisty musely ustoupit průmyslové těžbě a její obyvatelé museli být vystěhováni. Oficiálním důvodem této likvidace byl povrchový lom Ležáky. Jak ale v práci prokazují, není jedinou příčinou. Mezi další patří také hlubinné doly M. J. Hus a Julius III. a rozšiřování hygienického pásma Chemických závodů. Jak se postupem práce ukázalo, všechny tyto skutečnosti měly na obec zásadní vliv. S postupující těžbou došlo k propadávání domů a silnic. Je ale s podivem, že kromě Ležáků a Chemických závodů se v oficiálním likvidačním plánu o těchto zmíněných motivech nehovoří. V celé práci se na základě archivního výzkumu a orální historie snažím rekonstruovat proces likvidace a demolice obce. Prokazují, že fáze od roku 1976-1981 není jedinou a že již dříve docházelo k demolicím objektů. To potvrzuje i skutečnost, že obyvatelé o likvidaci tušili od 60. let. Nevyhýbám se zde ale i otázkám z dnešní doby jako rekultivaci Mostecka, těžebním limitům a případným likvidačním dalších obcí. Zároveň nabízím pohled Kopistických obyvatel na jejich obec, celý proces stěhování, nové domovy a postup likvidace.

Klíčová slova: Mostecko, likvidace obce Kopisty, orální historie, uhelné hornictví

ABSTRACT

Diploma thesis "Kopisty: why we had to leave!" refers to a village in Most district which has been destroyed and its people had to be evicted based on the plan of the mining industry. As the official reason for the liquidation has been mentioned the open-cast mine Ležáky. But, the thesis demonstrates, is not the only cause. The other causes of the liquidation are deep mines Jan Hus and Julius III. and expansion of sanitary zone of chemical plants. It has been proven by the investigation and it is stated in the thesis, all these factors had crucial influence on the village. The need of increased production has caused a slump of the houses and roads in Kopisty. It is surprising that, except Ležáky and chemical plants, there is no allusion to these reasons in the official plan of liquidation. The entire thesis is based on archival sources, research and oral history. The main goal is to precisely reconstruct the process of dismantling and demolition of the village. There is a documentary evidence that the phase from 1976-1981 was not the only one and that there were already demolition of buildings before. This is also confirmed by the fact that local people knew about the liquidation already in the sixties. I do not want to avoid even the up-to-date themes as are the reclamation of the city Most, mining limits and possible liquidation of any other municipality. I also show how the evicted people remember Kopisty and the whole process of moving and what they think about their new homes and the liquidation procedures.

Keyword: Most district, liquidation of Kopisty village, oral history, coal mining

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala sama a veškeré použité zdroje jsou vypsány v seznamu literatury. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně Univerzity Karlovy a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v depozitáři Univerzity Karlovy v Praze a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 26. 5. 2011

.....

Bc. Barbora Benešová

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych na tomto místě poděkovala všem, kteří mě směřovali k otázkám, které bylo nutné si položit a dále těm, kteří mi pomohli s korekturou textu. Zároveň chci vyjádřit své díky vedoucí práce za její trpělivost. Jmenovitě děkuji zvláště Zbyňku Jakšovi, řediteli Podkrušnohorského technického muzea, a Haně Beránkové.

OBSAH

1. Úvod	
1.1 Obsah práce, výběr tématu	7-8
1.2 Metodologie a postup práce	8-10
1.3 Stručný nástin kapitol a jejich popis	10-11
2. Historie Kopist do roku 1945 a exkurz do těžebního průmyslu na Mostecku	
2.1 Obecný historický úvod	12-13
2.2 Správní oblast Kopist do roku 1945	13-16
2.3 Přeměna způsobu obživy	16-16
2.4 Počátek těžby, její institucionální zázemí a konkrétní těžba	17-20
2.5 Jednotlivé doly a lomy v okolí Kopist	21-22
2.6 Využívané metody těžby uhlí	23-24
2.7 Závěr	25-25
3. Podoba Kopist po r. 1945	
3.1 Správní zařazení, koncepce Velkého Mostu	26-27
3.2 Počet obyvatel, způsob obživy	27-28
3.3 Školství, služby, infrastruktura	28-30
3.4 Závěr	31
4. Likvidace Kopist	
4.1 Rozhodnutí o likvidaci	32-35
4.2 Plán a realizace likvidace	35-42
4.3 Finanční stránka likvidace	43-50
4.4 Vystěhování a dokončovací proces	50-52
4.5 Nové domovy	52-55
4.6 Závěr	56
5. Kopisty očima pamětníků	
5. 1. Božena Červenková a Iva Boušová	57-64

5. 2. Hana a Bohumil Benešovi	64-68
5. 3. Závěr	68-69
6. Závěr	
6.1 Interpretace likvidace - souhrn likvidačních aktivit	70-75
6.2 „ <i>Co říkáte na jezera?</i> “ – otázka rekultivace	75-78
6.3 Likvidace včera a dnes, těžební limity	78-80
6.4 Závěr	81-83
7. Seznam použité literatury	84-90
8. Seznam zkratk	91
9. Seznam příloh-přílohy	92

I. ÚVOD

1. 1. **Obsah práce, výběr tématu**

Pařidla, Komořany, Kopisty, Dolní Jiřetín a další. Tyto obce mají společný osud: přestaly existovat ve druhé polovině 20. století. Společným prvkem je i důvod jejich zániku – rozšiřující se lomová a důlní těžba. Pro svůj výzkum jsem si vybrala likvidaci obce Kopisty.

Práce „*Kopisty: proč jsme museli odejít!*“ se týká obce Kopisty na Mostecku likvidované v důsledku průmyslové těžby, konkrétně lomu Ležáky. Kvůli postupu těžby začala část lomu zasahovat do obydlené části vesnice, takže bylo nevyhnutelné srovnat ji se zemí.¹ Tak alespoň zní oficiální vyjádření dle likvidačního záměru z roku 1974. Likvidace samotné obce byla naplánována na období let 1976–1979.

Je spíše náhodou, že jsem se k této problematice dostala. Můj zájem původně směřoval k distinkci mezi starousedlíky a novousedlíky v Janově. Nicméně, za období dvou let, kdy do oblasti dojíždím, ať už kvůli původnímu záměru či kvůli této práci, našla jsem několik zajímavých hledisek, kterých se práce kolegů netýkají a o kterých není nic známo. Na této úrovni zde dosud nebyl prováděn žádný výzkum. Vidím jako společensky velice prospěšné popsat procesy likvidace, zaznamenávat vzpomínky obyvatel a rekonstruovat likvidaci samotnou. Analyzovat přístupy občanů k této události se mi jeví jako zajímavé a důležité, neboť ani dnes není vyloučena případná likvidace dalších obcí. Myslím si proto, že by tato práce mohla posloužit k osvětlení zmíněného fenoménu. Bylo by pak možné předejít případným ztrátám nejen domovů, ale například i důvěry ve státní aparát či v technický pokrok.

Původně jsem pracovala s tezí, že oficiální názor předaný ze strany státního aparátu, tedy proč musí k likvidaci dojít, byl pouze nutným předpokladem pro zničení obce. Domnívala jsem se, že k likvidaci dojít nemuselo. Jak se v průběhu práce ukáže, tato původní hypotéza potvrzena nebyla. Zároveň je ale nutné dodat, že důvod likvidace - těžba v lomu Ležáky - není jediný, který do osudu Kopist zasahoval.

¹ V příloze číslo 1. vidíte oblast Lomu Ležáky, která začíná sahát do obydlené části Kopist.

Dalším aspektem, který bude v práci zmíněn, je samotná likvidace obce, která de facto začala o něco dříve, než oficiální bourání v letech 1976-1979. V důsledku okolní těžby byly totiž některé domy naprosto nevhodné k užívání už například v 60. letech. Přesto zůstává otázkou, proč bylo například v letech 1975–1976 ještě možné koupit si v Kopistech dům či se sem přestěhovat, když tehdy již existoval likvidační záměr obce?

Cílem práce tedy bylo objasnit pravý důvod likvidace, popsat její proces a vysvětlit, za jakých okolností musela skutečně nevyhnutelně proběhnout. Dále jsem se chtěla zaměřit na vztahy mezi starousedlíky,² zda mezi nimi existují nějaká pouta a jestli se v jejich výpovědích naleznou některé kolektivně sdílené informace. V neposlední řadě jsem si kladla za cíl odhalit pocity, které vystěhovaní měli, pochopit jejich vztah k samotné obci a popsat, jakým způsobem se vyrovnávají s faktem, že přišli o svůj domov v Kopistech.

Celá práce se věnuje nejpodrobněji období let 1945–1979. K cílům této práce je ale nezbytné popsat obec i v historickém kontextu a zároveň popsat některé aspekty průmyslové těžby, stejně jako definovat lomovou a důlní těžbu s ohledem na mosteckou lokalitu. To bude součástí druhé kapitoly.

1. 2. Metodologie a postup práce

V celé práci jsem se opírala o dvě výzkumné metody. První z nich byla vyhledávání informací v archivech a druhá vycházela z orální historie. V této práci bylo použito málo literárních pramenů, neboť o konkrétní době a oblasti nepojednávají, kromě populárně-naučných knih uvedených v seznamu literatury, žádné další. Jak uvádí kolektiv autorů v publikaci *Uhelné hornictví v ČSSR*: „*rozsah a význam uhelného hornictví v ČSSR byl už v minulosti předmětem četných pojednání, studií a monografických prací. Většina těchto statí je v současnosti širší veřejnosti nepřístupná*“ (Uhelné hornictví v ČSSR 1985: 15). Jsem si samozřejmě vědoma, že tento fakt byl platný pro rok 1985, je ale pravda, že kromě této rozsáhlé publikace jsou informace dostupné pouze v archivech, zvláště pokud jde o konkrétní doly a lomy. Tím byl můj výzkum značně ztížen, neboť jsem nemohla vycházet z dostupných a zpracovaných výzkumů a

² Tedy ty, jež jsou původně z Kopist, a dnes žijí v okolí.

aplikovaných teorií. Jde tedy o první práci na této úrovni, která se takovým tématem zabývá.

Co se týče archivních záznamů, posloužily mi především dokumenty uložené ve Státním oblastním archivu Most, který jsem navštívila v průběhu půl roku několikrát a nahlédla jsem do všech dostupných materiálů, které se ke Kopistům váží. Následně jsem navštívila také Pracoviště Most-Velebudice, kam byly zařazeny archivní materiály místních dolů a lomů, respektive společností, které v této oblasti těžily. Zde ale nejsou uloženy informace, které bych již nenašla v archivu v Mostě. Jak mi bylo sděleno, některé dokumenty stále vlastní instituce, jako jsou například Severočeské hnědouhelné doly. Ty k dispozici nejsou. Snažila jsem se tedy zpracovat veškeré materiály jak o Kopistech samotných, tak o jejich likvidaci, dostupné v uvedených archivech. Jejich kompletní soupis je uveden v seznamu literatury.

Dalším důležitým bodem mé práce byla metoda orální historie. Abych mohla popsat proces likvidace z druhé strany, tedy ze strany samotných vystěhovaných, jevila se mi tato metoda jako nejvhodnější. Jak říká Miroslav Vaněk, orální historie je *„řadou propracovaných postupů a způsobů, jimiž se badatel v řadě oborů dobírá nových informací a poznatků na základě ústního různě fixovaného sdělení osob, jež byly účastníky či svědky události nebo procesu, který badatel zkoumá“* (Vaněk a kol. 2003: 5).

Narátory, jak nazýváme pamětníky, s nimiž rozhovor realizujeme, jsem kontaktovala několika způsoby. Nechala jsem uveřejnit inzerát v Litvínovských novinách v červnu 2010, který žádal případné pamětníky z Kopist, kteří by měli zájem spolupracovat na tomto projektu, aby se mi ozvali. Dále jsem podala několik obdobných inzerátů na internetové stránky www.zdarbuh.cz a www.zmizeleobce.cz. Poté jsem kontaktovala kronikáře města Litvínov Václava Novotného. Tato práce přinesla kýžené výsledky, neboť jsem na jejím základě získala šest narátorů. Sedmého, posledního narátora, jsem si pak náhodou obstarala na doporučení jednoho z předchozích pamětníků. Uskutečnila jsem tedy celkem sedm rozhovorů s pamětníky. Vzorek se zdá být nedostatečný, ale ve chvíli, kdy se informace od narátorů začaly opakovat, neviděla jsem potřebu shánět další. Jediné, co hodnotím jako slabší místo svého výzkumu je, že se mi nepodařilo natočit rozhovor s nikým z tehdejší politické reprezentace obce, respektive se zástupci místních úřadů. Původně jsem chtěla využít služeb

městského úřadu v Litvínově, kde by mi mohli za poplatek takového konkrétního narátora nalézt. Od této spolupráce jsem ovšem z obavy z avizované dlouhé doby hledání ustoupila. Považovala jsem za neetické vyzvídat na svých narátorech, zda nějaký takový pamětník podle jména, které jsem například našla v dokumentech v archivu, žije někde v jejich okolí. Proto jsem se smířila s tím, že vyjádření z této strany v práci nebude.

Kromě výše zmíněných pamětníků jsem také navštívila Technické podkrušnohorské muzeum, kde jsem natočila rozhovor s jeho ředitelem Zbyňkem Jakšem. Tato spolupráce mi kromě vyjasnění průmyslové terminologie přinesla i nezbytné pohledy odborníka na problematiku likvidovaných Kopist.

Ačkoliv v metodologickém postupu orální historie je běžné realizovat rozhovory dva, kdy první (biografický) popisuje život narátora, a druhý je spíše rozhovorem mezi ním a tazatelem, opustila jsem od druhých rozhovorů vzhledem k rozsáhlému archivnímu výzkumu dostupných pramenů. Za běžných okolností slouží archivní výzkum k prokázání informací od narátorů jako těch pravdivých, já jsem se pramenům v archivech věnovala více do hloubky kvůli komplexnější rekonstrukci likvidace, kterou jsem spíše doplňovala postřehy a poznatky mých narátorů. Dalším důvodem pak byl také fakt, že se mi nestalo, aby některý z mých narátorů byl příliš horlivý či upovídaný, tudíž jsem byla schopna, vzhledem k paralelnímu archivnímu výzkumu, reagovat na výpověď následnými otázkami v závěrečné fázi rozhovoru. Potřebné informace jsem získala a pro účely tohoto výzkumu je považuji za relevantní. Také je nutné dodat, že většina z mých narátorů i přes návodné otázky nebyla schopna svou výpověď už při prvních rozhovorech doplnit o nové informace. Z výše nastíněných důvodů jsem druhé rozhovory nerealizovala.

1. 3. Stručný nástin kapitol a jejich popis

V kapitole číslo jedna jsem se snažila nastínit důvody, proč jsem si téma zvolila. Následně jsem popsala své cíle a v neposlední řadě zdůraznila otázky, na které jsem hledala odpověď. Snažila jsem se vyjasnit také postup práce a metodologii, se kterou jsem pracovala.

V následující kapitole jsem objasnila několik podle mě důležitých momentů z historie Kopist ještě před obdobím roku 1945, které jsou pro mou práci stěžejní. Tuto kapitolu jsem doplnila o exkurz do průmyslové těžby obecně (technické

postupy, průmyslová politika, celorepublikové aspekty) a zároveň jsem podala podrobný popis dolů a lomů na Mostecku, respektive v Severočeském hnědouhelném revíru. V této kapitole jsem si kladla za cíl objasnit některé prvky, o kterých bude řeč v následujících kapitolách, potažmo vyjasnit některé rozpory, ke kterým jsem se vrátila v závěru. Domnívám se, že bez předchozí znalosti, kterou jsem se snažila touto kapitolou předat, není možné popisovat fenomén likvidované obce.

Kapitola číslo 3. mi posloužila k popisu fungování obce po roce 1945 do její likvidace. Snažila jsem utřídit informace jako správní zařazení Kopist, vysvětlit pojmy jako koncepce Velkého Mostu, ukázat na některé detaily likvidací již probíhajících, popsat obraz obyvatel jako pracujících a kulturně se realizujících i předložit některé statistiky, jako je počet obyvatel apod. Tato kapitola má především poukázat na skutečnosti vyplývající z rozhovorů.

Následující kapitola se již týká samotné likvidace Kopist. Kromě dokumentu, který je oficiálním rozhodnutím o likvidaci, jsem se zde zaměřila i na samotný plán Kopist v souvislosti s postupem likvidace, výkupy domů od majitelů, formy náhrad za vystěhované domovy a podobu nových prostor, do kterých byli obyvatelé přestěhováni. Kapitola je stěžejní, protože jsem zde dokládala tvrzení proklamovaná v závěru.

Pátá kapitola se věnuje pohledu na Kopisty očima pamětníků. Vybrala jsem čtyři pamětníky, jejichž výpověď považuji za stěžejní. Jejich tvrzení opírám nejen o doložená fakta, ale také o výpovědi ostatních narátorů. Kromě názoru na likvidaci, její proces a například výkupy se tu věnuji také jejich pohledu na vybavenost Kopist, na jejich život a pocit, jaký z Kopist měly. V celé kapitole se pak snažím hledat stejné prvky v jejich výpovědích.

Poslední část práce, respektive závěr, je věnovaná několika věcem, které považuji v souvislosti cílem práce za důležité. V první řadě zde shrnuji likvidační postupy na základě interpretaci nashromážděného materiálu. Dále se zde zabývám rekultivacemi na Mostecku a těžebním limitům. To vše mě pak vede k tomu, že mluvím o „plánované“ likvidaci Horního Jiřetína. Práci zakončuji některými otázkami, které vystaly během výzkumu a na které by bylo možné hledat odpovědi v případných dalších výzkumech.

II. HISTORIE KOPIST A EXKURZ DO TĚŽEBNÍHO PRŮMYSLU V OBLASTI

2. 1. Obecný historický úvod

Na počátku 20. století byly Kopisty samostatnou obcí. Od roku 1941 patřily pod statutární město Most.³ Toto město bylo správním centrem stejnojmenného okresu, který leží v dnešním Ústeckém kraji. Rozloha okresu je 467,16 km², počet obyvatel 116 836 (hustota zalidnění 250 obyvatel na 1 km²). V bývalém okrese Most je 26 obcí, z toho 6 měst. První písemná zmínka o Mostě pochází z roku 1040 z Kosmovy kroniky české. Do roku 1247 byl Most pouze tržní osadou, od této doby je označován jako město. Jeho zástavba se několikrát změnila, ať už v důsledku dvou požárů, kterými Most prošel, (v 16. století a pak v roce 1820) tak i například kvůli třicetileté válce nebo válkám napoleonským. Celá tato oblast patří k tzv. Mostecké uhelné pánvi, o které se zmíním v další části věnované historii těžebního průmyslu.

Etymologie názvu „Kopisty“ není jednoznačná, jméno může být odvozeno od rodu Kopistů (původních vlastníků) nebo také od „kopisti“, což byl nástroj na mísení masa.

Obec Kopisty je poprvé zmiňována v roce 1057, ale v insertu dochovaných listin se o ní začíná psát až v roce 1218 (Sýkorová 2000: 42). Většina současných prací upozorňuje na nesrovnalosti mezi středověkými záznamy. Z roku 1227 se dochovala listina, v níž jsou Kopisty darovány Zderazskému klášteru. Jana Sýkorová ve své publikaci Zmizelé domovy hovoří o tom, že další informace týkající se vlastnictví obce v této době nalezneme také v písemnostech pocházejících od Chotěbora nebo Dětricha, z čehož usuzuje, že patřily několika šlechticům (Sýkorová 2000: 42-43). Proto se také má za to, že Kopisty byly rozděleny na dvě části, z nichž ta patřící klášteru spadala od 14. století pod správu Kerunků z Lomu a druhá část, patřící šlechtě, střídala své majitele.⁴

³ Pod Most spadaly Kopisty do roku 1954. Pak se staly opět samostatnou obcí. Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Připojení Kopist do svazku Velkého Mostu, ev. č. 1, inv. č. 5, 1945-1947 a Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Odloučení Kopist od Mostu, ev. č. 1, inv. č. 6, 1953-1954.

⁴ Není ovšem dále zmiňována část patřící Zderazskému klášteru, proto je zřejmé, že i ta připadá od 16. století Mostu.

Od roku 1439 do roku 1510 zde působili Hochhauserové, po nich nastoupili Smolíkové ze Slavic a Sekerkové a další část vlastnil Jan z Veitmile. Oba podíly těchto vlastníků byly prodány v 16. století městu Most. Do konce tohoto století tak Kopisty postupně celé přešly k Mostu, který z nich učinil centrum oblasti a spravoval je až do roku 1848.

Tímto způsobem popisuje vlastníky a administrativní členění Jana Sýkorová v citované publikaci. Petr Jančárek ve svém díle uvádí jiná fakta o středověkých vlastních obce. Souhlasí s rozdělením Kopist na dvě části ve 13. století a říká, že první patřila mocnému šlechtickému rodu Hrabišiců do roku 1227, pak zderazskému klášteru, a druhá vladyské tvrzí, jinak také mosteckému hradu. Část patřící klášteru byla ve 14. století spravována Kerunkem z Lomu. Držitelem druhé části byl od roku 1238 Chotěbor a následně Detřich. Druhá část byla pak doložena v roce 1238 držitelem Chotěborem, následně Jetřichem. V roce 1399 byla označována jako Vladyský dvůr, jehož majitelem byl Henselin z Vlčkovíc a ten jej prodal Václavovi z Mrzlic. Za Václava je v Kopistech uváděna i tvrz (Jančárek 1979: 2-4). V 15. století byly podle Jančárka Kopisty rozděleny na tři části. První patřila Hochhauserům, druhá panu Thiemu z Ryzen a třetí mosteckému hradu. Od 16. století se už Jančárek i Sýkorová v pohledu na historii obce shodují.

Z berní ruly lze rekonstruovat záznamy o počtu obyvatel a hospodářské činnosti, které souvisejí především se zemědělstvím. V 17. století zde bylo 62 hospodářství, z nichž 14 bylo sedláckých, 32 chalupnických a 15 rukodělných. V roce 1771 došlo na základě reformy Marie Terezie k přesné evidenci domů. Ta ukázala, že v Kopistech bylo 56 selských stavení. Do zrušení roboty v roce 1848 se již počet stavení nezvyšoval. Záznamy z roku 1848 ukazují, že v obci žilo 387 obyvatel v 76 domech (Jančárek ? : 6).⁵

2. 2. Správní oblast Kopisty

Rozvoj, který nastal na konci 19. století, s sebou přinesl i rozkvět samotných Kopist, který se projevil na počátku 20. století. Hlavním důvodem byl nárůst počtu obyvatel, který v roce 1915 dosáhl k číslu 4879, a zprávy z roku 1907 hovořily o 265 domech. Před rokem 1908 zde žilo více obyvatel německé národnosti. Po tomto roce se zvýšil počet obyvatel české národnosti, německých

⁵ JANČÁREK, P. (?): Kopisty; nástin historického vývoje. Dosud nepublikovaná publikace, OA Most, knihovna. 72 str.

bylo pouze 32%. Jančárek uvádí, že v roce 1908 se 63% obyvatel živilo jako dělníci. Zemědělství se věnovalo 32%. Podle zmíněného autora byla většina místních rolníků německé národnosti, což Jančárek dále nerozvádí.⁶ Počátek 20. století měl pro Kopistské ještě jedno velké pozitivum: v roce 1911 jim byla udělena pečeť císaře Františka Josefa I., která jejich obec povyšovala na město.⁷

Po první světové válce město přišlo o mnoho mužů, kteří v ní padli, a začaly velké spory mezi německým a československým obyvatelstvem. Němci nesouhlasili se vznikem samostatného Československého státu v roce 1918, a proto se snažili o vytvoření vlastní samosprávy „Deutschböhmen“ se sídlem v Liberci. Vzhledem ke skutečnosti, že dne 30. 10. 1918 byl ustanoven Výbor národní obrany, i v Kopistech vznikla jeho frakce „Národní obrana“, která bojovala proti této německé iniciativě. Vznik Národní obrany ale nevedl k řešení problému příslušnosti Kopist, proto došlo nevyhnutelně k vojenskému konfliktu proti německým ozbrojencům. Kopistská Národní obrana měla ale podporu pozemních jednotek z československé armády, což byl také jeden z důvodů, proč dne 28. 11. 1918 vznikl Národní výbor, který převzal samosprávu města.⁸

Po první světové válce měla katastrální obec Kopisty⁹ 1288 ha a 661 domů. Byla složena ze samotných Kopist, přilehlé osady Pláň,¹⁰ dále pak z Růžodolu, Konobříž¹¹ a Pařidel.¹² Pařidla byla označována jako vesnice. Nacházela se 2 km východně od Kopist a pod jejich správu spadala od roku 1820. Obec byla zrušena v důsledku těžby v letech 1967-1969. Růžodol se nacházel severně od Kopist a spadal pod ně od roku 1921. Od roku 1949, kdy byly zrušeny místní národní

⁶ Před rokem 1908 zde žilo 1470 německých obyvatel z celkových 2635 (Jančárek ? : 11-13).

⁷ Příloha číslo 2. – propůjčení pečeti, která dává obci status města.

⁸ Informace pocházejí z Kopistské kroniky z roku 1929 (Státní okresní archiv Most, fond AM Kopisty (č. f. 49), Kronika ev. č. 2, inv. č. 1.). Ta ovšem nemá číslované stránky. Zdroj: *Ministerstvo obrany 1918-1989* (2004). [cit. 2011-05-16]. Army.cz. Dostupné z WWW: <<http://www.army.cz/ministr-a-ministerstvo/historie/ministerstvo-obrany-1918-1989-5316/>>

⁹ V archivních dokumentech také nazýváno politická obec.

¹⁰ Od roku 1850 patří pod Kopisty s označením Plan. V roce 1921 už je nazývána jako Pláň, osada (Retrospektivní lexikon obcí 1978: 685).

¹¹ Od roku 1869 patří ke Kopistům (Retrospektivní lexikon obcí 1978: 485).

¹² Původně Paředla, přejmenovány v roce 1921. Likvidace Pařidel se v publikacích liší. Jedna uvádí zánik po roce 1961 (Retrospektivní lexikon obcí 1978: 664), jiná výše uvedený v roce 1967 (Sýkorová 2000: 38).

výbory ve všech těchto přilehlých obcích,¹³ byl zařazen pod Dolní Litvínov (Retrospektivní lexikon obcí 1978: 768). Obec zanikla ze stejného důvodu jako Pařidla v letech 1956-1959. Jinak tomu bylo v případě osady Pláň, která neměla prakticky vůbec své vlastní vymezení a spadala pro svou malou rozlohu vždy pod Kopisty. Ta byla zrušena již po roce 1930, i když některé domy na severu Kopist-
střed byly považovány za část Pláně. Stejně tak to je i s Konobřemi, které byly vždy spojovány s Kopisty, často byly také nazývány osadou. Je velice překvapivé, že Konobře měly statut osady stejně jako Pařidla, byť měly daleko vyšší počet obyvatel.

Po první světové válce žilo v Kopistech podle dochované kroniky 5021 obyvatel.¹⁴ Celá politická obec, včetně zmíněných obcí, měla 8074 obyvatel, z toho 1113 žilo v Konobřích, 1272 v Růžodole a 488 v Pařidlech. V roce 1931 již při novém sčítání obyvatel žilo v Kopistech 5455 obyvatel, celá politická obec jich měla 8357. V následujících letech nedosáhly Kopisty už nikdy k takovému počtu obyvatel, pak už jen klesal.

24. února 1919 převzala správu obce tzv. správní komise. Téhož roku se v červnu konaly také první volby, které usadily do křesla starosty Jana Dvořáka. Byla vytvořena obecní rada a zastupitelstvo. V roce 1923 se konaly další volby, ve kterých zvítězila Komunistická strana československá (KSČ). Další záznam, zvláště pak ten, kdy došlo ke změně politického vedení v obci, je z roku 1935, kdy se vítězem stala Národně socialistická strana (1349 hlasů). 14. března 1939 se rozpadla Československá republika (ČSR), následující den byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava. Vzhledem k poloze Kopist se staly Sudetami a to změnilo nejprve na dalších 6 let a nenávratně i do budoucna, fungování celé obce. Docházelo k poněmčování obyvatel, byla upřednostňována nekvalifikovaná práce, bombardování v době války zničilo 18% procent domů, i přesto, že nálety spojenců mířily na doly a průmysl. K osvobození Kopist došlo až 7. května 1945.

¹³ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Likvidace MNV Růžodol, Konobře, Pařidla (pod MNV Kopisty), ev. č. 1, inv. č. 3, 1949.

¹⁴ Záznam z roku 1921. Je s podivem, že na jedné straně je uváděn tento počet a na druhé je v tomto počtu zahrnut výčet etnických skupin zde žijících: 3754 Čechů, 1470 Němců a 32 Židů. Dohromady tedy 5256, což je více než celkový uváděný počet. Nicméně, tuto zajímavost nepovažuji za příliš důležitou. Teoreticky postačí pro mou práci číslo okolo 5000 obyvatel. Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond AM Kopisty (č. f. 49), Kronika ev. č. 2, inv. č. 1.)

2. 3. Přeměna způsobu obživy

V 16. století v Kopistech hrálo hlavní roli zemědělství. Oblast byla jednou ze zásadních agrárních lokalit Mostecka. Obyvatelé se také hojně věnovali rybníkářství. Rybníky byly ovšem v roce 1623 zkonfiskovány a připadly městu Most.

V 19. století došlo k výrazné přeměně způsobu obživy. Manuální práce byla nahrazována strojní, technický pokrok se začal zrychlovat a v neposlední řadě docházelo k rozvoji technické výroby, která s sebou nesla masové budování železnic. Zavedení parní energie získávané převážně z uhlí s sebou neslo snahu o stále větší získávání této suroviny. Přejít od zemědělství k průmyslu jako zdroji obživy byl tedy nevyhnutelný. Mostecko se stalo velice důležitou oblastí právě díky hnědému uhlí, na které byl kraj bohatý. Od 70. let zde byla pak budována železniční osa spojující Mostecko s Krušnými horami (Jančárek 1979: 10).

V 19. století vznikalo v oblasti Mostecka nemálo velkých společností, které se věnovaly nejen těžbě uhlí, ale i výrobě energie. První větší společností byla sklárna z roku 1867,¹⁵ která se ale v roce 1869 přeměnila na cukrovar. Koncem 60. let se začaly zakládat první velké uhelné doly.

Ve druhé polovině 19. století vznikly doly Julius II. (1878), Julius III. (1882), Julius IV. (1891), Habsburg (1890, pak Minerva od 1919), Venuše (1895). Důl Julius III.¹⁶ byl státním dolem a zaměstnával v tomto období 600 lidí. Důl Venuše měl 800 zaměstnanců. V této době vznikl také ještě důl Julius IV., který byl ovšem v roce 1911 zrušen. Lokalita se tedy stala průmyslovou oblastí a od této chvíle ji můžeme také definovat jako severočeskou hnědouhelnou pánev. Proto také obyvatelé také nacházeli uplatnění především v těžebním průmyslu. Důvod této změny souvisí s nejbohatšími ložisky hnědého uhlí v Evropě, které se zde vyskytují.

¹⁵ *Mostecko v průmyslové éře* (2010). [cit. 2011-02-27]. Litvínov.sator.cz. Dostupné z WWW: <<http://litvinov.sator.eu/kategorie/krusnohori/mostecko-v-prumyslove-ere>>

¹⁶ Všechny doly Julius I.-V. byly od začátku těžby až do konce pod správou státu, respektive nikdy nepatřily soukromníkům.

2. 4. Počátek těžby, její institucionalizace a rekonstrukce procesu těžby

Těžební oblast Mostecká se nachází v severních Čechách v Krušnohoří. Spadá pod Mosteckou uhelnou pánev, která dříve nesla název Severočeská uhelná pánev. V příloze 3. a) a b) lze najít přehled většiny dolů a lomů v Severočeské hnědouhelné pánvi (jinak také Severočeský hnědouhelný revír-SHR). Tyto doly a lomy spadaly pod správu organizačního celku Severočeské hnědouhelné doly (SHD). V roce 1965 byly zřízeny oborové podniky této instituce a v čele revíru stálo oborové ředitelství v Mostě. Dalším celorevírním nástupcem SHD byl Koncern SHD,¹⁷ Most v roce 1976.¹⁸ Pro tuto práci je stěžejní podoba koncernu v roce 1976:

Organizační struktura koncernu SHD v roce 1976

Severočeské uhelné doly byly přeměněny na koncern v roce 1976. Členily se na 8 koncernových podniků a 7 koncernových účelových organizací. Koncernové podniky se dále dělily na 5 podniků lomových, 1 hlubinný, 1 výstavbový a 1 strojírenský.¹⁹ Zvýrazněně vyznačené doly a lomy zasahují do Kopist.

Názvy institucí	Názvy dolů a lomů				
Doly V. I. Lenina, k. p., Komořany	Důl Obránců míru, Komořany	Důl Jan Šverma, Holešice	Důl Československé armády, Ervěnice	závod Důlně-technických služeb Vrbenský, Souš	závod Úpraven uhlí, Komořany
Doly J. Fučíka, k. p., Bílina	Velkolom Maxim Gorkij 1 — závod skrývky, Bílina	Velkolom Maxim Gorkij 2 — závod lomy, Ledvice	Úpravna uhlí, Ledvice	Dílny a energetika, Bíliny	samostatný provozu Autodoprava, Bílina
Palivový	Důl 5.	Tlaková			

¹⁷ V příloze č. 4 naleznete souhrn názvů tohoto organizačního celku.

¹⁸ Zdař Bůh (2008). [cit. 2011-02-12]. Zdarbuh.cz. Dostupné z WWW: <<http://www.zdarbuh.cz/reviry/shd-reviry/historie-byvaleho-sp-doly-hlubina/>>.

¹⁹ Zdař Bůh (2008). [cit. 2011-02-12]. Zdarbuh.cz. Dostupné z WWW: <<http://www.zdarbuh.cz/reviry/shd-reviry/severoceska-uhelna-spolecnost/>>.

kombinát A. Zápotockého, k. p., Ústí nad Labem	května, Chabařovice	plynárna, Úžín			
Doly Nástup, k. p., Tušimice	závod Pruněřov	závod skrývek Merkur a Březno, Pruněřov	závod uhelných lomů Merkur a Březno, Tušimice	závod dílen a technických služeb, Tušimice	
Doly Ležáky, k. p., Most	závod Šmeral, Čepirohy	závod Ležáky, Most			
Doly Vítězného února, k. p., Záluží u Litvínova	Důl J. Žižka, Chomutov	Důl Kohinoor, Mariánské Radčice	Důl Centrum, Dolní Jiřetín	Důl Gottwald, Hrdlovka	Důl Julius III, Kopisty
Krušnohorské strojířny, k. p., Komořany	výrobní závod, Komořany	výrobní závod, Teplice	výrobní závod, Horní Slavkov	vývojový závod, Most	
Báňské stavby, k. p., Most (výstavbová základna SHR)	závod 01 Most — lomy	závod 02 Teplice — Rekultivační výstavba	závod 03 Most — Průmyslová a bytová výstavba	závod 04 Osek — Hlubiny a vrty	závod 05 Most — Doprava
Báňské projekty, k. ú. o., Teplice					
Výzkumný ústav pro hnědé uhlí, k. ú. o. Most					
Technické služby, k. ú. o., Most					
Uhlozbyt, k. ú. o., Ústí nad Labem					
Výpočetní technika, k. ú. o., Most					
Inženýrská koncernová účelová organizace, Most					
Správa školských zařízení, k. ú. o., Most					

První zmínky o uhlí v severních Čechách pocházejí již z roku 1403 (Městská kniha duchcovská). Do roku 1789 nebyl žádný dohled nad těžbou v lokalitě, až v této chvíli byla podřízena státnímu dohledu. Stát byl pak ten, kdo uděloval právo k těžbě uhlí.²⁰ Rozmach tohoto oboru ale tehdy nebyl velký. Hlavním důvodem byl nejen přísný dozor státu, ale také nekvalifikovanost zaměstnanců a malý počet horníků, kteří pracovali v dolech například jen ve třech, proto

²⁰ Jak publikace uvádí, na Mostecku spadala těžba do 19. století a na jeho počátku pod velké feudály, jimiž byly například Ledebourové, Lobkowicové a Schwarzenberkové (Uhelné hornictví v ČSSR 1985: 24).

k rozmachu dojít nemohlo. Tuto skutečnost potvrdil i současný ředitel Podkrušnohorského technického muzea.²¹ Tento stav platil ještě v 60. letech 19. století (Uhelné hornictví v ČSSR 1985: 24). Ve druhé polovině 19. století začínají o oblast jevit zájem velké společnosti a mizí původní drobní podnikatelé, kteří se dobývání uhlí věnovali.²² Důvodem, proč zde zpočátku nebyl větší zájem o uhlí, byla menší poptávka. Ani technické vybavení neumožňovalo například dolovat hlouběji. Přispívalo tomu i tehdejší feudální pozemkové vlastnictví (Uhelné hornictví v ČSSR 1985: 23). Větší feudálové měli prakticky monopol na těžbu, poněvadž k ní docházelo na jejich pozemcích. Nicméně, právě ve druhé polovině 19. století došlo k výraznému rozmachu s nástupem technické revoluce. Ta zapříčinila rozšíření dopravy, která zkrátila vzdálenosti mezi městy a která přinesla také rozvoj v technickém vybavení.²³

Po úspěšných letech na konci 19. a na počátku 20. století se začala těžba výrazně komplikovat. Stát tehdy kvůli zvyšování státního rozpočtu žádal povinné dodávky 30% (Uhelné hornictví v ČSSR 1985: 242-243), a proto se začalo měnit vlastnictví dolů. Kvůli této podmínce skončily menší těžařské společnosti a doly přebíraly kapitálové skupiny (obvykle spojováním jednotlivých menších firem). Institucionální podstata těžby se odvíjela od báňské správy. V důsledku stále se navyšujících požadavků a nových dolů bylo zřízeno v roce 1871 Báňské hejtmanství v Praze pro Čechy a ve Vídni pro Moravu. K tomu přibýlo v roce 1908 Ministerstvo veřejných prací, které zastávalo státní dohled a správu dolů.²⁴ Tyto instituce měly především úlohu kontrolního úřadu. Nastavovaly bezpečnostní parametry a dohlížely na jejich dodržování.

V meziválečném období byla vytvořena vrcholná organizace těžařů, tzv. Svaz majitelů dolů v ČSR (založena již v roce 1919).²⁵ V této době se ale vytvořilo také několik daleko důležitějších skupin, které známe i z druhé poloviny 20. století, a o kterých je zmínka v odstavci níže. Nicméně způsob institucionálního zázemí narušilo později podepsání dekretu o znárodnění dolů prezidentem republiky dne

²¹ Zdroj: Zbyněk Jakš, rozhovor ze dne 6. 11. 2010. (viz. CD příloha)

²² ČERVENKA, Jaroslav (2001). Likvidace Starého Mostu. [cit. 2011-01-28]. Starymost.web2001.cz. Dostupné z WWW: <<http://starymost.web2001.cz/>>.

²³ V roce 1870 dochází k zahájení pravidelné dopravy na úseku Ústecko-teplické dráhy z Duchcova do Chomutova.

²⁴ Zrušeno 1918. V roce 1917 převzalo jejich některé oblasti zájmu Ministerstvo sociální péče.

²⁵ Spojení revíru mosteckého, duchcovského a hornolitivovského.

28. 10. 1945 (Uhelné hornictví v ČSSR 1985: 245).²⁶ Díky znárodnění vznikla pro tuto práci důležitá společnost - Severočeské hnědouhelné doly se sídlem v Mostě.

Ve 20. století pak došlo k výměně majitelů všech dolů a lomů v oblasti. Mostecká uhelná společnost převzala majetek rodin německých obchodníků a báňských podnikatelů.²⁷ V roce 1993 nese stejný název také jiná společnost, která vznikla spojením Dolů a úpraven Komořany, Dolů Ležáky Most a Dolů Hlubina Litvínov,²⁸ nejde o totožné společnosti. Doly výše zmíněné vlastní totiž v určité chvíli nejsilnější skupina v revíru, Severočeská uhelná společnost (původně majetek Petschků, jedna z prvních těžbařských firem na Mostecku, pak SHD). V příloze 3. a) a b), kde můžete vidět přehled dolů a lomů po roce 1945 jsem nezařadila například důl Zdař Bůh, poněvadž práce na něm byla zastavena v roce 1886 a důlní pole bylo přiděleno dolu Centrum, pak Rudému severu. Dále zde také není Humboldt I. (1887, zastaven 1904, jeho důlní pole pod Centrum) a Humboldt II. (1890). V oblasti Komořan se pak nacházely pod SHD doly Germania (později lomová těžba, následně přejmenován po roce 1945 na Fortunu) a Jupiter. V roce 1905 se započalo s hloubením dolu Tegettoff, v příloze č. 3 a) a b) Herkules. Společnosti SHD patřil i důl Posseidon v Kopistech. Poslední společností, která zde fungovala ve 20. století, je skupina Lomové uhelné doly, která zaopatřovala majetek, který byl v původním vlastnictví Weinmannů (Uhelné hornictví v ČSSR 1985: 160-161).

Co se týče výtěžnosti v oblasti, neboli množství vytěženého uhlí, v 19. století nebyla nikterak velká. V této době se velké a malé doly od sebe příliš nelišily. Byly hluboké maximálně 15 metrů, pracovalo zde nejvíc 15 horníků a délka chodeb nepřekračovala desítky metrů. V roce 1819 bylo vytěženo 76 470 tun uhlí přibližně na 1672 dělníků, do roku 1830 objem těžby stoupl na 114 109 tun. Od té doby těžba v regionu rychle rostla. Nicméně, v letech 1913–1937 se výtěžnost prudce zmenšila o 5 mil. t. (Uhelné hornictví v ČSSR 1985: 102).²⁹ V roce 1948

²⁶ Příloha č. 5, dekret prezidenta republiky.

²⁷ Novell (2003). [cit. 2011-02-27]. Novell.cz. Dostupné z WWW: <<http://www.novell.cz/cs/aktuality/pripadove-studie/mostecka-uhelna-spolecnost.html>>.

²⁸ Společnost vzniká jako MUS, a. s. v roce 1993, v roce 2002 pak přebírá celou korporaci Czech Coal. Investoři tak tehdy odkoupili od původního vlastníka energetická aktiva, která mj. zahrnují Mosteckou uhelnou společnost (MUS). Zdroj: *Czech Coal Group* (2010). [cit. 2011-03-10]. Czechcoal.cz. Dostupné z WWW: <<http://www.czechcoal.cz/cs/profil/skupina/index.html>>.

²⁹ Z 18 607 042 tun v roce 1913 na 13 346 079 tun v roce. V roce 1929 bylo naměřeno 17 400 919 tun na 31 292 dělníků, z čehož produktivita práce na jednoho dělníka na směnu v tunách je 1, 955

došlo k prudkému nárůstu na 23 mil. tun pro celou oblast Československa. Severočeská hnědouhelná pánev vytěžila v roce 1960 39 082 milionů tun, v roce 1970 54 522 mil. a v roce 1980 66 700 mil. tun. Zvláštní v tomto momentě je rychlý obrat k lomové těžbě,³⁰ která se stávala čím dál tím efektivnější a výhodnější (Uhelné hornictví v ČSSR 1985: 301–302).³¹

2. 5. Jednotlivé doly a lomy v okolí Kopist³²

V mostecké oblasti vznikl nejdřív hlubinný důl Julius I. v roce 1871.³³ Důvodem ukončení těžby v tomto dolu byl zaprvé údajný bankrot, po kterém jej přebral do správy tehdy rakouský stát, a za druhé výbuch v roce založení, který připravil o život několik horníků. Důl byl později zatopen a na jeho místě vznikla strojní kruhová cihelna. V roce 1872 se začalo s hloubením dolu Julius II., který byl vzdálen od „jedničky“³⁴ jeden kilometr. Zde ale vznikl velký požár v roce 1902 a šachta byla také uzavřena. Pro nás je důležité, že později byl uveden znovu do provozu, nejdříve jako Jožka David a od roku 1951 jako Mistr Jan Hus. Pro tuto lokalitu je ale nejdůležitější Julius III., jehož prostor zasahoval přímo do Kopist.³⁵ Příprava těžby začala už v roce 1881 a provoz byl zahájen v roce 1884. Hloubka těžební jámy dosáhla 88 metrů. Pak ještě vznikly doly Julius IV.³⁶ a V. Kromě Julia III. žádný z nich již ve druhé polovině 20. století nefungoval.

Důl Venuše³⁷ byl otevřen v roce 1899 a nacházel se pod Konobříží. Byl hluboký 150 m. Vzhledem k špatným podmínkám, které nemohly zaručit bezpečnost práce, byl v roce 1946 uzavřen. O deset let později byl znovu otevřen. Kvůli skrývce lomu Ležáky byl znovu uzavřen v roce 1961. Dolové pole bylo rozděleno mezi sousední doly a lomy Ležáky, Mír a Koh-i-noor.

1937 (Uhelné hornictví v ČSSR 1985: 169–172). Jen pro zajímavost, průměrná roční hrubá mzda dělníka v roce 1929 byla 11 980,- Kč.

³⁰ Příloha číslo 6.

³¹ Hlubinná přinesla necelých 6 mil. tun oproti lomové, která vynesla necelých 62 mil. tun. Celkový podíl těžby hnědého uhlí na celonárodní úroveň z této oblasti byl 70,6%.

³² Umístění okolních obcí, Kopist a dolů a lomů v okolí naleznete v příloze č. 7.

³³ Byl umístěný u silnice z Mostu do Kopist.

³⁴ Místní nazývají všech pět dolů Julius podle jejich čísla.

³⁵ Dnes se na jeho místě nachází Technické podkrušnohorské muzeum.

³⁶ Zrušen 1911.

³⁷ Zdroj: *Ekologické centrum Most* (2001). [cit. 2011-03-11]. Ecmmost.cz. Dostupné z WWW: <http://www.ecmost.cz/rekultivace.php?page=uhli_lokality>.

Posledním z hlubinných dolů, který zasahoval do oblasti Kopist či jejich politické obce, je důl Minerva, dříve zvaný Habsburg. Ten se nalézal mezi Kopisty a Růžodolem. Byl hluboký 220 metrů a v roce 1906 byl sloučen s některým z okolních dolů.

Lom Ležáky³⁸ se nacházel v centrální části Severočeské hnědouhelné pánve severně od města Mostu. Historie těžby sahá do roku 1926. Zpočátku hlubinná těžba v dolu Evžen byla v 50. letech nahrazena povrchovým způsobem dobývání s malostrojovou technikou v lomech Venuše a Evžen a po druhé světové válce v lomech Ležáky a Most. Lom Ležáky byl v 70. a 80. letech rekonstruován a tato nová technologie umožnila výrazně zvýšit těžební kapacitu. V roce 1971 byla zahájena těžba v pilíři samotného města Most. Podmínkou pro to byla postupná likvidace historické části města a jiných obcí. Uhelný lom měl délku cca 1 000 m, byl orientován severojižním směrem a v současné době před zaplavením zaujímal plochu cca 70 ha. Byl úzce spojen s lomem Most. Lom Most vznikl kvůli udržení a rozvíjení těžby potřebného množství uhlí. Tehdy bylo rozhodnuto, že se těžba rozšíří do pilíře pod městem Most. Se skrývkou lomu se začalo 1. 1. 1970. Od roku 1984 docházelo k propojení lomu Ležáky s lomem Most. Těžba uhlí byla dokončena v roce 1993. V témže roce byl v lomu otevřen kamenolom.³⁹

Chemické závody v této oblasti nesly původně název Sudetenländische Treibstoffwerke, AG Oberleutensdorf (STW) a měly za úkol zásobovat německou frontu pohonnými hmotami vyrobenými z hnědého uhlí. Stavba trvala od roku 1939 do roku 1945. V závěrečné fázi války bylo ovšem 70 % závodu v důsledku bombardování zničeno. Po ukončení války začala být chemička obnovována a v roce 1972 sloužila již jen jako výrobce produktů z ropy. V sedmdesátých letech byla například uvedena výroba močoviny, síry, oxoalkoholů, Chezacarbu, CO₂, etylenu, polypropylenu a polyetyleny. Už v roce 1975 se její název změnil na Chemopetrol, tehdy k. p., jenž závodu zůstal dodnes. Pro nás a tuto práci je ovšem důležitý název „Stalinovy závody, n. p. Záluží“, používaný od roku 1946, podle něhož ho místní nazývají „Staliňák“. Až po roce 1989 se změnila hlavní oblast výroby a závod se začal věnovat petrochemii. Vzhledem k tomu, že instituce měla

³⁸ Zdroj: ČERVENKA, Jaroslav. *Likvidace Starého Mostu* [online]. 2001 [cit. 2011-01-28]. Starymost.web2001.cz. Dostupné z WWW: <<http://starymost.web2001.cz/>>.

³⁹ Přesto je zvláštní, že „provoz tohoto lomu při vytěžení zásob uhlí měl skončit v roce 1986“ (Uhelné hornictví v ČSSR 1985: 585).

propracovanou politiku ochrany životního prostředí, začala být pozice tohoto podniku velice silná i na mezinárodním trhu.

2. 6. Způsoby dolování uhlí a vývoj těžební techniky

Při těžbě hnědého uhlí se využívají dva možné způsoby dolování: hlubinné a lomové. Hlubinné dolování je technicky náročnější, v tomto případě jsou do země hloubeny jámy, pomocí nichž se horníci dostávají hluboko pod zem k ložiskům uhlí. Ačkoli je tato forma na pohled možná ekologicky přípustnější, její ničivé důsledky jsou vidět například při praskání domů. Navíc je třeba zdůraznit, že kvůli spodním vodám, větrání apod. je vždy nutné mít ke každé takové jámě několik vývodů, které například vhánějí vzduch, vytahují vodu atd. Při lomové těžbě je na druhou stranu ale vidět na první pohled, jak má tato forma získávání uhlí devastující účinek na krajinu. Lomová těžba se nedostává sice tolik hluboko jako hlubinná, ale na druhou stranu potřebuje daleko širší prostor pro svou těžbu. Tím je pro ni zřejmé zcela typické narušení větší krajinné oblasti.

Do 18. století nepodléhala těžba státu, což byl možná jeden z důvodů, proč také neměla žádná pravidla.⁴⁰ Každý nově vytvořený důl měl v hloubce sloje,⁴¹ kde se nacházela zásoba uhlí. Ke slojím vznikaly úklonné štoly⁴² a k těm se pak horníci dostávali pomocí mělkých jam (dukel).⁴³ Tento způsob, jakým mohli horníci vstoupit do sloje, či štoly, se udržel do roku 1810. Neexistovaly výztuže, takže když podloží začalo prskat, štoly se uzavřely. V severních Čechách se slojemi skrze mělké jámy vybíralo uhlí dlouhou dobu, až při přechodu na chodbicování (vytváření chodeb a podpírání pro přechod mezi slojemi) se začalo dolovat do hloubky. Chodbicování přišlo v 19. století.

Od 70. let 19. století začala převládat strojní tovární výroba nad řemeslnou, což znamenalo rychlý růst produktivity v průmyslu. Začal se hromadit kapitál v rukou podnikatelů, čímž vznikla třída průmyslových skupin.⁴⁴ To s sebou neslo

⁴⁰ Až pod dohledem státní báňské správy bylo možné například požádat o odborníky. Ta ale vznikla ve druhé polovině 19. st. Byl to orgán vykonávající podle zákonného ustanovení vrchní dozor nad dodržováním horního zákona a předpisů na něj navazujících. V roce 1969 byl převeden pod státní správní orgány s názvem „Český báňský úřad“.

⁴¹ Oblast, kde se těžilo.

⁴² Místo setkávání pod zemí, předávání, někdy spojení slojí, jindy spojení jam, které ústí do sloje.

⁴³ Vstupy do slojí.

⁴⁴ Vznik prvních velkoobchodních firem E. J. Weinmann a zanedlouho na to I. Petschek.

také nárůst námezdních pracovníků, kteří nebyli odborníky. S průmyslovou revolucí souvisí i vznik několika technických vynálezů, které dolování posunuly na vyšší úroveň. Došlo k rozvoji železnic, proto mohla být mezi lety 1865-1875 propojena důležitá centra průmyslu. Mechanizace v dolech vedla k urychlování a usnadnění pohybu osob, ale i uhlí, mezi hlubinnou a povrchem (výtahy, vznikly i díky litinovým kolejnicím). Tato mechanizace nahradila do té doby ručně ovládaná vrátka a koňské žentoury. Chodbicování bylo vystřídáno efektivnějším pilířováním a pokládáním (místo chodeb byly vytvářeny uměle podpírané prostory). Ačkoli se například první stroje vzniklé již v letech 1810 využívaly pouze k čerpání vody, ve druhé polovině 19. století sloužily i k těžení a větrání.⁴⁵

Počátek 20. století přinesl ještě větší obrat v modernizaci dolování. Stojí za ním využití elektrické energie. Již v roce 1918 bylo v provozu 15 elektrických a 41 parních těžních strojů v celém Československu. Silnější a výkonnější stroje umožnily ještě větší hloubku dolování. Kromě lepšího možnosti těžby sloužily i k dokonalejšímu odčerpávání vody z dolů a jejich odvětrávání. Hloubka slojí v té době měla maximálně 600 metrů. Mechanizace se nevyhnula žádné z prací na dolech. Vznikaly měřičské přístroje, rypadla, výtahy apod. „*Souhrnně lze říci, že období 1880–1918 znamenalo v uhelném hornictví zrychlení procesu mechanizace, která zasáhla již všechny důležité pracovní operace od ražení a rubání přes dopravu až po úpravu uhlí. Ke zrychlení tohoto procesu přispělo využití stlačeného vzduchu a zavedení elektrické energie. Mechanizace výrazně zvýšila produktivitu práce, která v letech 1870 – 1914 v černouhelných dolech zdvojnásobila a v dolech hnědouhelných vzrostla dokonce dvaapůlkrát až třikrát*“ (Uhelné hornictví v ČSSR 1985: 115).

S tímto technickým převratem souvisela tedy i změna správní a úřední povahy dolování. Vznikaly zákony na velikost dolovací míry, tzv. kutací licence, které stanovovaly velikost prostoru kutiště. Kvůli vysokému procentu dovozu uhlí či koksu stát zestátnil v roce 1908 železnice, aby získal kontrolu nad přepravou a aby mohl výrazně navýšit tarify dovozu. Import do země klesal, zvyšovala se výtěžnost. Díky profesionalizace oboru se také začalo zamezovat námezdní práci, neboť v dolech mohli pracovat jen zkušení horníci.

⁴⁵ Každý hlubinný důl má totiž několik šachet, vývodů. Důvodem je odčerpávání vody z hlubinných dolů a také jejich větrání. Ke každému dolu jsou tedy tři: pro pohyb horníků, pro odčerpání vody a pro větrání.

O lomovém dobývání existuje informací podstatně méně. Hlubinné dolování bylo dříve upřednostňováno daleko více, protože se mělo za to, že jeho výtěžnost je větší. Ve většině případů u lomového dobývání šlo zřejmě o ruční práci. Práce na skrývce⁴⁶ mohla být značně neprofesionální, proto existují doklady, že tyto práce byly postupovány například stavebním firmám, které na to měly techniku (Uhelné hornictví v ČSSR 1985: 110). Přesto se využívalo například v lomu Ležáky ještě v roce 1950 ruční mlýnkování (jámy, které vedou od jedné plošiny ke druhé, uhlí je skopáváno do spodní a odtud vyváženo).

2. 7. Závěr

Je zřejmé, že obec Kopisty neležela nikdy v bezpečné zóně. Z jedné strany ji ohrožoval hlubinnou těžbou důl Julius III. a M. J. Hus, z druhé strany lomovou těžbou důl Ležáky a nakonec i samotné chemické závody měly vliv na prostředí v oblasti Kopist. Rozvoj, který nastal ve druhé polovině 19. století, vedl k postupnému zániku této obce. I přesto byla obec stabilní do začátku druhé světové války. Až po jejím skončení začaly být důsledky těžby viditelné.

⁴⁶ Skrývka – prostor, který se odhaluje v nějaké oblasti, a po jeho skrytí se dostanete k uhlí. Skrývka je tedy celá ohraničená oblast lomu, dnes vytvářená pomocí techniky.

III. PODOBA KOPIST PO ROCE 1945

3. 1. Správní zařazení, koncepce Velkého Mostu

Kopisty byly přidruženy k Mostu v roce 1941 a patřily pod jeho správu až do konce druhé světové války. Ihned po osvobození v roce 1945 vznikl v Kopistech Národní výbor.⁴⁷ U jeho zrodu stáli členové ilegální odbojové organizace. Hned 8. května v ranních hodinách se chopili moci a jejich prvním krokem byla ustanovující schůze, která předsedou Národního výboru jmenovala Vladimíra Dlouhého, do té doby místního kronikáře. Vzniklo několik výborů, mezi nimiž byly živnostenský, pořádkový bezpečnostní, technický a stavební, zdravotní a propagační. Celý Národní výbor obsadilo tehdy 10 komunistů a 10 sociálních demokratů a národních socialistů, dále zde měli po jednom zástupci i občané z Pařidel a Konobříž.⁴⁸ V květnu 1945 zde v prvních volbách hlasovalo 2 757 obyvatel, z čehož 164 hlasů připadlo lidovcům, 538 sociálním demokratům, 598 československým socialistům a zbytek komunistům.⁴⁹

Odsun Němců nebyl v této lokalitě bouřlivý. Po válce se k německé národnosti přihlásilo jen 41 osob, i když po německých obyvatelích přešlo do správy 113 budov. Jak uvádí Jančárek, v roce 1949 jich zde žilo 63 a obec je považovala za nenahraditelné odborníky (Jančárek 1979: 45).

V roce 1945 přišel poprvé návrh od členů Okresního národního výboru (ONV) Most na koncepci Velkého Mostu,⁵⁰ tedy na vytvoření městské aglomerace. 11. 12. 1945 se konala schůze Místního národního výboru (MNV) Kopisty, ze které

47 Tato reforma byla provedená na základě dekretu prezidenta republiky ze dne 27. října 1945, který rušil dosavadní správní instituce a byly ustanoveny nové místní okresní a zemské národní výbor (dekret prez. rep. č. 121/45 sb.).

48 Tato informace pochází ze Státního okresního archivu Most, fond AM Kopisty (č. f. 49), Kronika ev. č. 2, inv. č. 1., oproti Jančárek uvádí, že později při schůzi za odstup od koncepce Velkého Mostu hlasovalo 23 zástupců (Jančárek ? : 8).

49 Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Kronika obce, ev. č. 1, inv. č. 1, 1945-1950 a Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Volby, ev. č. 1, inv. č. 7, 1945, 1946, 1948, 1950, 1976 a Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Obvodová Komise MNV v Mostě-Kopistech, ev. č. 1, inv. č. 4, 1949.

⁵⁰ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Připojení Kopist do svazku Velkého Mostu, ev. č. 1, inv. č. 5, 1945-1947.

tato skutečnost vyplynula. Občané Kopist tehdy nesouhlasili⁵¹ a svůj nesouhlas také ONV Most přednesli. Poté odsouhlasil koncept Velkého Mostu Zemský národní výbor v Praze a do této koncepce spadaly kromě Kopist i Rudolice, Střimice a Souš. V tomto období došlo také ke zrušení MNV v Růžodolu, Konoboržích a Pařidlech.⁵² V roce 1954 pak vznikl samostatný MNV Kopisty a obec Kopisty se odloučila od Mostu.⁵³ Tento krok byl pro Kopisty výhodný v několika ohledech. Nejen, že tak zasloužil o větší samostatnost obce, ale byla tím také zavedena možnost podpory komunálních podniků v obci. To vedlo k tomu, že se v Kopistech byly k dispozici ordinace lékaře, kadeřnické služby, ale i konzum, kino, divadlo a samozřejmě školy. Tím se Kopisty určitým způsobem staly nezávislé na Mostu.

3. 2. Počet obyvatel, způsob obživy

Kvůli povrchovému dolování nebyla v obci příliš příznivá situace pro kolektivizaci, proto po schůzi dne 9. 1. 1950 vyšlo najevo, že tato politika zde nemusí být nutně uplatňována. Rozloha zemědělské půdy zde činila stále 772 ha, proto obyvatelé navrhli, aby zemědělské družstvo patřilo pod SHD. V důsledku těžby pak ale rozsah zemědělské půdy klesal, a proto byl v roce 1955 založen pouze statek Kopisty a Pařidla, ve kterém ovšem v roce 1970 pracovalo jen 12 zemědělců.⁵⁴

Jak jsem již uvedla v kapitole 2. 2., počet obyvatel v Kopistech narůstal od počátku rozvoje průmyslové těžby v regionu. Důvodem byla potřeba pracovních sil s profesní specializací, zároveň pak klesala poptávka po nekvalifikovaných námezdních dělnících. Doložila jsem také, že po první světové válce žilo v obci

⁵¹ Dne 20. 11. 1946 se konala schůze, kde byli pouze tři občané pro, 20 bylo proti. Zdroj: JANČÁREK, Petr (?): *Kopisty; nástin historického vývoje*. Dosud nepublikovaná publikace, OA Most, knihovna. 72 s.

⁵² V roce 1946, začaly spadat pod Kopisty, tehdy ještě ovšem ne pod MNV Kopisty. Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Likvidace MNV Růžodol, Konobřez, Pařidla (pod MNV Kopisty), ev. č. 1, inv. č. 3, 1946.

⁵³ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Odloučení Kopist od Mostu, ev. č. 1, inv. č. 6, 1953-1954.

⁵⁴ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Zápisy o jednání rady, ev. č. 5-12, inv. č. 10, 1945, 1946, 1954-1979 a Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Zápisy z jednání komise zemědělské, ev. č. 13, inv. č. 12, 1947.

5021 obyvatel, v roce 1931 při novém sčítání to bylo již 5455. Později po roce 1945 už jejich počet obyvatel nenarůstal. Ještě před odsunem německých obyvatel, jichž bylo 1557, zde v celé politické obci žilo 6092 Čechů. Při prvním sčítání po odsunu se přihlásilo k české národnosti 6547 lidí.⁵⁵ Pak se začal počet obyvatelstva snižovat, nejen v důsledku zhoršování životního prostředí, které se čím dál tím více jevilo jako naprosto nevyhovující, ale také docházelo k likvidaci některých obydlených objektů v důsledku důlní těžby. Například to byl případ domu s číslem popisným (č. p.) 218, o jehož demolici bylo rozhodnuto na základě dokumentu z dolu Julius III., dne 23. srpna 1960. Jak vyplývá z názvu organizace, která tuto žádost předkládala, tento objekt měl být demolován právě v důsledku hlubinné těžby Juliua III.⁵⁶ Na počátku samotné likvidace v roce 1976 žilo v samotné obci Kopisty 1459 osob a v přidružených Konobřích 430.

Oblast, ve které lidé v Kopistech pracovali, bych mohla definovat jednoznačně. Vzhledem k rozšiřující se těžbě a reformám, jako bylo vytvoření jednotného zemědělského družstva, je specializace na těžbu na místě, neboť oblast na ornou půdu bohatá nebyla. Po roce 1945 pracovalo 1943 osob jako dělníci, do této skupiny v největší míře patří samotní horníci, zaměstnanci dolů či chemických závodů. Dále zde působilo 189 úředníků, 15 zemědělců a 44 samostatných živnostníků. V 50. letech skončili živnostníci i samostatně hospodařící zemědělci, proto podle zápisů z roku 1970 nepůsobil v obci ani jeden živnostník či samostatný zemědělec.⁵⁷

3. 3. Školství, služby, infrastruktura

Na počátku 20. století byla jedinou vzdělávací institucí německá škola, která měla ve třetí pobočce osm tříd. V roce 1901 byla zřízena i další čtvrtá pobočka s pětitřídkou. V té době bylo do celé školy zapsáno 485 německých dětí a 454

⁵⁵ Zdroj: JANČÁREK, Petr (?): *Kopisty; nástin historického vývoje*. Dosud nepublikovaná publikace, OA Most, knihovna. 72 s.

⁵⁶ Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Narušení domů důlní činností, ev. č. 20, inv. č. 63, 1960-1979.

⁵⁷ Zdroj: JANČÁREK, Petr (?): *Kopisty; nástin historického vývoje*. Dosud nepublikovaná publikace, OA Most, knihovna. 72 s.

českých dětí. V roce 1902 apelovali rodiče českých dětí na zřízení české trojtřídní školy, což Ministerstvo kultury a vyučování zamítlo.⁵⁸

Až teprve v roce 1945 byla v Kopistech zřízena česká měšťanská škola (národní). Místo měšťanské vzniklo v roce 1949 nižší gymnázium a k tomu pak byly založeny některé čtyřleté obory.⁵⁹ V roce 1953 pak vznikla osmiletka a jedenáctiletka, národní školy přestaly existovat. V roce 1976 bylo pak zrušeno základní školství vyššího stupně a zůstal pouze první stupeň, respektive 1. až 5. třída. Tato škola se nacházela ve Fučíkově ulici, č. p. 303. V čísle popisném 243 pak fungovalo některé z učilišť a mateřská škola. Fungovaly zde tedy dvě vzdělávací instituce. MNV Kopisty provozoval také kino a knihovnu čítající 7000 svazků.

Po druhé světové válce zde bylo 113 státních domů a 113 soukromých.⁶⁰ Stav bytového fondu byl nevyhovující kvůli nedostatečné údržbě a špatnému prostředí. Na stav měla vliv také hlubinná těžba, jejímž důsledkem byly propady zdiva a praskliny. Alarmující bylo, že většina domů neměla vlastní sociální zařízení ani lokální vytápění. Stáří domů se zde odhadovalo podle konstrukce na 150 let, i když valná část z nich byla postavena před druhou světovou válkou. V roce 1977 už zde bylo jen 186 domů.⁶¹

Oblast služeb jasně naznačovala, jak MNV Kopisty aspiroval na osamostatnění od Mostu a snažil se vytvořit vlastní síť občanské vybavenosti, která by občany uspokojovala. K tomu značně přispívaly důlní společnosti, které se o své zaměstnance staraly a poskytovaly jim různé výdobytky. V obci fungovaly dvě prodejny Jednoty (potraviny), dále zde byla cukrárna, řeznictví, mlékárna, prodejny drogerie, textilu, domácích potřeb a smíšeného zboží. Nezapomnělo se ani na zábavu. Fungovala zde čtyři restaurační zařízení, respektive dvě jídelny, kavárna Most s restaurací na Mírovém náměstí a výčep na fotbalovém hřišti. Kromě Jednoty dělnického domu lidového spotřebního

⁵⁸ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Obecní kronika, ev. č. 51, inv. č. 111, 1945-1960.

⁵⁹ Původně zde fungovala průmyslová škola, ta po válce zanikla a vznikla škola učňovská a škola pro ženská povolání (jako střední školy).

⁶⁰ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Plán vysídlení a likvidace obce Kopisty a osady Konobřež JP-1 (Technická zpráva), ev. č. 46, inv. č. 87, 1975.

⁶¹ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Havarijní stav bytového fondu, ev. č. 20, inv. č. 57, 1969-1978.

družstva, který sloužil ke kulturnímu vyžití, zde svůj Dům kultury a sportu vlastnil i důl Julius V. Obyvatelé se věnovali i sportu. Fotbalový klub Baník Kopisty byl známý po celém okolí. V klubu bylo zaregistrováno 157 členů. Fungoval i Sokol s 61 členy. Oba dva spolky později přesídlily do Janova.⁶²

Do vlastnictví tehdejšího MNV pak spadaly drobné provozovny jako truhlářství, elektro, vodoinstalatérství, autoklempířství, autolakýrnictví, holičství, mandl, prádelna, zahradnictví a sběrný dvůr. Nebyla opomenuta ani lékařská péče. Jednou týdně zde měla ordinace hodiny gynekologie, celý týden mohli místní navštěvovat zubařskou ordinaci,⁶³ dětskou poradnu a také zde bylo obvodní zdravotní středisko. Existoval zde i Ústav sociálních služeb, který se staral v roce 1959 o 61 starých lidí.⁶⁴

Jedinou místní památkou byl kostel římsko-katolické církve, kde se konaly pravidelné bohoslužby. Ačkoli byla snaha o zachování replik, interiéru apod. po jeho zrušení se nepodařilo mi zjistit, zda a kam byly přeneseny. Přesto byla pořízena fotodokumentace v hodnotě 300 000,- Kčs při oficiální likvidaci 1976-1979, která měla případně sloužit k vytvoření replik.⁶⁵

V Kopistech také do roku 1963 fungoval hřbitov. Později se už smělo pohřbívat jen mimo Kopisty, k těmto účelům byl využíván hřbitov v Litvínově. Tam se také od roku 1972 začalo přenášet 1314 hrobů a 58 uren.⁶⁶

⁶² Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Pamětní kniha, ev. č. 2, inv. č. 2, 1971-1974 a Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Zápisy z jednání komise pro obchod a služby, ev. č. 13, inv. č. 13, 1960-1964, 1968-1975, 1977, 1978.

⁶³ Záznam o zrušení zubařské ordinace je jen zmínkou. Byla zrušena v roce 1972 a jde o jediný záznam rušení lékařského zařízení. Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Zápisy z jednání komise sociálního zabezpečení a zdravotnické, ev. č. 14, inv. č. 16, 1960-1979 a Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Kopisty a Konobře – likvidační záměr (Technická zpráva), ev. č. 46, inv. č. 85., 1973.

⁶⁴ V kronice z roku 1929 se hovoří o tom (Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond AM Kopisty (č. f. 49), Kronika města Kopisty, ev. č. 2, inv. č. 1, 1929-1937), že tento ústav sloužil i pro mentálně postižené, Jančárek dokonce uvádí, že šlo o chudobinec (Jančárek ? : 59). Já vycházím z toho, že jde o ústav sociální péče podle pramenů z komise sociálního zabezpečení a zdravotnické Kopisty (Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Zápisy z jednání komise sociálního zabezpečení a zdravotnické, ev. č. 14, inv. č. 16, 1960-1979) a likvidačního plánu, kde je jako domov důchodců definován.

⁶⁵ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Likvidace fary, ev. č. 51, inv. č. 101, 1977-1978 a Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Likvidace kostela Božího těla, ev. č. 51, inv. č. 102, 1978-1979.

⁶⁶ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Uzavření a likvidace hřbitova, ev. č. 51, inv. č. 99, 1953-1979.

3. 4. Závěr

Od roku 1976 se již hovořilo na jednáních plánovací a finanční komise MNV Kopisty o volných domech, které byly určeny k likvidaci. Přesto například zaměstnanci dolu Julius III. v Kopistech dostávali byty dál.⁶⁷ O povolení k likvidaci některých domů žádaly ale společnosti zabývající se průmyslovou těžbou již od 60. let, jak popíši v další kapitole.⁶⁸ V roce 1973 vydal MNV Kopisty zákaz výstavby v obci a od roku 1976 se sem nesměli již stěhovat noví občané.⁶⁹ Záměr samotné likvidace obce vznikl v roce 1973⁷⁰ a následně z něj byl vypracován plán. I těmito informacím se bude věnovat následující kapitola. Pro tuto část je stěžejní správní zařazení obce. To totiž Kopistští dlouhá léta ovlivňovali a snažili se o jistou samosprávu a nezávislost na sousedním Mostu. Také bylo důležité, abych se zmínila o některých institucích či objektech, které se objevují ve výpovědích pamětníků, s nimiž jsem uskutečnila rozhovory.

⁶⁷ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Zápisy z jednání komise bytové, ev. č. 13, inv. č. 15, 1947, 1950, 1969-1977.

⁶⁸ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Zápis z jednání plánovací a finanční komise ev. č. 11, inv. č. 13.

⁶⁹ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Trvalá stavební uzávěra, ev. č. 46, inv. č. 83, 1973.

⁷⁰ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Kopisty a Konobřez – likvidační záměr (Technická zpráva), ev. č. 46, inv. č. 85., 1973 a Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Kopisty a Konobřez – likvidační záměr (Mapové přílohy), ev. č. 46, inv. č. 86, 1973.

IV. LIKVIDACE KOPIST

3. 1. Rozhodnutí o likvidaci

Přes původní domněnku pana Jančárka, že občané do poslední chvíle netušili, že přijdou o své domovy, jejich povědomí o situaci bylo daleko větší a to hned z několika důvodů. Zaprvé, domy byly v havarijním stavu, o čemž informují například záznamy z bytové komise již v roce 1955, ale také sami narátoři v rozhovorech.⁷¹ Snižování podloží v důsledku hlubinné těžby vedlo k devastaci domů, neboť se laicky řečeno domy propadaly.⁷² Zadruhé, kultura bydlení byla nevyhovující, protože některé domy neměly odpovídající sociální zařízení, topení apod.⁷³ Proto obyvatelé vítali jakékoli aktivity pro zlepšení jejich bytové situace. Zatřetí, v důsledku likvidace okolních vesnic jako Střimice, Růžodol apod., které byly rušeny od roku 1950, se tušilo, že se podobná situace nevyhne ani Kopistům. Pro představu, jak likvidace probíhala, uvádím dostupný případ, kterým je zánik Pařidel.

Už v roce 1946 byl zrušen MNV v Pařidlech.⁷⁴ Obec později správně spadala pod Kopisty. Likvidační záměr byl pro ni vydán v roce 1966.⁷⁵ V té době žilo ve vesnici 148 osob, dohromady 48 rodin. Bylo zde 52 bytových jednotek. Celkové náklady na likvidaci byly 6 816 768,- Kčs. Vynaložené výdaje tvořily náhradní bydlení, demoliční práce za 305 808,- Kčs a hodnota zařízení likvidovaných objektů, která byla vyplacena majitelům. Za odvoz sutí a prodaný materiál bylo získáno 114 635,- Kčs. Co se týče harmonogramu likvidace, v roce 1968 bylo vydáno rozhodnutí, že první bude zrušena železnice, následně silnice a pak ve dvou etapách budou zlikvidovány domy. Ty byly mezitím vykupovány od

⁷¹ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Havarijní stav bytového fondu, ev. č. 20, inv. č. 57, 1969-1978 a Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Zápisy z jednání komise bytové, ev. č. 13, inv. č. 15, 1947, 1950, 1969-1977.

⁷² K tomuto bodu se dostanu ještě v závěru, neboť už zde je vidět rozpor s tvrzením, že příčinou likvidace je lom Ležáky, ačkoli alarmující situace zde byla již delší dobu a to vinou hlubinných dolů. Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Narušení domů důlní činností, ev. č. 20, inv. č. 63, 1960-1979.

⁷³ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Bytový fond, ev. č. 20, inv. č. 54, 1967-1978.

⁷⁴ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Likvidace MNV, ev. č. 3, inv. č. 1, 1946.

⁷⁵ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Likvidační záměr Pařidel, ev. č. 79, inv. č. 44, 1966.

vlastníků. Na celém procesu se finančně z největší části podílely Doly Ležáky, k. p. Most. Důvodem k likvidaci Pařidel bylo nejen odříznutí obce v důsledku těžby, ale také špatný stav bytového fondu. Celková rozloha oblasti činila 117 680 m², a skrývalo se v ní 870 tisíc tun uhlí.⁷⁶ Tento příklad dokládá, jak vypadaly likvidace i okolních obcí a následně i Kopist.

Dne 20. 9. 1974 byl vydán likvidační záměr pro Kopisty a osadu Konobřže.⁷⁷ Na něj navazuje ze dne 28. 5. 1976 likvidační plán ze strany Dolů Ležáky, k. p. Most.⁷⁸ Před tím v roce 1973 došlo ze strany odboru výstavby a územního plánování (dále jen OPÚV) Most k trvalé stavební uzávěře v Kopistech a Konobřích z důvodu plánované likvidace.⁷⁹ Ta byla, podle plánu, navrhovaná na období 1976 -1979, ale OPÚV ji plánovalo mezi léty 1976-1980.⁸⁰ Toto rozhodnutí mělo několik důvodů, které jsou stěžejní i pro další část práce.

Podle likvidačního záměru a dalších dostupných materiálů byla hlavním důvodem k likvidacím důlní činnost. Především to byly doly M. J. Hus a Julius III. Mnoho místních obyvatel právě v těchto dolech pracovalo. Hlubinná těžba devastovala Kopisty přibližně od roku 1950. Dokonce, jak si ukážeme, tyto instituce také již dříve žádaly o likvidaci některých domů v Kopistech. Dalším faktorem byly v té době plně fungující Chemické závody SČSP, které znatelně zamořovaly území. Kvůli rozšiřování jejich hygienického pásma⁸¹ chemických závodů se jevila likvidace jako nevyhnutelná. Nicméně, postupující těžba v lomu Ležáky byla až posledním důvodem. V době likvidace měl být lom Ležáky podle

⁷⁶ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Pařidla-vysídlení a likvidace I., ev. č. 45, inv. č. 80, 1968 a Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Pařidla-vysídlení a likvidace II., ev. č. 45, inv. č. 81, 1968 a Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Likvidace osady Pařidla, ev. č. 45, inv. č. 82, 1968.

⁷⁷ Konobřže byly z důvodu napojení na Kopisty v likvidačním plánu společně s nimi.

⁷⁸ Někde je uváděno Doly Ležáky, n. p. Most, jinde k. p. Most a jinde zas o. s. Most. Jak jsem již vysvětlovala v kapitole číslo dvě, do roku 1975 byly Doly Ležáky Most národním podnikem, tedy n. p. V roce 1975 spadly pod Severočeské hnědouhelné doly, které se tak staly koncernovou společností. Tím si Doly Ležáky přisoudily k. p. (koncernový podnik). U o. s. sice nemám žádné prokazatelné vysvětlení, ale mohu se domnívat, že jde o zkratku používanou dnes, tedy obchodní společnost (o. s.). Pro celou práci používám zkratku k. p., neboť právě v době likvidace jím Doly Ležáky byly.

⁷⁹ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Plán vysídlení a likvidace obce Kopisty a osady Konobřže JP-1 (Technická zpráva), ev. č. 46, inv. č. 87, 1975.

⁸⁰ Jančárek píše ve své publikaci, že tato likvidace měla proběhnout v letech 1977-1979 (Jančárek 79: 23), Sýkorová 1974-1979 (Sýkorová 2002: 43).

⁸¹ Hygienické pásmo je prostor, ve kterém těžba či nějaký chemické závody ohrožují zástavbu obce, budovy.

plánu vzdálen 500 m od obytné části Kopist. Mělo ale dojít k tomu, že hranice bude snížena do roku 1989 až na 250 m. Tady se informace začínají odlišovat. Dne 10. 5. 1975 se na schůzi MNV hovořilo o tom, že celý prostor Kopist bude zasažen lomovou činností až v letech 1986-1990. V době likvidace dle tohoto dokumentu, i jiných, měl být lom vzdálen 500 m. Proto likvidace v letech 1976-1979 probíhala pouze v rámci hygienického pásma, ať už lomů a dolů, tak Chemických závodů. Přesto je v likvidačním záměru jasně napsáno, že likvidace je nezbytně nutná proto, že celá obec je v důsledku lomové i hlubinné těžby ohrožována kvůli sesuvům půdy z jižní strany obce (Likvidační záměr Kopisty a osady Konobřez 1976: 3). Je tedy otázkou, proč se nejdříve popisovalo, že hlavním důvodem je těžba, později se hovoří o hygienickém pásmu a hlubinné těžbě v příčinách vedoucích k zániku obce zmiňovány nejsou?

Zprávy o likvidaci se přes hypotézu pana Jančárka, kterou později ve své publikaci uvádí, šířily daleko dříve. „*Vědělo se o tom, hodně dlouho předem se to vědělo. Počítám, že ... okolo 70. roku se o tom mluvilo ... páč se vždycky kousek něčeho stěhoval. Začalo se rozprodávat a ... třeba zrovna koupaliště, to bylo propadlý. V dolní části se pak bouraly Baráčky. Ty šly první.*“⁸² Tato skutečnost vyplývá i z dalších rozhovorů, jako například s paní Boušovou: „*Tuším, že se o tom mluvilo hodně někdy od roku sedmdesát jedna plus minus. Tehdy se také právě tatínek rozhodl, že postaví chatu, abychom měli pak do budoucna eventuálně kam jezdit. Já už jsem to vlastně vnímala. Věděla jsem to od začátku, že půjdeme pryč, všichni to věděli.*“⁸³

Dle likvidačního záměru se rada ONV Most usnesla dne 20. 9. 1974, že dojde k likvidaci Kopist a osady Konobřez pro důlní činnost. Výnos byl evidován pod číslem 141/74. Vypracovaný záměr byl schválen jako plán dne 28. 5. 1976 pod číslem 92/76. Celého procesu se zúčastnilo několik firem, které se na likvidaci podílely. Byly jimi Severočeské plynárny, ONV Most, Inspekce požární ochrany, Severočeské uhelné doly, Oblastní správa spojů Most, Správa dálkových kabelů Praha, Severočeské energetické závody a Okresní správa vodohospodářská Most, povodí Ohře. Všechny instituce schválily likvidační plán bez námitek. Ačkoli na celé dokumentaci se podílely právě Doly Ležáky, k. p. Most, majitelem objektů se

⁸² Zdroj: Bohumil Beneš a Hana Benešová, rozhovor ze dne 26. 7. 2010. (Viz. CD příloha). Čtvrté Baráčky jsou domy na jihozápadní straně Kopist.

⁸³ Zdroj: Iva Boušová, rozhovor ze dne 25. 8. 2010. (Viz. CD příloha)

vždy stával SHR – inženýrská koncernová účelová organizace v Mostě. Pod ní měla spadat právě instituce Doly Ležáky. Jenže podle materiálů výše nastíněných byl SHR pouze prostor totožným s dnešní mosteckou uhelnou pánví. Vzhledem k tomu, že i podle ředitele technického muzea je tomu tak, považuji za stěžejní instituci SHD, respektive jejich Doly Ležáky, k. p. Most. Výše zmíněné instituce převzaly později i roli investora.⁸⁴

Celý proces trval od roku 1976 do roku 1980. Nicméně, například v dolnojiřetínské kronice se hovoří o tom, že likvidace Kopist trvala 10 let.⁸⁵ Mohu se pouze domnívat, že obyvatelé Dolního Jiřetína za počátek likvidace považovali již první vysídlení domů. V této souvislosti bych pak mohla uznat, že tomu tak skutečně je. Jak budu později popisovat v závěru, likvidace v období 1976-1980 nebyla jediná. Dokonce bych zde mohla konstatovat, že netrvala pouhých deset let, ale 20. Na druhou stranu, vzhledem k tomu, kolik lidí bylo vysídleno v jednotlivých letech, je zřejmé, že nejsilnější byla léta 1977-1979. Například nejvíce obyvatel bylo vystěhováno v roce 1978. Tehdy jim také bylo přiděleno 400 bytových jednotek v Janově. Vzhledem k celkovému počtu 844 bytových jednotek v Kopistech se jeví tento údaj jako stěžejní. Přesto se do poslední chvíle věřilo, že největší část likvidace a vystěhování obyvatel proběhne v letech 1976-1977.⁸⁶

3. 2. Plán a realizace likvidace

Původní plán likvidace, který byl schválen na ONV Most dne 25. 6. 1976, popisoval situaci následovně: v pouhé jedné etapě dojde v letech 1978-1979 k likvidaci celých Kopist. Bylo nutné, aby byly nejprve vysídleny domy od č. p. 376-397, a to z důvodu rozšiřování hygienického pásma a nutnosti výstavby nové trafostanice pro Ležáky.⁸⁷ Tato situace měla nastat v roce 1976. Jediná etapa

⁸⁴ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Plán vysídlení a likvidace obce Kopisty a osady Konobře JP-1 (Technická zpráva), ev. č. 46, inv. č. 87, 1975.

⁸⁵ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Dolní Jiřetín (č. f. 21), Kronika, ev. č. 1, inv. č. 77.

⁸⁶ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), zápisy z jednání likvidační komise, ev. č. 46, inv. č. 84, 1977-1978.

⁸⁷ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Kopisty a Konobře – Likvidační záměr (technická zpráva), ev. č. 46, inv. č. 85, 1973 a Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Zápisy o jednání pléna, ev. č. 1-5, inv. č. 9, 1945, 1946, 1954-1979.

likvidace byla zvažovaná už dříve, i když víceméně jako požadavek MNV Kopisty ze dne 1. 6. 1976. Bylo totiž zřejmé, že nemůže k likvidaci dojít dříve z důvodů stěhování obyvatel do nového domova, poněvadž se tehdy MNV Kopisty usneslo, že bez náhradního bydlení není možné nikoho vystěhovat. Vzhledem k neukončené výstavbě Janova a předávání bytů v Mostě se tedy s likvidací nemohlo začít již v roce 1976.

Ačkoli tedy víme, že byl apel na rychlé jednání a likvidace měla být provedena v co nejkratším časovém horizontu v jedné fázi, nikdy tak neproběhla. Dokonce už v likvidačním plánu se píše, že likvidace Kopist a osady Konobřez je prováděna v předstihu kvůli snadnějšímu postupu (Likvidační plán Kopist a osady Konobřez 1976: 60). Dokládají to samozřejmě i likvidace domů, které probíhaly od 60. let právě kvůli těžbě.

Fáze celého procesu likvidace jednotlivých objektů byla vždy stejná a předcházela ji řada administrativních úkonů. Je nezbytné teď ale uvést, že byly domy obecní, které spadaly pod MNV, a domy, které vlastnili sami obyvatelé. U soukromých domů byl postup následující: nejdříve bylo nutné, aby se investor, neboli ten, kdo celou likvidaci financoval a na jehož žádost se realizovala, domluvil s majitelem domu. Tato domluva spočívala ve finančních náhradách za pozemek a majetek, které byly po odhadu doručeny majiteli v písemné podobě. Pokud se stalo v tomto okamžiku, že likvidovaný objekt byl z nějakého důvodu likvidován jako jediný v oblasti, byl nutný písemný souhlas sousedů.⁸⁸ Když byl objekt od majitele oficiálně vykoupen, vlastníkem se stával investor. Pak předal nový majitel domu informaci místnímu výboru, že objekt převzal a že žádá o povolení k likvidaci. S fyzickou likvidací ale mohl začít až později. Teprve když byli obyvatelé vystěhováni a celý objekt byl vyklizen, přednesl znovu svou žádost k povolení demolice na OPÚV v Mostě. Na základě písemného souhlasu tohoto úřadu teprve mohlo dojít ke srovnání objektu se zemí. U obecních domů bylo předem stanoveno, jaké částky za objekty MNV dostane. To už bylo analyzováno v likvidačním plánu, proto nejsou k dispozici vyjednávací smlouvy a žádosti. Kromě náhrad se celý postup shodoval. Likvidační plán také popisoval, jaké jsou

⁸⁸ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Demolice životu nebezpečných objektů Kopisty, Konobřez, Pařidla ev. č. 44, inv. č. 78, 1963-1967.

jednotlivé kroky každé likvidace a co vše musí investor, nový majitel objektu, dodržet.

První a základní podmínkou pro každou demolici bylo, že tehdejší MNV několikrát ve všech dostupných dokumentech zdůraznil, že bez nového bydlení pro vystěhované občany nemůže investor žádat o demolici objektu. Dále bylo nutné zachovávat vždy průjezdnost vozovek. Velký prostor je také věnován získanému materiálu. Investor jej mohl prodat nebo odvézt na určenou skládku. V popisu je také zaznamenána řada bezpečnostních pokynů. Důležitá je ale časová posloupnost kroků, které musel investor splnit vůči MNV Kopisty a úřadům v Mostě.

Ač by se mohlo zdát, že taková demolice byla v podstatě rychlým procesem, opak je pravdou. Doba mezi vykoupením, vyklizením a demolicí objektu byla různá, někde mohla trvat i dva roky. Fyzická demolice byla s největší pravděpodobností rychlý proces, ale je třeba brát v úvahu, že na počátku vždy bylo vykoupení majetku. I po něm se původní majitelé zdržovali v domě, dokud jim nebylo zajištěno náhradní bydlení. Teprve pak byli přestěhováni do nového domova. Tehdy docházelo k odpojení inženýrských sítí a následně k fyzické demolici. Po demolici se ale obvykle terén nějakým způsobem vyklízel a uváděl do pořádku, zasypával, došlo k odvozu sutě či jiného materiálu. Také je třeba vzít v potaz, že někdy byly likvidované objekty hned vedle domů, které zůstávaly obydlené. Tím se výrazně komplikoval celý proces, neboť dalším požadavkem ze strany MNV bylo, že nesmí být narušeny vedlejší domy, které nebyly určeny k likvidaci ve stejné fázi. Před každou likvidací musely být odpojeny veškeré sítě vedoucí k demolovanému objektu, opět s ohledem na rozvody vedlejšího domu. Před samotnou demolicí musel tedy investor předat stavebnímu úřadu dokument o převzetí a vyklizení objektu. Povinností také bylo, aby 15 dní před dokončením likvidace informovat MNV o blížícím se konci tohoto procesu a to i s přesným datem, kdy bude likvidace dokončena. Ani v této fázi nebyl proces ukončen. Pak bylo ještě nezbytně nutné do 15 dnů od skutečné fyzické demolice požádat o výmaz z evidence nemovitostí u Střediska geodézie v Mostě (Likvidační plán Kopist a osady Konobřez 1976: 2-3). Chci zde poukázat na to, že proces mohl mít delší trvání.⁸⁹ O demolici objektu můžeme hovořit v souvislosti s rozhodnutím

⁸⁹ Když se podíváme na dokumentaci k likvidaci Baráček, rozhodnutí přišlo už 17. 1. 1977. Jenže v dále se píše, že celý proces bude ukončen do 31. 12. 1978. Je tedy vidět, že proces likvidace

OPÚV v Mostě, který demolice schválil. Ke každé žádosti ze strany investora o tuto skutečnost se tedy váže i rozhodnutí OPÚV. Nemohu s jistotou říci, že likvidace se skutečně odehrála ihned po jeho vydání, usuzuji z toho, že ano, neboť žádné domy se již v určitou dobu na místě nenacházely a těžba postupovala. Aby bylo možné s těmito časovými jednotkami pracovat a dospět tak nějakým výsledkům výzkumu, považuji za datum fyzické demolice objektu její schválení OPÚV či bezprostředně potom. Jsem si vědoma, že to není příliš vypovídající o přesné době, na druhou stranu, takový proces fungoval u všech objektů stejně, proto pro porovnání si vystačím s takto formulovanou hypotézou.

Celá likvidace probíhala následovně: evidence začala v Konobřích a pak plynule přešla na Kopisty. Postup měl být takový, že likvidované začnou být domy na severovýchodní části Kopist směrem k Mírovému náměstí.⁹⁰ Stejně tak se mělo ihned potom postupovat od jihozápadní části. Současně s celým tímto procesem mělo postupovat i rušení inženýrských sítí. Celá likvidace pak měla být provedena v co nejkratší době. MNV měl požadavek, aby celou dobu zůstala zachována průjezdnost silnic III. třídy číslo 2565 a 2563. Terén, ve kterém se Kopisty nacházely, měl být sutí vyrovnán do roviny v letech 1987-1991 pomocí rypadel. Jenže tento postup dodržen nebyl.

Jak dokazuje dokumentace a rozhovor s jedním z narátorů, který byl stavbyvedoucí, stavba Janova začala v roce 1975.⁹¹ Celou ji sponzorovaly Doly Ležáky, k. p. Most, a to proto, že právě jejich činnost byla hlavním důvodem k likvidaci Kopist. Vzhledem k bytovému fondu, který mělo k dispozici město Most, nebylo možné všechny obyvatele přesunout sem. Proto se začal Janov stavět jako náhrada za likvidované domy. V roce 1976 byla zahájena oficiálně likvidace Kopist a bylo naplněno prvních 30 bytových jednotek v Janově. Ty obsadili obyvatelé bytů a domů, které byly v havarijním stavu. Největší část celé likvidace se pak odehrávala v letech 1977-1978, kdy bylo v Janově přiděleno Kopistským 400 bytových jednotek. Posledních 36 bytů v Janově bylo přiděleno v roce 1979. Ani v této době nebyl Janov hotov, což mohu doložit na vzpomínce jedné z narátorek:

mohl trvat daleko déle. Nicméně, Baráčky byly zlikvidovány skutečně v roce 1977. Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Kopisty a Konobřže – likvidační záměr (Technická zpráva), ev. č. 46, inv. č. 85., 1973.

⁹⁰ Pro lepší přehled využijte náčrt Kopist v příloze č. 17.

⁹¹ V Janově už tehdy byla zástavba rodinných domů a nějaké panelové, ale nemohly pojmout vystěhované občany, proto se začalo sídliště rozšiřovat.

„Co bylo špatný, byla ta příjezdová cesta, ono se totiž stavělo ještě za náma na tom vršku, takže první půl rok jsme chodili s igelitkama na botách, když se protrhl igelit a přišli jsme do autobusu, tak ten měl všude špínu, měli jsme špinavý boty od bláta. Věčně jsem vypadala, jakože si neumím ani umýt boty, to byl takovej trapas.“⁹²

Likvidované území pak bylo rozděleno na 3 části: Kopisty-západ, Kopisty-střed a Konobrzhe. Zeleň měla být likvidována od západu Kopist, u středu a Konobrzhe měla být ušetřena a zlikvidována až s první skrývkou lomu. Hřiště Kopisty mělo být v provozu do roku 1979 (září), pak mělo být přeneseno do Janova. To chtěli místní už v roce 1973. Ačkoli se začínalo pozvolna likvidovat na západě Kopist a suť byla postupně odvážena na 3 km vzdálenou skládku, střed obce měl být likvidován najednou plošně a suť neměla být nikam odvážena.⁹³ První, jak vyplývá i z rozhovorů s místními, byla zdemolovaná osada zvaná „Baráčky“ neboli domy č. p. 320-346. Ty se nacházely na západním kraji Kopist na začátku Fučíkovy ulice. K jejich odstranění došlo po rozhodnutí MNV ze dne 17. 1. 1977, který tohoto dne demolici povolil. Dne 31. 3. 1979 nařídilo MNV Kopisty, že domy č. p. 482, 483, 393 a 477 budou určeny k zařízení staveniště. Tyto domy se také nalézaly ve Fučíkově ulici ihned vedle Baráček. O likvidaci celého prostoru bylo rozhodnuto o den dříve, ale zmíněné domy zůstaly po nějaký čas k dispozici stavbařům a pracovníkům demolic. Následně v Kopistech-západ došlo na demolici horní části v ulicích Boženy Němcové a K. H. Borovského. O této likvidaci se rozhodlo dne 1. 6. 1979. Blok domů, který jako poslední spadl do Kopist-západ, mezi ulicí K. H. Borovského a Denisovou byl na řadě po schválení ze dne 1. 8. 1979. Tím byl zlikvidován postupně intravilán celé západní části Kopist. Důvod, proč se začalo právě na západě není zřejmý, lom Ležáky, jak jste mohli vidět v příloze č. 1, měl zasahovat nejdříve právě od Kopist střed. Příčinnou by ovšem mohlo být to, že domy nalézající se ve střední části byly ve

⁹² Zdroj: Božena Červenková, rozhovor ze dne 21. 8. 2010. (Viz. CD příloha)

⁹³ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Plán vysídlení a likvidace obce Kopisty a osady Konobrzhe JP-3 (Doklady objektů-Kopisty západ), ev. č. 47, inv. č. 89, 1975 a Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Plán vysídlení a likvidace obce Kopisty a osady Konobrzhe (Doklady objektů-osada Konobrzhe I.), ev. č. 48, inv. č. 91, 1978 Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Plán vysídlení a likvidace obce Kopisty a osady Konobrzhe (Doklady objektů-osada Konobrzhe II.), ev. č. 48, inv. č. 92, 1978 a Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Plán vysídlení a likvidace obce Kopisty a osady Konobrzhe (Doklady objektů-Kopisty střed I.+II.), ev. č. 49, inv. č. 93-94, 1979.

vlastnictví MNV, státní či natolik potřebné a s náročnější možností stěhování jako třeba domov důchodců. Ještě v srpnu roku 1979 byla zdemolována část na Mírovém náměstí. Proč byl jako první, teoreticky o rok dříve, odstraněn blok z Kopisty-střed není zcela zřejmé, důvodem ale může být, že již dříve se zde zlikvidovaly domy jako bývalá německá škola s č. p. 125 či asi 3 další. Kopisty-střed přišly na řadu v roce 1980. První v té době byl blok u Konobrzské ulice, kde se nacházel domov důchodců. To bylo v lednu 1980 a hned v únoru pak byla na řadě část objektů okolo ulice Rudé armády. Horní část Kopistů-střed byla zlikvidována po rozhodnutí ze dne 19. 6. 1980. Co se týče zbylých objektů, jako například čtvrti mezi Denisovou ulicí a ulicí Tyršovou,⁹⁴ dále také hned vedle čtvrti mezi Tyršovou a ulicí Rudé armády a v neposlední řadě naproti nim blok domů okolo č. p. 190, není z dokumentace známo, kdy došlo k jejich likvidaci. Přesto jsou výkupy a vystěhování zdokumentovány, jak popíšu v této kapitole v následujících částech. Co se týče školních budov, č. p. 243 a 303, a budovy MNV, bylo nařízeno, že k jejich likvidaci nemělo dojít ve stejné chvíli (byly dokonce nejbližší již zlikvidované části Kopisty-západ).⁹⁵ Až teprve 6. 5. 1980, přišla z Dolů Ležáky žádost o jejich demolici.⁹⁶

Z toho všeho vyplývá, že likvidace neproběhla naráz, ale v období let 1976-1980. Zároveň ani rozdělení na sektory západ a střed nebylo dodržováno, ať už v důsledku havarijního stavu budov, o čemž jsem se již zmínila, či například potřeby využít objekt pro jiné účely. To se dá doložit na příkladu u domu č. p. 310, který se nacházel mezi ulicí Rudé armády a Nerudovou, respektive v části Kopisty-střed. V roce 1978 dne 9. února dali souhlas k demolici objektu sousedi z č. p. 69. To je také první zmínka o chystané likvidaci domu č. p. 310, která se v archivech nalézá. Následně již přišla žádost investora na MNV o povolení likvidace. Ta byla schválena dne 27. 8. 1979. Celý tento blok byl ale likvidován až v červnu 1980. Není sice mezi dostupnými informacemi, proč byl zvolen jen

⁹⁴ Kde se mimo jiné nacházela hornická kolonie, učňovská škola a základní škola s knihovnou.

⁹⁵ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Zachování některých objektů likvidované obce, ev. č. 51, inv. č. 103, 1978-1979.

⁹⁶ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Plán vysídlení a likvidace obce Kopisty a osady Konobrze, ev. č. 50, inv. č. 95, 1978.

tento objekt, ale dá se z toho usuzovat, že likvidace i přes proklamované plány postupovala jinak.⁹⁷

Vraťme se ale o nějaký čas zpátky. Kdy začaly být likvidovány domy, které byly ohroženy, a z čeho se dá soudit, že lidé hrozbu vystěhování tušili již dříve? Dne 29. 11. 1954 došlo poprvé k podrubání města Kopisty a v důsledku průmyslové těžby musela být zdemolována Husova ulice.⁹⁸ Dalším takovým procesem byla žádost z roku 1960 na demolici některých objektů.⁹⁹ V roce 1963 žádalo vedení dolu Julius III. o likvidaci objektů, které byly narušeny těžbou. Právě v tomto dokumentu je také zdůrazněno, že ačkoli některé domy nebyly prozatím poškozeny, pod nimi se nachází velké zásoby uhlí, a proto je jejich likvidace nutná.¹⁰⁰ Přesto jsou některé z domů hlášeny v likvidačním záměru v roce 1973 jako nezlikvidované. Více informací se k nim ale neváže, není tedy možné přímo prokázat, zda k jejich likvidaci skutečně došlo. Dalším důkazem dřívější likvidace je také skutečnost, že v likvidačním záměru ani plánu se nenalézají ulice jako Žižkova, Mostecká, Revoluční či Hornolitinovská. Je ale prokazatelné, že zde dříve existovaly. U ulic Mostecká a Žižkovská to prokazuje dokument z 23. 8. 1960, který je žádostí o povolení k jejich likvidaci.¹⁰¹ Tehdy to bylo 47 bytových jednotek okolo č. p. 110-120. Ty se již v likvidačním plánu také nenacházely. Dál stejně jako na Kopisty i na Konobříže byla vydána stavební uzávěra již k roku 1973. Hned následující rok žádaly Doly Ležáky o likvidaci 7 domů v Konobřížích.¹⁰² Od roku 1976 se pak začaly množit zprávy o havarijním stavu domů, které ještě neměly být likvidovány. Ze zápisu ze schůze MNV ze dne 28. 3. 1977 vyplývá, že u prodejny Jednota se objevily trhliny, a proto musela být

⁹⁷ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Likvidace Konobříže – demolice objektů, ev. č. 50, inv. č. 96, 1974-1977, 1980 a Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Likvidace Konobříže – demolice objektů, ev. č. 50, inv. č. 97, 1974, 1975, 1977-1980 a Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Rozhodnutí o odstranění objektů, ev. č. 50, inv. č. 98, 1974-1979.

⁹⁸ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Narušení domů důlní činností, ev. č. 20, inv. č. 63, 1954, 1960, 1977.

⁹⁹ Byly to domy s č. p. 135, 139, 219, 218, 140, 118, 119, 133, 132, 131, 130, 129, 127, 126.

¹⁰⁰ Tato situace se týkala domů s č. p. 163, 164, 180, 205, 236, 237, 268, 269, 297, 299, 92, 225, 404, 405, 428, 449.

¹⁰¹ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Demolice životu nebezpečných objektů Kopisty, Konobříže, Pařidla ev. č. 44, inv. č. 78, 1963-1967.

¹⁰² Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Likvidace Konobříže, ev. č. 50, inv. č. 96, 1974-1977, 1980.

budova zdemolována mimo původní plán. Ačkoli se nepřipustil vliv rubání v těchto letech, důvodem byla těžba. Na jižní straně Kopist se pak také v téže době objevily trhliny a došlo k zaplavování sklepů. Znalecký posudek uvedl, že i tady byla příčinou těžba.¹⁰³

Určování likvidace a jejího postupu podle čísel popisných je značně komplikováno i tím, že domy nebyly ve většině případů řazeny, ani posloupně, ani tak, že na jedné straně jsou lichá a na druhé straně ulice sudá čísla, tak jak je běžné. Dále bylo také mnoho objektů, které v Kopistech čísla neměly, což dokládá rozsáhlá mapová příloha v archivu v Mostě. Je ale možné shodnout se na několika zásadních bodech. Bylo zlikvidováno 1740 objektů,¹⁰⁴ z nichž 471 mělo č. p. v Kopistech, 126 v Konobřích. Bylo vykoupeno 113 objektů od majitelů. Likvidace neprobíhala naráz, ale postupně. Celou likvidaci nejenže ovlivnilo hygienické pásmo okolí nedaleké chemičky, ale také důl Julius III., M. J. Hus a lom Ležáky. Dalším zajímavým bodem je, že v dokumentu k likvidacím v letech 1960-1961 se důl Julius III. zřekl jakékoli další snahy o likvidaci jiných budov, neboť se zde píše, že jakákoli další oblast může být ohrožena už jen pouze Doly Ležáky. Ty v roce 1960, přesněji dne 13. 9., vydaly rozhodnutí, že v následujících třech pětiletkách nebude ohrožena zástavba obce Kopisty, respektive do roku 1975 by v žádném případě neměly být domy ohroženy likvidací.¹⁰⁵ Kromě likvidačního plánu, který celé původně proklamované jistoty zavrhl v roce 1973, těsně před likvidací dne 20. 10. 1975 přišla žádost ze strany Doly Ležáky, o. s. Most na výstavbu lomu Most v letech 1977-1982. Tato stavba lomu Most už byla druhá, ale jde o první zmínku o tomto lomu v oficiální dokumentaci. V roce 1979 žádaly Doly Ležáky o vydání územního rozhodnutí k využití území na stavbu lomu Most, stavba 3. A protože stavba vyhovovala hygienickému pásmu, byla schválena.¹⁰⁶ Na základě těchto rozhodnutí a známých skutečností mohu tvrdit, že celá obec byla zlikvidována k roku 1981.

¹⁰³ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Narušení domů důlní činností, ev. č. 20, inv. č. 63, 1954, 1960, 1977.

¹⁰⁴ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Pamětní kniha, ev. č. 2, inv. č. 2, 1971-1974.

¹⁰⁵ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Lomové dolování v obvodu obce, ev. č. 20, inv. č. 62, 1960-1979.

¹⁰⁶ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Lomové dolování v obvodu obce, ev. č. 20, inv. č. 62, 1960-1979 a Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Narušení domů důlní činností, ev. č. 20, inv. č. 63, 1960-1979.

3. 3. Finanční stránka likvidace

Proces likvidačního procesu ze strany investora jsem již popsala. Teď se budu podrobněji věnovat tomu, jak byly jednotlivé domy vykupovány a oceňovány. Také se podrobněji rozepíši k investici, která byla na likvidaci využita a kdo se na finanční stránce tohoto procesu podílel.

Co se týče bytového fondu, informace se příliš neshodují. Je prokazatelné, že v Kopistech a Konobřích bylo dohromady 844 bytů dle likvidačního plánu z roku 1976, kdy 658 bytů bylo v Kopistech, 186 v Konobřích (Likvidační plán Kopist a osady Konobře 1976: 15). Jiná dokumentace uvádí, že zde vzniklo v 19. století 189 bytových jednotek, mezi lety 1900-1945 pak 657 a po roce 1945 jen 5 nových. Dohromady tento součet dává 851 bytových jednotek (Jančárek ? : 35). I když jde o zanedbatelný rozdíl, jeho důvod neumím vysvětlit. Budu ale pracovat s údaji uvedenými v likvidačním plánu, proto za stěžejní považuji 844 bytových jednotek. Ty se nacházely ve 226 objektech, z nichž 113 bylo vykoupeno od původních majitelů. Zbýlých 113 spadalo pod obec. Vzhledem k tomu, že je uváděno, že objektů bylo zdemolováno 1730, i když z původního záměru vyplývá, že bude rušen pouze intravilán, domnívám se, že do tohoto počtu jsou zahrnuty veškeré objekty, které se zde nacházely. Tím jsou myšleny i ty neobydlené či využívané pro jiné účely jako garáže, budovy chátrající či využívané pro služby. V obytných objektech žilo v době likvidace 1459 obyvatel v Kopistech a 430 v Konobřích.

Celkové náklady na likvidaci činily částku zaokrouhlenou na 230 530 000,- Kčs.¹⁰⁷ Tato částka byla rozdělena na náklady přímé a nepřímé. Do přímých nákladů spadaly v první řadě finance vynaložené za výkupy domů. Vzhledem k tomu, že bylo vykoupeno 113 domů soukromých a 113 obecních, vynaložené výdaje za výkupy objektů jsou téměř totožné. Za soukromé zaplatil investor 16 516 000,- Kčs a za obecní 16 644 630,- Kčs. Ačkoli jde o odvážné odhady, mohla bych říci, že za každý dům bylo průměrně vyplaceno 146 728,- Kčs a z celkových výdajů tato částka obsáhla pouhých 14 %. Kromě objektů bylo nezbytné, aby byla vypořádána s majiteli například i zeleň nebo ploty, sítě (inženýrské) aj. U soukromých majitelů, nikoli tedy obce, se tato částka zahrnula do celkové

¹⁰⁷ Přesná částka byla 230 529 712,- Kčs.

náhrady. U obce bylo toto vypořádání zvlášť a to ve výši 5 220 502,- Kčs. Do celkové částky za likvidaci byla zahrnuta i demolice ve výši 3 702 000,- Kčs.¹⁰⁸ Nedílnou součástí vynaložených financí za demolice je i rušení sítí (inženýrské sítě, osvětlení, rozhlas aj.), které bylo ve výši 429 000,- Kčs. U demolice Kopist-západ došlo i k odvozu sutě, u středu tomu tak již nebylo. Částka za odvoz je tedy zahrnuta v celkových nákladech na demolice, nicméně byla vypočítána na 845 557,- Kčs. Mezi další přímé výdaje patřila ochrana památek ve výši 300 000,- Kčs, kterou jsem již také zmiňovala v souvislosti s fotografiemi a maketou místního kostela, a likvidace hřbitova za 1 595 000,- Kčs. Poslední položkou v tomto rozpočtu u přímých výdajů bylo stěhování obyvatel, které bylo vyčísleno na 520 000,- Kčs. K těmto položkám ovšem patří ještě nepřímé výdaje, které tvořily největší část z celého rozpočtu 186 405 500,- Kčs a to 81%, mezi něž patří jen náhradní bydlení. To bylo z velké části dané výstavbou nového sídliště v Janově. Celkem se tedy výdaje vyšplhaly na 231 333 712,- Kčs. Vzhledem k tomu, že zde byl ale zisk například z odvozu sutí či prodeje likvidovaného materiálu 804 000,- Kčs, celková výše nákladů nakonec byla 230 529 712,- Kčs (Likvidační plán Kopist a osady Konobřez 1976: 61). Je zřejmé, že i přes důvody likvidace a pozdější příjmy za těžbu uhlí, byla návratnost investice delší a likvidace byla v prvním momentě ztrátová.¹⁰⁹

Investorem celé likvidace byla organizace **Doly Ležáky, k. p. Most** s řídicími orgány **Oborové řízení Severočeských hnědouhelných dolů Most** a **Federální ministerstvo paliv a energetiky Praha**. Domy byly vykupovány organizací **SHR-inženýrská koncernová účelová organizace v Mostě**. Za jakých okolností a na kolik se na tom jednotlivé instituce podílely, jsem nezjistila, každopádně dostupné výkupní smlouvy jsou vždy mezi majitelem objektu a nějakou institucí z SHD. Doly Ležáky, k. p. Most byly také zpracovatelem dokumentace neboli likvidačního plánu. Ani tady není přesně stanoveno, do jaké míry se na odprodeji podílela tato korporace. Je možné, že při hlubším zkoumání by bylo možno tyto nuance zjistit.

¹⁰⁸ Z toho částka 1 537 876,- Kčs byla za demolice pozemních objektů v Kopistech-západ.

¹⁰⁹ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Plán vysídlení a likvidace obce Kopisty a osady Konobřez JP-2 (Stanovení nákladů-Kopisty západ, ev. č. 47, inv. č. 88, 1975 a Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Plán vysídlení a likvidace obce Kopisty a osady Konobřez (Stanovení nákladů-osada Konobřez), ev. č. 47, inv. č. 90, 1978.

Vraťme se nyní ale k výkupům objektů od soukromých majitelů, které jsou rozporupnější částí celého procesu. Výkup fungoval jednoduše: vzhledem k nařízené a potažmo schválené likvidaci se lidé vystěhovat museli: „*Tam zkrátka bylo daný, že to půjde do pryč, tak to prostě šlo do pryč. Nikdo si nemohl vyskakovat, kolik chce za barák. Nikdo ani neprotestoval, nemohl.*“¹¹⁰ Podmínky likvidace stejně jako zákonná nařízení obyvatelům příliš prostoru pro požadavky nedávaly. Podle výnosu ministerstva financí č. j. 153/168. 614/58 byly jasně stanoveny podmínky, za kterých se mohlo uskutečnit vyvlastnění. V případě, že majitel objektu nepřijal částku navrhovanou investorem (kupujícím) a tím tak převýšil i cenu vyvlastnění, opravňoval tím stát k vyvlastnění objektu a to podle zákona č. 87/1963 Sb.¹¹¹ Je tedy zřejmé, že majitel neměl jinou možnost než přijmout částku nabízenou investorem, neboť jinak by mu byl majetek vyvlastněn. V případě vyvlastnění by majitel nedostal žádné peníze a o vše by přišel.

Oceňování domů fungovalo tak, že dům byl odborníkem odhadnut na nějakou částku. Ta pak byla nabídnuta majiteli: „*Můj muž se tenkrát teda odvolal, protože oni nám dali snad jen 60 000, ale i za zahradu, za všechno. Muž řekl, já se stěhovat nebudu. Jenže, oni tenkrát řekli, my vás dáme k soudu a soudně vás vystěhujeme ... my jsme ten domek měli jažtakž, měli jsme tam prádelnu no a dílnu, garáž, a ty automatický vrata a všechno, proti tomu se bránil. Tak to pak přišli ohodnotit znovu, něco nám dali víc, něco nám zase vzali, že to prej přehodnotili moc. Takže nakonec jsme to měli tak no. Měli jsme taky soud, to nás teda švalo, že tam sedíme jako obžalovaný, jo. Tam bylo SHD, soudce a my, a ptali se nás tenkrát a manžel řekl, že se nechce stěhovat a oni nám řekli „helejte, my vás odstěhujeme soudně“ a to se holt nedá nic dělat, abyste bránili rozvoji. Tak to podepsal.*“¹¹² Částku tedy obvykle majitel přijal. Neměl na vybranou. Z této ukázky je dokonce patrné, že každý majitel, který nesouhlasil s navrhovanou částkou, musel vysvětlit před soudem, proč nesouhlasí s výkupem či vystěhováním. Jak ale z rozhovoru vyplývá, ani to nebylo ku prospěchu věci a situaci to nemohlo změnit.

¹¹⁰ Zdroj: František a Zdena Donátovi, rozhovor ze dne 11. 11. 2010. (Viz. CD příloha)

¹¹¹ Tento zákon byl nahrazen později jiným s číslem 30/1966 Sb. a v roce 1985 byl zrušen.

¹¹² Zdroj: Božena Červenková, rozhovor ze dne 21. 8. 2010. (Viz. CD příloha)

Objekty byly oceňovány ve třech kategoriích, do první patřily nejlepší, do třetí nejhorší. Podle těchto kategorií byl pak dům oceňován. Hodnotícím kritériem bylo stáří domu, jeho vybavenost a podobně: „*Takže my jsme byli ve trojce. To byly jako skupiny, jedna až tři. Jenže nám tam tenkrát scházelo něco málo, asi 0, ... nevím, a mohli jsme být v tý dvojce. To bysme měli víc peněz. Takhle jsme dostali teda 60 000,-.*“¹¹³ Kromě objektů byla vykupována i zeleň, inženýrské sítě a například i ploty či obvodové zdivo. Jak prokazují prameny, například u domu Anjelových byla náhrada za zeleň 3 000,- Kčs.¹¹⁴ Jenže u Červenkových je tomu jinak: „*Ale za tu zahradu, my jsme měli zahradu, měli jsme i stromy ovocný, já nevím, co všechno, za tu jsme nedostali, třeba za jahody ... ono totiž záleželo na tom, kdo vás vykupoval. Nás vykupovalo SHD, ale byly to i Rekultivace. Asi to bylo tak, že Rekultivace vykupovaly to, co později chtěly nějak dávat dohromady, jako rekultivovat, SHD vykupovalo to, kam zasahovaly šachty.*“¹¹⁵ Ačkoli jsou dostupné informace, kdo byl investorem, Rekultivace se nikde v pramenech neobjevují. Také je nutno přiznat, že dům Anjelových vykupovaly již v roce 1963 Chemické závody ČSSP, nikoli SHR.

Ke každému objektu byl vytvořen zvláštní list, na kterém bylo zaznamenáno vše, co bylo vykoupeno, stejně jako doba výkupu, očekávaná a celková částka (příloha č. 8). Částka, za kterou byl objekt vykoupen, se do značné míry lišila, obvykle záleželo na stáří domu a kvalitě nebo výstavbě, kterou majitelé udělali navíc od doby, kdy dům koupili. Problém může z větší části například způsobovat i to, že některé domy si vlastníci postavili sami například před válkou, jako tomu bylo u domu Červenkových, nebo je koupili později po válce od obce, jako třeba v případě Ederových. Je třeba, abych zde ale zmínila, že dostupné materiály jsou neúplné. Některé informace se nachází ve výkupních smlouvách, u likvidací jsou tyto informace sice pospolu v jednom dokumentu, nicméně ani tady nejsou všechny vykoupené domy. Proto se pátrání značně komplikuje.

Dům Ludvíka Červenky byl postaven v roce 1936. „*Rodiče manžela si postavili domek v Kopistech, protože děda jezdil na kole ze Souše na tu Juliusku* (pozn. autora dům Julius III., kde byl pan Ludvík Červenka zaměstnancem na

¹¹³ Zdroj: Božena Červenková, rozhovor ze dne 21. 8. 2010. (Viz. CD příloha)

¹¹⁴ Příloha číslo 14.

¹¹⁵ Zdroj: Božena Červenková, rozhovor ze dne 21. 8. 2010. (Viz. CD příloha)

šachtě), to bylo 6 km, v zimě v létě na kole, a babička Červenků (poznám. autora tehdy) si vyhlídla cestou na tu Juliusku, že tam jsou volné parcely, a že by si taky mohli postavit domek. No a ona měla ještě dvě sestry. Ty jim půjčily a oni za 20 000,- Kčs postavili domek ... pak byla okupace, tak aby měli nějaký peníze, tak si tam nejdříve vzali nájemníky. Pak ale měla babička strach, aby se jim tam nenastěhovali Němci, tak se odstěhovali do těch Kopist. A tam jsme žili všichni, dokud nás nezbourali.“¹¹⁶ Na stavbu si tehdy rodina najala stavební firmu, a jak se později ukázalo, mohla je celá výstavba stát méně peněz: „Jenže když byla kolaudace, tak starosta bejvalej, pan Koudelka, zjistil, že tam jsou strašně slabý stěny, tak nařídil, aby ty stěny ještě zesílili. To my jsme ale nevěděli, to jsme se dozvěděli až později. Až když jsme to chtěli rozšířit, udělali jsme si z chodby kuchyňku, televizi jsme si koupili a muž tam chtěl dát anténu a chtěl to došroubovat. Tenkrát mu spadl šroubovák, a on ho nemohl najít. A zjistili jsme, že byla zeď, tam byla takhle vzduchová mezera a tam byla zase zeď. A ten starosta právě nařídil, že to musí zesílit, jako že by to mohlo spadnout. No on prakticky ten stavitel z toho jejich materiálu udělal dva domy, dvojdomek. To nikomu tehdy nedošlo. Ten jeden byl jejich a ten druhý prodal.“¹¹⁷ Červenkově tedy dům zesílili na vlastní náklady. Stejně tak později, kromě běžných údržeb, začali dům představovat pro potřeby další části rodiny, respektive pro manžela narátorky a ji samotnou. Kromě přikoupení pokoje z vedlejšího domu byla nahoře vybudována kuchyň. Na začátku měl dům pouze suchý záchod, až později, „když se Pepa vrátil z vojny, tak jim řekl, že se mnou jako chodí. No on tam byl v tom domku záchod ještě suchej, tak jsem řekla, že bych chtěla splachovací, a tak mu tatínek sehnal materiál na to, tak se to začalo dělat. No a on měl nahoře kuchyň a pokoj, a oni mu volali rodiče, že tam někdo nahoře prodává ložnici, tak že jí koupí a že bysme měli základ. No tak jsme to takhle zařizovali. Ale my jsme neměli moc peněz, já měla málo a maminka a tatínek už moc neměli, takže jsme jako šetřili a že si koupíme kuchyň. Tak jsme šetřili, jenže to už byl zákaz prodeje, takže nám to neprodali. No a my jsme pořád nevěřili, že bude ta měna, to jsem dělala na tom svazu mládeže, a když řekli, že nebude, tak nebude.“ Snaha o přestavbu tedy začala už před rokem 1953. Narátorka později vypráví, že ušetřené peníze na

¹¹⁶ Zdroj: Božena Červenková, rozhovor ze dne 21. 8. 2010. (Viz. CD příloha)

¹¹⁷ Zdroj: Božena Červenková, rozhovor ze dne 21. 8. 2010. (Viz. CD příloha)

dokoupení nábytku a podobně jim značně znehodnotila měnová reforma. Dům ale nakonec předělali, i když o mnoho let později. Kromě zmíněných předělávek měl objekt například i elektrická vstupní vrata do garáže. Za celý objekt dostali 60 000,- Kčs.

Jiná situace byla u Donátových v Potoční ulici. Jejich dům byl postaven v roce 1931, v roce 1939 byla část přistavěna. Dům byl ohodnocen na 134 436,- Kčs (příloha č. 9). Jenže jejich výkup probíhal ještě před hlavní fází likvidace, tj. v roce 1964. V tomto roce se také celá rodina Donátů odstěhovala do Litvínova, kde si koupili jiný domek. Jiný případ jsou například domy s č. p. 199 majitelů Zázvorkových nebo 214 majitelů Chadtových. Báňské projekty Teplice, které se v roce 1964 podílely na odhadech objektů a žádaly jejich likvidaci, jim zaplatily částku 7 117,- Kčs za dům Zázvorkových (příloha č. 10) a 5 400,- Kčs za dům Chadtových (příloha č. 11). Mohu doložit ještě případ rodiny Ederových. Ti žádali o odkoupení nemovitosti č. p. 13 Konobrze, ve které žili a kterou spravovali, v roce 1969. Nejprve jim byl objekt odhadnut na 30 350,- Kčs. Ederovi se pak v korespondenci (příloha č. 12 a) a b)) s úřadem vyjádřili, že žádají slevu na objekt, neboť ho na své náklady spravovali, i když nebyl jejich. Dne 12. 11. 1969 dostali rozhodnutí z MNV Kopisty, že částka zůstává, nicméně je navržena sleva 80%, takže výše kupní ceny mohla být 6 070,- Kčs. Přesnou částku jsem nezjistila. Také z archů, které jsou k dispozici, je pak zřejmé, že se výkupy domů pohybovaly od 15 000,- Kč (dům č. p. 170, Konobrze) do 188. 000,- Kčs (dům č. p. 476), jak lze vidět v příloze č. 13 a) a b)).¹¹⁸

Celý tento popis má deklarovat, že roli při pozdějším vykupování objektů od majitele do rukou investora hrálo několik faktorů. Zaprvé jím byla instituce, která dům vykupovala. Zadruhé to byly vlastnosti a technický stav budovy, které ovlivňovaly výši odhadu, ale také podle nich se určovala skupina, která definovala částku za výkup. Zatřetí to ale mohly být jakékoli další prvky, jako například, zda byl dům obecní nebo soukromý. Přesný vztah se zjistit nepodařilo. Nicméně, z výše uvedených případů vyplývá, že pokud někdo dům postavil na vlastní

¹¹⁸ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Výkupy objektů-likvidace obce, ev. č. 18, inv. č. 27, 1979 a Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Demolice životu nebezpečných objektů Kopisty, Konobrze, Pařidla ev. č. 44, inv. č. 78, 1963-1967 a Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Evidence stížností, ev. č. 52, inv. č. 138, 1966-1980.

náklady před válkou za 20 000,- Kčs nebo jej odkoupil od obce za 6 070,- Kč, nebylo to rozhodující pro výkupovou částku. Stejně tak se nedomnívám, že částky, které investor zaplatil za výkup, by byly nízké. Můžeme si všimnout, že většina majitelů dostala od investora více. I když brát za výchozí částku sumu za výstavbu nebo za odkoupení není příliš přesné. Není možné prokázat, že některé rodiny do objektu investovaly, i když tomu tak s největší pravděpodobností bylo. Pokud tedy za nějakou částku majitel dům odkoupil, finanční prostředky dále vynaložil na jeho údržbu a popřípadě do domu ještě investoval, aby jej zvelebil, mohla bych říci, že částky nemusely přesahovat nabídku investora. Tím pádem by částka za výkup nebyla natolik nízká, jak se někomu zdá: „*Tenkrát za ten dům myslím naši moc nedostali. A když to tenkrát na tu dobu byly trochu peníze, celou cenu toho baráku to nedalo. Já se o to tenkrát tak nějak moc nezajímám, ale bylo to všude stejný.*“¹¹⁹ ... „*Ale myslím si, dodneška poslouchám pořád, jak vzpomínají na Kopisty. Těm starším, který ještě žijou, tak se, nestejská, ale mají pocit trošku křivdy, že nedostali to, na co měli nárok. Hlavně baráčkáři. Že za ten baráček dostali málo a že kompenzace za to, že je vysídlili, byla strašně malá. Jako, že s nima trošku zametli.*“¹²⁰ To je patrné i z případu Červenkových.

Je pravdou, že v celé práci úmyslně poukazuji i na případy výkupů před oficiální likvidací. Domnívám se ale, že oficiální likvidace byla už jen finále celého procesu, které začalo na počátku 60. let. To ostatně vyplývá už z rozhovoru s Donátovými: „*Ono vlastně, už ani ten statek v tom šedesátém druhém nefungoval. Já jsem tam přišla a byla jsem z vesnice a to bylo to teda něco. Já jsem si říkala, on bydlí ve městě, teda, a tam byla polovička zbouraná. Tam bylo náměstíčko už jenom, samoobsluha, řezník, no nebylo tam nic, ty baráčky dozadu, tam toho bylo málo.*“¹²¹

Z rozhovorů s narátory také vyplynuly velice zajímavé případy, kdy lidé v Kopistech na poslední chvíli před výkupem upravovali své domy, aby se dostali do lepší kategorie, respektive aby jejich dům byl oceněn na více peněz. Nemohu tuto informaci porovnat s daty z materiálů, ale byly řečeny v několika případech nezávisle na sobě: „*Ale co třeba můj muž neudělal, co udělali jiný, že třeba dávali*

¹¹⁹ Zdroj: František a Zdena Donátovi, rozhovor ze dne 11. 11. 2010. (Viz. CD příloha)

¹²⁰ Zdroj: Bohumil a Hana Benešovi, rozhovor ze dne 26. 7. 2010. (Viz. CD příloha)

¹²¹ Zdroj: František a Zdena Donátovi, rozhovor ze dne 11. 11. 2010. (Viz. CD příloha)

jiný vypínače nebo nové věci. Dokonce jeden barák, tam bydleli () myslím, tak ty jedno jaro si normálně zvedli střechu, přistavěli si patro a tím si zvedli tu cenu takhle. Táta říkal, že si přeci nebude něco měnit na rychlo.¹²² Paní Červenková není jediná, která si na tuto situaci vzpomněla. I z rozhovoru s panem Řezáčem vyplynulo, že to bylo obvyklé. Pan Řezáč se ostýchal jmenovat, neboť tvrdil, že rodina, která takto svůj dům na poslední chvíli zvelebila, stále žije a nerad by měl problémy, protože jde o známou osobu. Dokonce tuto skutečnost spojil s tím, že nejmenovaná rodina si následně postavila velký dům jinde, z čehož on usuzuje, že právě díky vyplacení od investora na něj měli. Dalším takovým fenoménem je to, že si vystěhovaní ze svých domovů nemohli odnést žádné věci kromě osobních a nábytku. Například ale dveře, rámy aj. do této kategorie nespádaly: „Tenkrát, když nás bourali, tak my jsme si ani nemohli nic vzít. Můj muž tenkrát řekl „já bych chtěl podlahy, dveře a takový nějaký věci“ a oni mu řekli „ne, to nemůžete, my vám dáme dvoje dveře a podlahu“. A potom jsme zjistili, že naše dveře měli, my měli krásný dveře, takový bílý a tam byl ovál a v něm sklo, řekl mu chlap ze šachty, já mám tvoje dveře na baráku, ty pěkný. Oni mu je nechtěli ani prodat ... to bylo proto, že když už to bylo bouraný, tak tam lidi přišli na tu bouračku a začali si to vybírat, když tam bylo ještě něco v celku. Naložili si to, odvezli, podle mého to nikdo nehlídal. Možná že kdyby táta šel a dveře si vzal, tak by si třeba ani nikdo nevšiml. Oni tam jezdili i pro cihly, panely a takový. Spíš využili toho, že je to zbouraný a že je škoda, aby se to potom shrabalo a zničilo.“¹²³

Celková likvidace by mohla působit velice neekonomickým dojmem. Obyvatelé si nemohli například odnést některé věci z domů, které mohli zpeněžit, a čímž by se mohla snižovat cena za objekt při výkupu nebo mohli majitelé vydělat něco navíc. Také se domnívám, že výstavba Janova za přibližně 186 000 000,- Kčs, nemusela být za tuto částku nevyhnutelná.

3. 4. Vystěhování a dokončovací proces

Proces celého vystěhování skončil ve chvíli, kdy se předchozí majitelé objektu přestěhovali do nového domu nebo bytu. Doba mezi předáním objektu a vystěhováním byla někde i delší. Také už jsem zmínila, že po odstěhování

¹²² Zdroj: Božena Červenková, rozhovor ze dne 21. 8. 2010. (Viz. CD příloha)

¹²³ Zdroj: Božena Červenková, rozhovor ze dne 21. 8. 2010. (Viz. CD příloha)

obyvatel následovala řada administrativních úkonů, které bránily fyzické likvidaci objektu. U jednoho případu jsem dokonce doložila, že tato doba od odkoupení objektu do jeho fyzické likvidace mohla být i přes rok. Následně ale bylo po každé fyzické likvidaci ještě nutné splnit některé požadavky nastavené ze strany úřadů. Kvůli tomu mohl celý proces trvat až dva, tři roky.

Je prokazatelné, že některé domy jako například č. p. 218, 135, 119 aj. v Mostecké ulici byly doporučeny k demolici již v roce 1960.¹²⁴ O něco málo později přišly na řadu další. Tehdy byl příčinou důl M. J. Hus a jeho vinou poddolování Kopist. Další větší likvidace proběhla v letech 1971-1974.¹²⁵ Následující dva roky se hromadnější žádosti o likvidace nepodávaly, zlom přišel v roce 1976. Od té doby došlo do roku 1980 k vystěhování všech obyvatel a následné likvidaci celé obce. Kdybych ovšem chtěla rekonstruovat proces od roku 1960, zvláště pak dobu mezi vystěhováním a fyzickou likvidací, nedošla bych daleko, neboť prameny dokládají podrobně až roky 1976-1980. Proto se teď na rozdíl v tomto časovém sledu podíváme u likvidace od roku 1976.

Denisova ulice byla vystěhována na jaře 1978. Sítě byly likvidovány o rok později. Proč tak pozdě? I kdyby se inženýrské sítě mohly likvidovat kvůli nějakým pravidlům o rok později, bylo to skutečně nutné a nemohlo dojít k jejich odpojení dříve? Nalézt důvod této prodlevy není snadné. Jedním může být například snaha o odpojení sítí ve stejnou chvíli, současně se jako problematická jeví i doba, kdy byly domy vykupovány. Dalším zajímavým momentem je vystěhování ostatních ulic z Kopist-západ jako B. Němcové, Fučíkova, Borovského a to přibližně od listopadu 1978 do března 1979. Ty totiž ležely blíž ke konci Kopist od Denisovy ulice, která byla blíže Kopistům-střed. S podivem také je, že mezitím v září 1979 přišla žádost o demolici 30 domů z ulic Rudé armády a Nerudovy, ačkoli ta měla přijít později. Od března 1979 do května 1980 se vystěhovávaly a předávaly domy v Kopistech-střed, tedy v Tyršově ulici, Lassalově a na Náměstí Míru. Kdy došlo k vystěhování v Konobrzské a Pařidelské, není známo. Domnívám se ale, že u Pařidelské mnoho objektů nezbyvalo, nacházela se zde bývalá již zlikvidovaná německá škola, pár domů již zdemolovaných a na druhé straně tvrz a kostel. V Konobrzské bylo jen pár domů

¹²⁴ Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Narušení domů důlní činností, ev. č. 20, inv. č. 63, 1960-1979.

¹²⁵ Viz příloha č. 13.

včetně domova důchodců. Majetek MNV (který byl nad německou školou) a zmíněný domov pro seniory měly být zlikvidovány mezi posledními. U majetku MNV to mohlo být z důvodu přenosu dokumentů a majetku, jeho zachování a založení do archivů, u domova pro seniory kvůli obtížnému přesunu obyvatel. I když se zdá, že byl splněn požadavek na dvoufázovou likvidaci, tj. zvlášť Kopisty-západ a zvlášť Kopisty-střed, v Kopistech-střed se domy vystěhovávaly již v roce 1976 a to nad bývalou německou školou. K jejich likvidaci ale došlo až v srpnu 1979. Úplně poslední vystěhovanou částí byly konce ulice Rudé armády a Nerudovy, kde se dříve také nacházela osada Pláň.

Jak vyplývá z předchozí části ve finančním rozboru likvidace je i položka stěhování obyvatel. Většina z nich tedy měla možnost využít nabízených služeb a nechat se přestěhovat firmou. Také ji ve většině případů využili. Když pak byli obyvatelé přestěhováni do nových domovů, nastala demolice objektů. Nebyla jednorázová, jak už jsem prokázala. Na celých demolicích se podíleli například lidé z nedalekého pracovního tábora, i když přesný popis fungování této výpomoci jsem nezjistila, záznamy o pracovním táboře nedisponuje ani místní příslušný archiv. Že zde ale fungoval, je patrné z několika rozhovorů. Zároveň byly při stěhování i při demolici využity pracovní síly vězňů ve výkonu trestu. Ti sem byli přiváženi v autobusech a pomáhali při všech jednodušších pracích (Likvidační plán Kopist a osady Konobříže 1976: 123).

Celá likvidace byla oficiálně ukončena během roku 1980. Dodnes jsou na místě zbytky nevyvezené sutě. Lom Ležáky a ani Most následně totiž nezasáhl Kopisty, takže země nikdy nebyla přerovnána.

3. 5. Nové domovy

Všichni vystěhovaní se museli přestěhovat do nových domovů. Někteří vzali zavděk nabízenými možnostmi, jiní odešli do zakoupených domků. Dokumentace prokazuje, že z Kopistských šla valná část do Janova.

Janov začal být stavěn právě kvůli likvidovaným vesnicím na kraji Litvínova, dnes je jeho periferní městskou částí. Připojen k městu byl přesně v roce 1986 (Sociální past 2009: 8). Navazuje územně na Hamr a je obklopen hustou zástavbou rodinných domů. Kromě původního záměru jako náhrada za likvidované prostory v Kopistech, měl sloužit i jako ubytování pro horníky pracující nedaleko. Ale i v Janově bylo nutné nejprve některé domy vykoupit:

„Janov se začal stavět ... tak nejprve se začal likvidovat v roce 1976. To jsme vykupovali ty domy a pozemky. Pak se začal stavět.“¹²⁶ Ještě před ukončením výstavby v Janově se tam začali stěhovat někteří občané z Kopist, protože bylo nutné například jejich domy využít jako objekty určené pro servis likvidacím nebo si na jejich místě například doly již chtěly vytvořit nějaký prostor. V roce 1976 bylo naplněno prvních 30 bytových jednotek v Janově, pak mezi lety 1977-1978 400 a naposledy 36 bytů v roce 1979. Vzhledem k tomu, že jsem již prokázala, že v Kopistech a Konobřích bylo v této době celkem 844 bytových jednotek, je zřejmé, že 55 % z nich skončilo v Janově. Troufám si tedy říci odhadem, že polovina obyvatel využila této možnosti. Ta ale nebyla jedinou. ONV Most tehdy nabídl k dispozici i byty v přímo v Mostě, ale z rozhovorů plyne, že o ně nebyl takový zájem. Někteří lidé zavrhnuli obě možnosti a rozhodli se pro koupi domku mimo tyto lokality: *„Oni naši tenkrát dostali nabídku, tady v Rozkvětu v Mostě jsme mohli bydlet, v prvním nebo ve druhém věžáku, ale oni si koupili domek v Litvínově.“¹²⁷* Ve výpovědích se také často opakuje, že jen málo tehdejších obyvatel Kopist odešlo mimo Ústecký kraj, většina z nich tam zůstala či žije dodnes. Janov měl tehdy ale spoustu výhod, které občané vítali.

V první řadě to bylo úplně nové panelové sídliště, které mělo oproti podmínkám v Kopistech značné výhody. Bylo zde centrální vytápění, splachovací záchody, koupelny, větší mechanizace jako například výtahy, ale i samotná podoba celého sídliště byla důležitou věcí, neboť hned za zástavbou byly lesy, což lidé, zvyklí na vesnici, vítali: *„Ono se jim podle mého do toho Mostu nechtělo, že ten Most byl asi velkej na jejich vkus. A bylo to takový ... tohle bylo takový jako, že člověk žije na vesnici. A tím, že tam byla ta stará zástavba, tak to bylo takový trošku víc jako vesnický. Takže asi proto, si myslím, že si vybrali ten Janov.“¹²⁸* Vzhledem k tomu, že bytová situace v Kopistech byla alarmující, obyvatelé viděli v Janově značné polepšení si. Dalším důvodem, který hrál pro Janov, byla možnost žít v jednom panelovém domě s těmi, se kterými lidé bydleli dříve. Nejen tedy, že jim tehdy bylo dáno na výběr, jak velký byt chtějí, dokonce mohli říci, vedle koho chtějí bydlet: *„Ale mně se tam líbilo, tenkrát jsme si mohli vybrat*

¹²⁶ Zdroj: Ivo Řezáč, rozhovor ze dne 11. 11. 2010. (Viz. CD příloha)

¹²⁷ Zdroj: František a Zdena Donátovi, rozhovor ze dne 11. 11. 2010. (Viz. CD příloha)

¹²⁸ Zdroj: Iva Boušová, rozhovor ze dne 21. 8. 2010. (Viz. CD příloha)

v tom Janově, měli jsme (na výběr) malou kuchyň, obývací a dva pokojíky anebo velkou kuchyň a jinej, já chtěla malou kuchyň, to bylo krásný, ten obývací měl 6 m. Když k nám přijeli ty známý z Německa, oni tu měli příbuzný z Kopist, ty šli do Mostu, tak ty říkali „u vás je to tak hezký, koberce, kytky, v tom Mostě to nebylo takový“. Ve výtahu jsme třeba měli zrcadlo. Nikde nic poničenýho. Oni nám lidi vyčítali, že si nás Němců vybrali, že chtějí bydlet s náma, protože jsme byli slušná rodina. Někde to totiž vzali prostě tak, jak to šlo. Třeba u Jedličků, tam je blok v Janově, dvojka, tam já když dneska přijdu, to já mám hůř uklizeno, než mají oni na té chodbě. Tam to mají všechno nalakovaný, záclony na chodbách.“¹²⁹ Také se jako značně výhodné jevílo to, že některé rodiny spolu v Kopistech žily vícegeneračně v málo místnostech. V Janově ale pak každá nukleární rodina dostala svůj byt.

Je zajímavé, že nadšení z Janova opadlo. U někoho dříve, u jiných později. Už při samotném rozhodování hrálo velkou roli to, že lidé z domů, ne z panelových nebo obecních, věděli, že to pro ně nebude jednoduché: „*Maminka tehdy byla nešťastná a říkala vždycky „co budu dělat v paneláku celej rok?“ ... ona nebyla zvyklá prostě. Ona prostě zahradu, kytky ... a tak jsme si hned zkraje pořídili chatu.*“¹³⁰ Jenže ani ta Červenkům nestačila, situace v Janově je čím dál tím více hnala jinam: „*Ale myslím si, že hodně stěhovat se začali lidi a opouštět ten Janov v momentě, kdy se tam začali přistěhovávat teď vlastně hodně ty romský rodiny z Prahy a z toho širokýho okolí. Takže teď asi nastal takovej ten větší odchod. Ono i hodně lidí vlastně tím, že je to 30 let, co jsme tam žili ... tak hodně lidí, i těch starousedlíků, zemřelo. Třeba v tom našem domě, kdy my jsme žili, tak, když jsme se odstěhovali sem, tak pár roků po tom jsme zjistili třeba, že sousedka nám zemřela, která bydlela pod náma. Její teta, která byla už poměrně stará paní, tak zemřela taky. Takže jako dost lidí zemřelo a hodně lidí se odstěhovalo třeba za dětma, který, když žili s rodičema, tak si pak někde pořídili domek nebo byt, a oni pak šli blíž za nima.*“¹³¹ Paní Boušová, která je dcerou paní Červenkové, žila v Janově už se svým manželem mimo svoji původní rodinu. Ani maminka, o které také v rozhovoru mluví, nebyla sídlištěm unesená příliš dlouho: „*Tam se nám*

¹²⁹ Zdroj: Božena Červenková, rozhovor ze dne 21. 8. 2010. (Viz. CD příloha)

¹³⁰ Zdroj: Iva Boušová, rozhovor ze dne 21. 8. 2010. (Viz. CD příloha)

¹³¹ Zdroj: Iva Boušová, rozhovor ze dne 21. 8. 2010. (Viz. CD příloha)

v tom Janově líbilo, tam to bylo hezký, dokud to nebylo takhle zdevastovaný. Tam byly lesy blízko, byla tam zeleň. A my si vybrali tu šestku. A tam šla spousta Kopistáků. Tam v tom našem vchodu byli Němcovi, Kejkovi, to jsou lidi, který bydleli kousek od nás, jo. Prvodovi taky, to byli takový známý. Dokud tam ale neumřel jeden, pak už tam hrnuli Cikány. Dali nám je tam pak nahoru, tam umřel mladej chlap, no a ten byt byl 1+1 a dali tam cikánskou rodinu. To bylo malý a za chvíli jich v tom bytě bylo plno. Ale pořád si to tam ty lidi hlídali. Pak už to začlo bejt takový divný. Naproti nám se stavělo béčko, tam to bylo hrozný, každej balkon hrál jinou písničku, jiný rádio. Ale my jsme měli chatu, tak jsme tam moc nebyli. No a dcera, ty se pak rozhodli, že koupí něco jiného. Oni bydleli v Janově nad školou a kluci nechtěli chodit ven, ten malej byl blond'atej, oni na něj útočili, tak jsem pořád říkala, já bych sehnala nějaký barák nebo něco. Takže jsme pak prodali chatu, rozdělili peníze a tak jsme tady.“ Tento samý případ nastal i v rodině Benešových: „Tam to bylo ... ze začátku tam bylo třeba hezky. Nebyly tam nepřizpůsobiví občani. V Kopistech to byla to stavba. Člověk byl unavenej, když se udělaly okolní terénní úpravy a pořád jsme koukali (do) druhýho baráku. I když jsme bydleli v tom činžáku, tak furt bylo co dělat. A najednou tady nebylo co dělat (v Janově). Takže jsme přemejšleli, že bysme se třeba někam odstěhovali, jinam nebo že bysme (se podívali) po baráku. Pak jsme náhodou přišli na ten jeden pozemek, tak jsme začali stavět tady.“ Také opustili Janov a pořídili si později domeček v Lomu nedaleko Litvínova. Pan Řezáč žije v Janově dodnes. František a Zdena Donátovi tam nikdy nežili.

V Janově v roce 1970 žilo 1043 obyvatel a bylo zde 160 domů (i s rodinnými domky). Do roku 1980 se rapidně zvýšil počet obyvatel na 5034, kteří žili ve 207 domech. Není možné odhadnout, kolik z těchto přistěhovaných obyvatel je z Kopist. Panelové domy, které se pro účely likvidací stavěly, byly osmipodlažní s byty od garsonek po 4+1. Ani tady se ale nepodařilo dohledat informaci, kolik přesně domů, potažmo bytových jednotek, bylo přistavěno právě pro obyvatele z likvidovaných vesnic. Ačkoli se lokalita zpočátku jevila jako velice zajímavá a někteří si výrazně polepšili oproti svému původnímu domovu, po nějakém čase začala být situace výrazně horší, lidé se zde necítili už tak dobře a zvažovali možnosti, jak mohou z Janova odejít. Většina z nich to také udělala. Jak prokazují narátoři výše, důvodů bylo několik. K těm se také ještě vrátím.

3. 6. Závěr

Tato kapitola měla ukázat postup likvidace. Snažila jsem se objasnit, jakým způsobem probíhalo vyvlastňování či vykupování. Také jsem poukázala na finanční stránku celé likvidace a snažila jsem se popsat nové domovy, ve kterých následně obyvatelé vystěhované obce žili. Celou kapitolu samozřejmě doplňují postřehy a otázky, nad jejichž odpovědí se zamyslím v závěru, tedy v kapitole 6.

V. ŽIVOT V KOPISTECH OČIMA PAMĚTNÍKŮ

„Takový mlhy tenkrát byly, že bylo ... to jste neviděla na svoje nohy.“¹³²

Kopisty byly obcí, která byla schopná pokrýt poptávku po běžných službách, nabízela pracovní možnosti a nakonec dávala svým občanům širokou škálu možností k využití volného času. Ti si vážili toho, že tu žijí a vítali nezávislost na nedalekém Mostu. Kultura a zábava hrála v jejich životě velkou roli a to byl také důvod, proč většina z nich obec opustit nechtěla. Vystěhování ale považovali za nevyhnutelné a později se mu také nikdo z nich nebránil. V této kapitole představím příběhy obyvatel a jejich pohled na své Kopisty.

5. 1. Božena Červenková a Iva Boušová¹³³

Paní Červenková je matkou Ivy Boušové. Proto se jejich příběhy a pocity do značné míry prolínají. Ačkoli rozhovory byly realizovány každý zvlášť, vstupům nešlo zabránit, proto i na nahrávce můžeme slyšet snahu doplňovat příběh té druhé.

Božena Červenková, za svobodna Bártová, se narodila v roce 1932 v Kopistech. Oba její rodiče byli původem „Kopist'áci“.¹³⁴ Rodina žila v Mostecké ulici v obecním domě, jak říká narátorka, v tzv. tragouráku. Popis jejich bytu souhlasí s tezí, že bytový fond v Kopistech nebyl na vysoké úrovni. Hovoří o tom, jak v bytě byla jedna místnost a malá kuchyň, záchod společný pro více osob. Ale na dětství paní Červenková ráda vzpomíná: *„A tam bylo víc lidí, i dětí, starejch jako já, a tam jsme si prostě hráli a tak vegetovali, když tam byl pro nás prostor ... tak jsme tam prostě žili v takový dobrý partě. A tam jsme se normálně scházeli, ty rodiny, vždycky v sobotu, nebo když jsme byli na chmelu, když jsme přijeli ... byla, hele tady byla silnice, tady jsme bydleli my, tady byl ten tragourák, a tady bydleli Kužníků, a těch bylo 12 dětí. A s nima jsme se vždycky prali a to byla válka: Kužníci proti Tragourákům, to bylo něco (smích). Ale jinak tam byla soudržnost. Dodneška se ještě někdy scházíme. Z těch Kužníků už žijou jenom dvě sestry, ale dodneška na to vzpomínáme.“* Vzhledem k tomu, že

¹³² Zdroj: František a Zdena Donátovi, rozhovor ze dne 11. 11. 2010. (Viz. CD příloha)

¹³³ Zdroj: Božena Červenková, rozhovor ze dne 21. 8. 2010, (Viz. CD příloha) a také Zdroj: Iva Boušová, rozhovor ze dne 21. 8. 2010. (Viz. CD příloha)

¹³⁴ Místní obyvatelé. Narodili se zde a také zde valnou část svého života prožili.

maminka paní Červenkové přišla o dva potomky ještě před narozením dcery Boženy, měla o ni velký strach a nedávala ji příliš prostoru. Narátorka si živě vzpomíná například na nálety na Kopisty za druhé světové války a na rebélii, kterou proti rodičům pořádala: „*No a v těch Kopistech jsme vyrůstali, to jsme byli taková parta, holky a kluci, no, a když třeba byl nálet a oni houkali, tak jsme se tenkrát rozhodli, že my nepůjdem do krytu, jinak se utíkalo do krytu. A tatínek tam na mě pak vždycky čekal. No a tenkrát kluci řekli, hele, nepůjdeme do krytu, a já se nechala přemluvit a nešli jsme.*“ Základní školu navštěvovala ještě německou. V té měla dokonce kamarádku ze smíšeného manželství, ale s humorem dnes ilustruje, že tehdy uměla německy lépe než ona. Německá škola vyžadovala, aby děti nemluvily česky, ale paní Červenková se snažila s češtinou potkávat co nejvíce: „*No, my jsme spolu chodily do třídy, tam byla škola, kde se chodilo dohromady od pátý do osmý třídy, a pak tam byla ještě taková pomocná třída, tam učila paní učitelka Ebertová. To byla Češka a já jsem chtěla do té český, jenže to nešlo, když jsem neměla známku šestku, tehdy to bylo do šestky. Tak mi pak maminka domluvila, že jsem k ní chodila aspoň občas, vyplňovat takový sešity, tam se doplňovalo i, y nebo s, z. No a taky jsem měla tetu v Praze a ona mi posílala takový dívčí románky v češtině. Takže jsem mluvila. Německy jsem taky mluvila dobře, akorát když skončila válka, tak jsem to prostě zazdila.*“

Bártovi se tehdy ale z Mostecké ulice odstěhovali: „*Když jsme se přestěhovali z té Mostecký, tam to totiž začalo prskat, tak se začalo bourat, jak se tam dolovalo, tak my jsme jako první odešli do kolonií (domy mezi ulicí Borovského a Denisovou, č. p. 176, 177, 178), to si pamatuju. A já nevím, jestli vám to někdo říkal, že to byly takový baráky tři za sebou, takový kamenný schody tam byly, a nahoře byly pavlače, dole se bydlelo, dole bylo to takový uzavřený, chodbama, tam byly vždycky dva byty. No a společnej záchod tam u každý té pavlače no, a tam jsme my bydleli*“

Po základní škole paní Červenková odešla do Chomutova na obchodní školu spolu s kamarádkou Toničkou. Ta také její život provázela ještě dlouhá léta. Paní Červenková potkala svého budoucího manžela díky svazu socialistické mládeže.¹³⁵ „*No a v '49 tak tam začali svazáci v Kopistech, to byla hezká doba.*

¹³⁵ Narátorka míní zřejmě původní organizaci Československý svaz mládeže (ČSM), který vznikl v roce 1949, na něj pak navazuje Svaz socialistické mládeže (SSM), který se z něj rekrutoval až na

My jsme tam nedělali žádnou politiku, teda ty kluci, co to tam vedli, vedl to teda nějaký pan (vynecháno), ale to byly jiné, než jsme s nima bydleli, můj muž a ještě dva kluci ... tam se zpívalo, dělaly se tam sportovní akce a tak ... no, a tam prostě začal ten svaz mládeže, oni to měli kdysi někde, ono se to jmenovalo rybník () a tam dostali ty svazáci kdysi nějakou cimru. Byla to taková barabizna, ruina, a oni si to tam zrichtovali, no a my s tou Toničkou, to byla kamarádka z té obchodní školy, tak jsme tam spolu chodily. Říkaly jsme si dřív, pojedem se tam mezi ně někdy podívat, tak jsme tam šly, nějak se nám to tam nelíbilo, ono to tam bylo takový nějaký divný.“ Pak ale svaz dostal možnost využívat kulturní dům v Kopistech. V této souvislosti také začal působit v Kopistech divadelní soubor. To už paní Červenková byla členkou. „No oni tam tenkrát začali hrát divadlo. A můj muž už jako mladej kluk tam začal hrát, já tu mám dodneška schované plakáty ... tam začali hrát hned po válce, jmenovalo se to „Nikdy“, já si pamatuju, že můj muž dostal tehdy v té hře pár facek a tekla mu krev, panímáma z toho byla úplně špatná. No a on mě tam zatáhl, tak jsem si pak udělala kurz a začala jsem hrát taky. Tam se hrály i operety, měli jsme pana (), ten vedl, byl houslista, učil na housle, takže si pak sehnal kapelu a měli jsme to i s hudbou. Hráli jsme Perly paní Serafínky nebo Teče voda proti vodě. Pak jsme hráli třeba Jizvu. Ten soubor tam byl dobrej. Jenže potom, jezdili jsme i na vesnice jinam, jenže jak začala televize, tak to začalo upadat a přestal být zájem. No už taky jsme říkali, už se na nás nikdo nepříjde podívat, vždyť to v té televizi to má úroveň a my přece jenom byli jen ochotníci.“ Paní Červenková tedy potkala svého budoucího muže přes svazáky. I když se zpočátku zdráhala a nechtěla jej, nakonec svolila. Její manžel byl pak na vojně a po návratu z vojny se přestěhovali k jeho rodičům, respektive do domu, o kterém paní Červenková hovoří v kapitole 4.

Paní Červenková byla v KSČ přibližně od roku 1951, neboť to dává do souvislosti s těsnopisem. Ten se naučila na obchodní škole a kvůli němu ji tehdy ke vstupu do strany vyzvali. Dlouhá léta působila na Dolech Vítězného února, k. p. jako účetní, pokud se to dá tak říci. Vedla spořitelnu pro havíře, řešila dovolené a lázně a v kolektivu byla oblíbená, protože jejím hlavním cílem bylo vždy

počátku 70. let (Zdroj: PAŽOUT, Jaroslav. (2008). *Mocným navzdory - Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*. Prostor, Praha.)

pomáhat horníkům a jejich rodinám. Tady je vidět i velký vliv ze strany rodiny. Manžel v dolech působil také celou svoji pracovní kariéru, stejně jako její rodiče. Kromě toho byla dříve členkou svazu mládeže, pořádala různé akce pod jejich záštitou, působila také ve svazu žen. Sama ovšem říká, že do politiky nikdy mluvit nechtěla: „*Zpívali jsme písničky, lidový, ale i teda i ty budovatelský ... a pionýry jsem vedla, ale říkala jsem, nebudu je učit politiku, budu si s nima hrát a jezdila jsem do Bečova, do Skviřic a tam jsem ty pionýry vedla, a prostě jsme si s nima hráli. Chodili jsme na louku, do lesa a měli jsme takovou hlídku, kdyby hořelo.*“

Co se týče vystěhování, už poprvé, kdy se museli přestěhovat s rodiči do kolonií, paní Červenková věděla, že obec bude zřejmě zlikvidována: „*Já si to nepamatuju, ale ono to začalo už s tím, jak jsme se stěhovali s našima z tý Mostecký. První šla ta Mostecká, tam těžil M. J. Hus a tam to začlo prskat. Tak jsme museli z těch baráků pryč, pak už to šlo až k náměstí. No a my jsme pak bydleli v těch koloniích, tak to šlo. Když jsem se vdala, tak jsme byli u tý Julky, tam jsme se nemuseli stěhovat kvůli tomu, že by to tam jako bourali, že by tam těžili. Ale Ležáky si vytipovaly, že tam udělají tu dílnu obrovskou, takže prakticky oni nás zbourali kvůli tý hale obrovský. Kvůli tý těžbě ne. Protože když (se) to tam začlo všechno odtěžovat, začlo to tam prskat a ty baráky začaly padat, koupaliště se propadlo. No takže my jsme šli v roce 1979.*“ Proces, jak byl dům ohodnocen, je k dispozici v kapitole 4. Narátorka líčí, že tehdy byla možnost si vybrat mezi Mostem a Janovem. Jako většina i oni si vybrali Janov: „*No, když už to tam bylo takový okleštěný, náměstí bylo zbouraný, kostel se boural. My jsme šli mezi posledníma. Tam zůstal ten barák, stojí tam dodnes, ten byl Lukášků, to byla pekárna velká, tam bydleli Rosnbergů a Němců, ty pak šli s náma do toho baráku. Do toho Janova. To už bylo v Kopistech takový stísněný, už se nám tam nelíbilo, jsme říkali, co tady budeme dělat, i kdybychom nechtěli jít, tak tady bysme zůstali sami na takovém ostrově, a co budeme dělat. A ten Janov se nám líbil, tam to bylo takový hezký.*“ Jak jsem již popisovala i v předešlých kapitolách, vazby Kopistským zůstaly. Nejen, že se stěhovali se sousedy do jednoho panelového domu, ale dál se také stýkali mezi sebou a pořádali ty samé společné večery jako v Kopistech. Dokonce je pak spojoval i svaz žen, díky kterému například začaly ženy pořádát vítání občánků. To byla iniciativa Kopistských. Z toho později sešlo, jak líčí i paní Boušová, a Kopistští se začali v Janově cítit jinak, než by chtěli. I to je pak vedlo k tomu, že se odstěhovali.

Paní Červenková hodnotí likvidaci Kopist jako nevyhnutelnou: „*Prožili jsme tam hezký časy a bylo tam hezky. Ale co můžete dělat, pokrok jde dál, no. Holt jsme se sbalili a šli. A nějak jsme se nebránili.*“ Zajímavé ovšem je, že se v této i jiných výpovědích dokazuje, že těžba lomu Ležáky nebyla tím hlavním důvodem vystěhování: „*Ale tam šel i M. J. Hus. Tam právě ta šachta, tam dělal tatínek, a část těch havířů, ty těžili jako ke kraji těch Kopist a tam se poddolovávalo a tam to začlo praskat. A Ležáky? To já jsem ani nesledovala. To nevím. Tam se to prostě začlo bortit, Konobře a ta cesta k nim, tam se začly dělat takový prolákliny, v tom byla voda a všechno to začalo praskat. Ani už se neopravovaly. Už to tam nebylo hezký. Já teda říkám jednu věc, oni to potom ani ty peníze do toho nešly, už se neopravovalo.*“ Z toho je patrné, že alarmující stav v Kopistech trval delší dobu a snaha o jejich záchranu byla minimální. I pan Donát se domnívá, že Ležáky nebyly tím skutečným důvodem, sám říká, že to byla hlavně vina dolů M. J. Husa a Julia III. Dodává dokonce, že tam Ležáky nezasahovaly.

Dcera paní Červenkové, Iva Boušová, se narodila v roce 1961 v Mostě. Se svou o sedm let starší sestrou obě absolvovaly základní školu v Kopistech. Na léta školní docházky ráda vzpomíná a líčí vazby se spolužáky jako přátelské: „*Do školy jsem chodila v Kopistech. Chodila jsem i do školky v Kopistech. Byla jsem hrozně neposlušný dítě ... a školu jsem vychodila taky těch 9 let v Kopistech na ZŠ. A mam tam odcaď strašnou spoustu kamarádů, přátel. Do dneška se vídáme. Ne úplně se všema, jak by si člověk představoval. Bylo to krásný období, krásnejch 9 let ... jsme si tak nějak asi se spolužákama všichni říkali, že bysme chtěli aspoň dochodit tu ZŠ v těch Kopistech, abysme nepřecházelí pak poslední rok, dva někam, prostě jinam.*“ Vzhledem k tomu, že i její rodiče sami hráli divadlo, ona i její sestra nebyly výjimkou. Paní Boušová od dětství zpívala, recitovala a hrála divadlo: „*Takže já jsem v podstatě vlastně od těch deseti let, co jsem hrála, tak jsme vlastně se školou dělali hodně aktivít, i s ročníkem, kterej byl o rok, o dva starší než já a zhruba tak o rok, o dva mladší. Tak jsme měli učitelky, který vlastně dohromady daly partu holek, který recitovaly, některý zpívaly, takže vlastně my se všema mejma spolužačkama ... s mojí spolužačkou, která byla vlastně pro mě nejlepší přítelkyně a asi do dneška je, i když se strašně málo vidíme, teďka ... tak vlastně, nás bylo sedm nebo osm a zpívaly jsme takhle na každý akci hornický a havířům jsme zpívaly, že fáráli a udělali nějaký rekord. Tak oni ještě špinaví a my prostě jsme jim tam dělaly představení. Bylo to*

bezvadný. A vlastně díky tomu jsem pak začala dělat se sestrou v patnácti letech jako profesionál, jsem začala zpívat. Takže jsem byla člověk, nevím, jestli v republice, ale v severních Čechách určitě, kterej v patnácti měl profesionální přehrávky na zpěv.“ Zajímavé je, že rodina se v této oblasti angažuje dodnes. Sestra vlastní v Litvínově divadlo a maminka dlouhá léta působila v Litvínově na úřadě na oddělení kultury. Celá rodina Červenků se pak podílela na akci zvané „vítání občánků“, která se začala po příchodu Kopistických pořádat v Janově: „My jsme dělali vítání občánků. V podstatě v Kopistech se zapojovala ségra až do těch svých dvaceti, než se pak odstěhovala s manželem do Mostu. A pak už vlastně tři, čtyři roky, když jsme odcházeli z Kopist, tak taky, když byla nějaká akce, tak třeba pro svaz ... taky jsme tam dělali s kolegou z Chomutova, s kterým já jsem vlastně, jak jsem říkala, dělala profesionálně. Tak vlastně my tři jsme i tam občas vystoupili na nějaký akci pro ty Kopisty. V tom Janově jsme vlastně vystupovali, když třeba svaz žen měl nějakou akci, tak jsme jim tam dělali představení, lidový písničky, lidovou poezii, takovej komponovanej pořad, kterej jsme měli udělaný i pro školy. Takže i tam jsme dost často dělali společně. Ale jenom do té doby, než pak spadl vlastně Janov s Hamrem pod Litvínov ... takže pak už jsme vlastně přestali tohle dělat, protože litvínovskej úřad měl na to své lidi a svojí matriku, což ten Hamr neměl. Měl vlastní lidi, který to dělali dobrovolně při práci. Pak už jsme to nedělali, protože oni to dělali trochu jiným způsobem, kterej se nám tolik nelíbil a tak v podstatě jsme to přestali dělat.“

Když paní Boušová vzpomíná na Kopisty, líčí především přírodu, která se okolo Kopist nacházela a kterou popisují jako krásnou i ostatní narátoři. Většina výpovědí se pak stáčí k rybníkům, které se okolo Kopist nacházely: „*Chodili jsme na rybníky. My jsme vlastně v době, kdy mně bylo nějakých patnáct, šestnáct, jsme jako chodili sami bez rodičů. Tak snad už myslím nefungovalo to koupaliště, takže my jsme chodili na tzv. Mourák, což byl rybník u šachty Mistra Jana Husa. Říkalo se mu Mourák, protože opravdu na dně byl mour. Takže, když tam člověk hodně řádil, tak přišel trochu černej. A pak byl jeden rybník, kterej byl vlastně na druhé straně Kopist, už směrem jako na Konobříže, a tomu se říkalo Nová voda. Takže tam na oba ty rybníky jsme se chodili koupat a chodili jsme v zimě bruslit. Bylo to vlastně prima. Vzpomínám na to hrozně ráda.“* Paní Boušová dále hovoří o tělocvičně, která v obci fungovala, o sokolovně, kde se místní mládež často scházela. Sama říká, že házenkářské družstvo, kde působil například pan Beneš,

dříve také maminka paní Červenkové, bylo na dobré úrovni a mělo své vlastní hřiště. Také popisuje spoustu akcí, které šly dříve mimo důlní instituce, jako estrády na Mezinárodní den žen a Den dětí. Zvláštní význam připisuje také kinu, stejně jako pan Beneš, což popíšu později: „*Bylo tam kino, který mělo vlastně ... jedno z prvních kin s multifunkčním zvukem, vlastně prostorovým zvukem. Použili ho jednou jedinkrát, když byla nějaká kovbojka. Tady vyjeli nějaký koně, přejeli plátno a odjeli tam. A to byl jedinej film, kterej jsme tam s tím zvukem viděli. A jinak kino bylo úžasný. A hrálo asi 3x denně. Já jsem byla hrozně velkej fanda do kina, takže my jsme chodili s rodičema strašně moc. Snad každou, asi sobotu nebo i v neděli, se hrály dětský pohádky, od 14:00, tuším. A pak, když mi bylo panáct, šestnáct, a měla jsem první velkou platonickou lásku, tak s tou jsme chodili na Angeliku do kina, někde v zadní řadě jsme se drželi za ruku. Mám na to krásný vzpomínky. Bylo to hrozně hezký a bylo to krásný období a myslím si, že ty lidi drželi dost docela jako pohromadě.*“ Ani ona ani její maminka neopomíjí slavný fotbalový klub SK Kopisty, který je jedním z fenoménů, které jsou zmiňované v každém rozhovoru.

Paní Boušová považuje, stejně jako její maminka, vystěhování z Kopist za nevyhnutelné. Sama to dává do kontextu a s alarmující situací, která je patrná: „*Já si myslím, že to bylo nevyhnutelný, asi jo, protože vlastně, i když se pak netěžilo pod těma domama, tak stejně by k tomu podle mě muselo dojít, protože pak tam vlastně vznikla v té oblasti skládka nebezpečnýho odpadu, kde bylo jediný místo asi tady široko daleko, kde se dalo něco takovýho udělat. A v podstatě i my jsme měli myslím ... myslím si, že i náš dům praskal, protože tam vlastně se těžilo ze dvou stran a nevím, jestli i ty Ležáky, který těžily o kus dál, měly vliv na ten sesuv té půdy. Ale asi by se to tam začalo do budoucna propadat a asi by tam ten problém byl, že by se to muselo opustit. To asi statika by zafungovala. Bylo by nebezpečný možná i tam bydlet dál.*“ Stín pochyb, který je z výpovědi patrný, může značit nechuť označit vystěhování za jednoznačně nutné. To se projevuje ve všech rozhovorech, jen ne v rozhovoru s panem Řezáčem. Ten je ovšem kopistský přistěhovalec, což může být důvodem, proč ke Kopistům nepřilnul jako místní. Na závěr paní Boušová dodává: „*Jediný, co mě napadá, že je to fakt hrozná škoda, protože to byla taková vesnice, město nějaký čas, pak vesnice, která měla svý kouzlo. Ona měla svý náměstí, kde byl vodotrysk, kde byl krásně upravovanej park, kde byl krásnej kostel. Do té doby, než vlastně se začalo pak poddolovávat,*

když už pak se to neudrželo, tak už to nebylo hezký. Ale bylo to takový krásný malý místo a myslím si, že i ty Kopistáci byli takový, že hodně drželi pohromadě.“

5. 2. Bohumil Beneš a Hana Benešová¹³⁶

Manželé Benešovi žijí dnes v domě v Lomu u Litvínova. I oni prožili své dětství v Kopistech a mají na ně mnoho vzpomínek. Hana Benešová se narodila v roce 1960 v Mostě, rodiče jsou také rodáci z Kopist. V době, kdy se narodila, žila rodina v Mostě, ale když šla do 4. třídy, vrátili se do Kopist. Její otec a dva bratři pracovali na šachtě. Maminka jí zemřela, když jí bylo 13 let. Bohumil Beneš se narodil v roce 1955 v Mostě. Jeho matka je kopistská rodačka, otec bydlel původně nedaleko. Celé jeho dětství se odehrávalo převážně v hostinci, který rodina měla pronajatý a kde celá pracovala. Rodina bydlela v Tyršově ulici č. p. 318 v obecním domě. I on popisuje situace v domě jako zčásti nevyhovující, nicméně nemá na to tak silné vzpomínky, protože převážnou část dětství strávil v hostinci. Jak jsem popisovala v kapitole 3, fungovaly zde dvě školy, podle pana Beneše tzv. malá a velká, které byly hned vedle sebe. On sám navštěvoval první dva roky malou, po té přešel do velké.

Pan Beneš si ze svého dětství, stejně jako paní Boušová, pamatuje také rybníky v okolí: *„I to dětství v těch Kopistech bylo takový krásný, že bylo pořád kam jít, kamkoli za vesnici. Okolo vesnice bylo hromadu rybníků, když to vezmu. Z jedné strany Nová voda, Lipová, Královo, Mostecká až po Mourák. Byly tam všude ... nebyly zatopené zahrádky. Bylo opravdu pro nás kam chodit. Naproti škole se v zimě sáňkovalo. Bruslit se chodilo na rybníky. Nesmím taky zapomenout. Byly tam všude okolo bunkry a daly se tam najít nějaký věci ještě poválečný. Takže to bylo pro nás kluky něco hezkýho.“* V celém rozhovoru postupně líčí složky kulturního života v Kopistech, odkazuje na sokolovnu, ve které se pravidelně pořádaly plesy, což dokazuje i rozhovor s panem Kubičákem. Také hovoří o fotbalovém hřišti a klubu SK Kopisty. Ten podle pana Kubičáka hrál svého času druhou ligu a pamětníci vzpomínají dokonce na to, že se na stadionu sešlo až 18.000 fanoušků.¹³⁷ Pro pana Beneše, stejně jako paní Boušovou, bylo důležité kino. To za dobu svého působení v Kopistech několikrát

¹³⁶ Zdroj: Bohumil Beneš a Hana Benešová, rozhovor ze dne 26. 7. 2010. (Viz. CD příloha)

¹³⁷ Jde o nepotvrzenou informaci, ale místní rádi vzpomínají na slávu fotbalového klubu, což svědčí o jejich snaze Kopisty vyzdvihovat a hovořit o nich v pozitivech,

změnilo svou podobu: „*A pak to (kino) se právě trhlo. Tam byl asi půl metru rozdíl v podlaze, se propadlo. Tak se kino zavřelo. A dělalo se kino vedle náměstí u Hornů. A než se tohle kino udělalo, tak se promítalo, tenkrát Vinnetou byl a Kleopatra, tak se promítalo na dvoře Národního výboru. To bylo takový ... no, jako opravdu letní kino. Velký plátno bylo. A to bylo jako, jestli to ženský spíchly ... byla to novinka, ju. A chvilku, ještě než se dodělalo to kino u těch Hornů, tak se promítalo v tý Sokolovně nahoře. Tam se promítalo jednou tejdně. Ale pak, když to kino bylo opravený, nebo udělaný nový ... to byl taneční sál asi u těch Hornů a udělalo se z toho krásný kino.*“ Paní Benešová dodává, že se vlastně vůbec nemuselo za kulturou do Mostu. Jediné, co Kopistům chybělo, bylo pořádné divadlo, i když měli divadelní spolek. Dále se rozhovořili o tom, jak nejen pouze v sokolovně hrávala muzika, ale na náměstí byla například kavárna, kde se hrálo v pátek i v sobotu. Také je zajímavé, že Kopisty jako obec, stejně jako její občané, byly svého času velice tolerantní. V dobách zákazu některých skupin a určitého způsobu života se právě tady otvíral prostor pro tzv. máničky, tedy chlapce s dlouhými vlasy: „*Ale v době, kdy se dost zakazovaly máničky a tadyty, tak to nebyly čaje, to byla opravdu diskotéka. Tenkrát se tomu tak říkalo, diskotéka. A vzpomínám si, několikrát, protože, jak jsem říkala, bydleli jsme na hlavní silnici, a autobus tam nejezdil tak často, tak se tam táhly máničky z celého kraje. Ted' nevím, myslím, že do sokolovny, protože to bylo v době, kdy mě bylo těch 13 ... ale opravdu si vzpomínám. Mám takovou vzpomínku, že to byla skoro rarita, vidět tejdén co tejdén ty máničky. Přímo ty takový se stahovali a to. A nás to teda lákalo a vždycky jsme koukali a dívali se na ně a prohlíželi si je.*“

Zajímavým prvkem, který se pak vyskytuje ve většině výpovědí, je životní prostředí, i když mu narátoři nepřipisují takový význam, jaký bychom možná předpokládali. Je třeba si uvědomit, že chemické závody byly vzdáleny od Kopist vzdušnou čarou cca 500 m., vedle nich ze západní strany byl povrchový lom Ležáky, celá léta ležely Kopisty na dolech M. J. Hus a Julius III. Do značné míry se tedy obyvatel otázka zhoršujícího životního prostředí dotýkala. Za nejzajímavější považují zmínky o „mlhách“. Každý z narátorů vypráví alespoň jednu historku o tom, jak vypadala taková mlha: „*Slyšela jste někdy o tom, že se srazili dva řidiči hlavami? Ne? Tak to se stalo mně. Protože jsem jel ... když jsem jel od nás k náměstí, tam byl ohyb té silnice, tak (jsem měl) otevřený okýnko a díval jsem se na tu půlící čáru, abych jí viděl ..on jel naproti a my jsme se*

skutečně srazili. No, a když byla mlha, tak byla mlha.“¹³⁸ I pan Donát s manželkou si vzpomínají na to, jak bylo někdy těžké dojít na místo určení: „Já jsem na šachtě dělal pomalu dvaatřicet roků, ale když byla mlha, autobus nejel, šel jsem pěšky a takhle (se šlo) na šachtu k nám a takhle na panelárnu. No a na tý křižovatce pak najednou koukám a jsem na panelárně. Tak zpátky. A znova. A zase na panelárně ... to nebylo vidět, doopravdy nebylo vidět.“ „A Jarda jak spadl do toho potoka?“¹³⁹ „No, taky. A to tam bydlel celý život. S motorkou. To byl takovejhle břeh. A přišel a říká „pojd' mi pomoc“ a já říkám s čím? co blbneš? od čeho si mokrej? „No, já jsem spad do potoka s motorkou“ ... to byly hnusný mlhy, smradlavý a veliký, to jste fakt neviděla na špičku nosu.“ K mlhám se vážou i výpary z chemických závodů: „To jsme ráno vstávali a každý den byla jiná vůně ... jako to bylo to špatný, opravdu. Myslim si ... protože jednou jsme na Šumavě potkali nějaký Pražáky a tam paní, když se dozvěděla, odkad' jsem, tak se ptala, jestli nejsem zdravotně postižena. Tak koukala na mě, jak na exota. Tak ale ... i přesto, můj pokoj měl výhled opravdu na Stalinovy závody neboli chemičku. A někdy, hlavně v létě, když jsem měla otevřený okna, se nedalo v noci spát. To byl tak strašnej smrad.“ Paní Donátová, která se přistěhovala za manželem až těsně před jejich vystěhováním, říká, že se tam vůbec nedalo dýchat. Pan Řezáč má také hluboko zakořeněné vzpomínky na svůj příchod do Kopist: „Působilo to na mě trochu divně. V prachu a oblacích dýmu byly Kopisty neviditelný. A když Vám řeknu, když jsme chodili ze směny z odpolední, tam se dělalo na tři směny v Prefě, tak jsme se museli držet za ruce a ti krajní šli na kraji příkopu po bílé čáře, abychom vůbec došli z Prefy. I když je to tak 800 metrů na kraji Kopist. Takový mlhy tenkrát byly, že bylo ... to jste neviděla svoje nohy.“¹⁴⁰ V některých výpovědích se pak také objevují příklady zbytků sirovodíku, který se usazoval u louží, což by se dalo popsat jako žluté kruhy okolo louží. Paní Benešová k tomu dodává, že se někdy nedalo v noci ani spát, protože se z chemických závodů upouštěly chemikálie hlavně v noci.

Pokud mluví pan Beneš o vazbách a vztazích v Kopistech, vyjadřuje se k nim stejně jako ostatní nářatoři. Také mluví o solidaritě a pevných vazbách

¹³⁸ Zdroj: Ivo Řezáč, rozhovor ze dne 11. 11. 2010. (Viz. CD příloha)

¹³⁹ Zdroj: František a Zdena Donátovi, rozhovor ze dne 11. 11. 2010. (Viz. CD příloha)

¹⁴⁰ Zdroj: Ivo Řezáč, rozhovor ze dne 11. 11. 2010. (Viz. CD příloha)

mezi Kopistskými. Pravidelně se účastní různých setkání, stejně jako jeho žena. Paní Benešová dokonce hovoří o tom, že důležitý pro ně byl svaz mládeže, protože jim dával možnost potkávat se ve stejném kolektivu a to je prý také důvod, proč se dnes většina „Kopistáků“ zná. Nemají ale tolik vzpomínek jako třeba paní Červenková, protože jsou následující generací. Stěžejní tedy pro ně začala být závěrečná fáze likvidace, kdy i oni byli donuceni k volbě nového domova.

Co se týče alarmujícího stavu okolí oba mají své vzpomínky na obraz Kopist v poslední fázi: „*Jako holka jsem se chodila koupat za šachtu za Husa, a tam se muselo přes () a tam byly trhliny, opravdu trhliny. Takže dá se říct, že, já nevím, od těch 13 jsem skákala přes trhliny, vlastně tak hluboký, že ... dneska, když si to uvědomím, tak mě až jímá hrůza, že tam žádný dítě nespadlo. Tohle asi zavinily ty šachty, to určitě,*“ říká paní Benešová a její manžel dodává, že „*za těma Kopistama, na tom Pláni, tam bylo všechno roztrhaný. Ty baráky byly trhly, až se to propadalo. Ty lidi pak ... něco šlo pryč, jako třeba Donátů. Ty si koupili baráček tady naproti hospodě a tam bydleli, ju. Nebo pak, to sem byl malej kluk, to bylo nějak kolem 1962-1963, když tenkrát, co byly ty (akanylový) nádrže. To byly takový nádrže nad Kopistama, v chemickém závodu ... to tenkrát prasklo v zimě. Takže ten konec, co bylo (), to bylo všechno vytopený ... takže už tenkrát se ty lidi stěhovali pryč, ju ... a ty baráky praskaly všechny tam v těch ... tam byla šachta, myslím, že Hus, tak tam asi. To bylo směrem k Litvínovu. Tam to možná praskalo víc ... to se pak zazdilo a dál se nešlo. Byly tam cesty, ale dál se jako nechodilo.*“ Manželé Benešovi se tedy odstěhovali do Janova v roce 1978. Jejich děti se již narodily v Janově. Původně v Kopistech žili ještě s matkou v původním bytě, tušili, že budou vystěhováni, proto nehledali nic nového. I oni byli z Janova nadšeni. Líbilo se jim vybavení, hlavně sociální zařízení, ani prostředí jim nedělalo problém. Také si mohli vybrat, jako všechny ostatní rodiny, jaké chtějí patro, s kým chtějí bydlet. Nicméně, i oni cítili nevraživost od Hamerských a necítili se zde jako doma: „*To bylo trošku jináč. Páč ty Hamerský byly jako ... nás nechtěli. My jsme byli zábava pro ně ... přistěhovalci ... vcelku.*“ Navíc později dodává, že na počátku 80. let jim začal vadit příval nových obyvatel romského původu. Sehnali si tedy parcelu v Lomu u Litvínova a v roce 1983 začali stavět dům.

Na závěr se manželé neshodují. Paní Benešová tvrdí, že by dnes už neměla a do Kopist by se nevrátila. Říká, že to už změnit nejde a když to bylo nevyhnutelné tehdy, nedá dnes nic dělat. Pan Beneš je jiného názoru: *„Lidi říkali „šel bych zpátky do Kopist“ ... já si třeba taky říkám, že bych šel zpátky do Kopist, páč jsem se tam narodil. Člověk ten vztah k tomu měl, k těm Kopistům ...“*

5. 3. Závěr

Ve všech výpovědích je možné vidět několik stěžejních prvků, které se prolínají všemi rozhovory a které Kopistští hodnotí stejně. Kopisty byly v každém případě na obec s přibližně 1500 obyvateli velice úspěšně fungující. Obslužnost zde byla na dobré úrovni, nedostatek pracovních míst vždy plně nahradila místa od těžebních institucí a do nedalekého Mostu vedla hromadná doprava, která Most spojovala s Litvínovem. Vlastní MNV také dával Kopistům určitou možnost samostatnosti. Na tom se většina z nich shodla. Důležité ale jsou jiné prvky, které mohou být průřezem situace, která v Kopistech panovala.

Všichni obyvatelé věděli, že jejich vesnice bude zlikvidována. Stav, který zde byl, byl totiž na pohled zřejmý. Všichni jsou schopni se shodnout na mlze, která je obtěžovala častěji, než by chtěli, nebo na zápachu z nedaleké chemičky. Rozpadlé domy, postupná likvidace objektů, rušení silnic, propadlá země, ničení zeleně, to vše vedlo obyvatele k přesvědčení, že po zrušení okolních vesnic přijdou na řadu i oni. Nevzpírali se, a pokud ano, nebylo to tak silné, aby tehdy uspěli. V podstatě tu možnost ani neměli, jak jsem vysvětlila v kapitole 4. Náhrady, které dostali, pro ně nebyly uspokojující. I když jsem deklarovala, že by mohly být, přišli o domovy, kde se narodili, kde vyrůstali a kde se často narodily i jejich děti. Ztráta domova není finanční otázkou, jak je vidět v jejich případech, ale spíše emocionální. Na tu se ovšem finanční náhrada nevztahuje. Jejich smíření je až překvapivé. Všichni se shodují, že ustoupili pokroku, pomohli státu a díky nim mají jiní dnes čím topit, jak sami říkají. Tato situace může být do značné míry spojována také s tím, že většina z nich byla a je třeba i dnes zaměstnanci dolů.

Jak z rozhovorů vyplývá, jako v každé podobné oblasti byl vždy horník považován za někoho, kdo dobře odvádí tvrdou práci. Nehornické rodiny často hovoří o tom, že pravidlo „já jsem horník a kdo je víc“ platilo, nicméně ty hornické to takto striktně nevidí. Ano, shodují se na tom, že horníci měli výhody, které jiní neměli. Doly obvykle své zaměstnance skutečně podporovaly i mimo

pracovní proces. Jenže nerozdělovaly v takové míře rodiny hornické a nehornické. Pokud se pořádala slavnost, kterou měly na starost doly a ty ji také financovaly, byly vždy pozvané i nehornické rodiny. Když v 60. letech zaplatily podle výpovědi jedné z narátorek dovolenou v Bulharsku celé základní škole Kopisty, jely tam i děti z nehornických rodin. Potažmo doly do určité míry sponzorovaly provozy některých sportovišť a jiných budov. Z těch měly užitek i nehornické rodiny. Mohu tedy říci, že tato malá nevraživost byla pouze běžným projevem, který se objevuje i v jiných obcích s malými obměnami.

Velice dobře hodnotí obyvatelé především kulturní vyžití a možnost trávení volného času. Kromě hřišť, tělocvičen a rybníků se jim moc líbila možnost zajít na „tancovačku“, do kina nebo jen tak do knihovny. To vše také měli k dispozici. Společným koníčkem byl i úspěšný fotbalový klub SK Kopisty. Ten dodnes funguje v Janově, dnes již jako Baník Kopisty. I Janov sám se prolíná výpověďmi stejně skloňován. Všichni narátoři se na něj těšili a měli z něj stejné pocity a v prvním momentě se domnívali, že zde zůstanou. A kromě pana Řezáče z něj také, opět ze stejných důvodů, všichni odešli.

Tyto aspekty popíšu ještě více v závěru. Nejzajímavěji se pro tuto práci jeví důvod, kvůli kterému došlo k likvidaci Kopist, a to z pohledu obyvatel samotných. Tady se dostáváme k formulaci, která se nese celou prací: proč jsme museli odejít! Lidé z Kopist to vědí a odpověď následuje v závěru této práce.

VI. ZÁVĚR

6. 1. Interpretace likvidace-souhrn likvidačních aktivit

Zánik Kopist nebyl jedinou likvidací obce v okolí. Už od 50. let probíhaly likvidace okolních vesnic jako Střimice, Růžodol, Souš apod. Před likvidací Kopist byla zrušena Pařidla (1968). Po Kopistech následoval Dolní Jiřetín. Dále popíši aktivity, které celou likvidaci v Kopistech provázely a jsou obdobné jako v okolních obcích.

Oficiální likvidace, probíhala od roku 1976 do roku 1979, někde uváděno 1980. Domnívám se, že správně je ale rok 1981, neboť je zřejmé, že některé domy byly vystěhovány až ve druhém pololetí roku 1980, tudíž se jejich demolice nemohla uskutečnit ještě v téže roce. Proces před vlastní demolicí je velmi složitý a časově náročný. Vznikají velké časové prodlevy mezi vykoupením, vystěhováním, odpojením sítí a následnou demolicí. Proto za jednu fázi likvidace považuji období mezi léty 1976-1981. Jenže tato fáze je z mého hlediska ta až závěrečná.

Domnívám se, že likvidace měla tři období. Závěrečné fázi totiž předcházela nejprve hromadná demolice ulic jako Žižkova, Mostecká aj., která proběhla mezi léty 1960-1965. Potom se objevily žádosti na demolice objektů v Konobřích na léta 1971-1975, které v té době patřily ke Kopistům, což prokazuje i jejich spojení v likvidačním plánu v roce 1976. To považuji za druhou fázi. Nenalezla jsem ale rozhodnutí k těmto likvidacím, usuzuji tak tedy z dokumentu, který ukazuje na částky, za které byly tyto domy vykoupěny. Tím pádem se dostávám k tomu, že likvidace skutečně proběhla ve třech fázích:

1. 1960-1965
2. 1971-1975
3. 1976-1981

Tady je dobré navázat na zmínku z dolnojirětínské kroniky, kde se kronikář domnívá, že likvidace Kopist trvala 10 let. Já přidávám, že i deset je z těchto patrných důkazů málo. Navíc v roce 1954 byla zlikvidována také Husova ulice kvůli dolu Julius III., což jsem již také uvedla.

Celý tento proces tedy trval minimálně dvacet let. Hypotéza pana Jančárka stejně jako zpočátku má, že občané netušili, že dojde k likvidaci obce, se jeví jako neopodstatněná. Obyvatelé věděli, co se okolo nich děje, stejně jako již tehdy tušili, že i oni se budou muset ze svých domovů odstěhovat. To také vyplývá z rozhovorů. Dokonce pan Donát se z Kopist také stěhoval ještě před oficiální likvidací. Proto také celou práci stavím tak, že likvidace se uskutečnila v období mezi léty 1960-1981.

Pokud se podíváme na počet obyvatelstva a bytového fondu v Kopistech po roce 1945, je to poněkud obtížné. Víme totiž, že samotné Kopisty měly největší počet obyvatel v roce 1930 a to 5455. Po druhé světové válce jsou ovšem k dispozici jen statistiky pro celou politickou obec, tedy i pro Růžodol, Konobříže a Plán. To bylo 6547 osob, které se zde přihlásily k české národnosti. V 70. letech se provádělo nové sčítání, nicméně v popisu obce v Jančárkově práci je pouze výčet domů a bytů, respektive 851 bytových jednotek na 353 domů (Jančárek ? : 35). V době závěrečné fáze likvidace to bylo už jen 844 bytových jednotek na 226 domů. Obyvatel zde žilo 1889. Mohu říci, že každé číslo, které ze statistiky vyplývá, je dokladem úbytku obyvatel a domů samotných. Také mohu s jistotou tvrdit, že bylo vykoupeno přesně 226 domů, což ovšem nemusí nutně dokládat to, že jich v Kopistech bylo jen tolik. Postupem času tam těžební instituce domy odkupovaly a přetvářely je na servisní objekty. Zdroje uvádějí, že spolu s Konobříží bylo zničeno 1740 objektů. Také už jsem zmiňovala, že sem mohu zahrnout i objekty neobydlené či využívané k jiným než obytným účelům.¹⁴¹ Přesto bych za stěžení brala informaci, že bylo vykoupeno 226 domů, zrušeno 844 bytových jednotek a přesunuto 1889 obyvatel pouze v poslední fázi likvidace. Rekonstruovat přesně celkový počet obyvatel a domů od roku 1960 by vyžadovalo hlubší výzkum.

Oficiální likvidační plán a záměr existují pouze k závěrečné fázi likvidace. U předchozích likvidací tomu bylo tak, že se vždy ke každé demolici domu váže dokument o vykoupení a následná žádost o demolici, která byla schválena. Vzhledem k tomu šlo o likvidace po jednom objektu či bloku, nikoli o celé

¹⁴¹ Na mapové příloze z Kopist, která je evidována v archivu v Mostě, jsou domy bez č. p. Na svém náčrtu Kopist jsem neuvedla. Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Plán města Kopist, ev. č. 1, inv. č. 155, 1946.

vesnice, nebyl k nim ani vypracovaný plán, který by řešil přenos památek, stěhování obyvatel a podobně. Proto k nim také nebyl ani finanční plán celé likvidace. Ten se tedy váže k závěrečné fázi. Likvidační záměr byl vypracován dne 29. 9. 1974 a na něj navazuje likvidační plán ze dne 28. 5. 1976. Byl vypracován Doly Ležáky, k. p. Most. Ty spadaly pod Severočeské hnědouhelné doly. Jakkoli se jeví jednoznačná hierarchie SHD, je zvláštní, že v 1976 měly Doly Ležáky před názvem SHR (tedy Severočeský hnědouhelný revír). Také z některých výkupních smluv je patrné, že vykupovatelem bylo SHR, které je ovšem synonymem k Severočeské hnědouhelné pánvi. Považuji tedy za stěžejní SHD jako instituci působící v SHR. Tuto skutečnost potvrdil i ředitel Podkrušohorského technického muzea.

Pokud se budu teď věnovat výkupům, je nasnadě spojit tuto část s celkovou finanční stránkou závěrečné fáze likvidace. Celkové náklady na demolici Kopist se vyšplhaly na 230 530 000,- Kčs. Byly rozděleny na přímé a nepřímé. Do přímých spadal jednak výkup nemovitostí, tak například samotná demolice, stěhování, zachování památek (jejich fotografie, makety), náhrada za sítě a zeleň a naposled odvoz sutě. U nepřímých výdajů částku tvořila jen výstavba Janova, respektive náhradního bydlení. Ta byla vyčíslena na 186 405 500,- Kčs. Z toho je patrné, že většina rozpočtu šla právě na výdaje nepřímé. Zajímavé ovšem zůstává, že například u obecních objektů byly zvlášť vyčísleny sítě a podobné doprovodné materiály a majetky, kdežto u soukromých osob byly tyto částky zahrnuty do ceny za výkup. Nicméně, ani tady si nemohu být jistá, že tomu tak bylo, protože například Červenkoví se domnívají, že za zeleň nic nedostali. Působí ale poněkud dobrým dojmem ta skutečnost, že bylo vykoupeno 113 státních a 113 soukromých domů. Částky vydané za státní objekty jsou přibližně stejné jako ty za soukromé.

Pokud se u závěrečné fáze podíváme na realizaci, která by se měla shodovat s původním proklamovaným plánem, vidíme podle kapitoly 4., že tomu tak nebylo. Mějme pořád na paměti, že největší snaha byla o jednu jedinou fázi likvidace, což ve světle skutečností, že probíhala přibližně od roku 1960, nepůsobí příliš věrohodně. Ani závěrečná fáze, u které toto stanovisko upřednostňuje Likvidační plán, nebyla schopna toto naplnit. Ta byla rozdělena na dvě části, i když v plánu se hovoří o třech. Nicméně, tady si dovolím nesouhlasit, protože Kopisty byly rozděleny na Kopisty-západ a Kopisty-střed. Spadají sem i Konobrze, ale ty byly likvidovány již od roku 1971, tudíž v závěrečné fázi

likvidace zde nebylo tolik objektů, aby vyžadovaly vlastní schéma a postup likvidace. První měly být zdemolovány Kopisty-západ, pak střed. Dělicí linii lze vidět na náčrtu v příloze č. 17. Prokázala jsem ale, že některé domy byly rušeny přednostně z několika důvodů. Buďto byly v takovém stavu, že ohrožovaly okolí, nebo jejich pozemek či zázemí potřebovaly instituce, které se na likvidaci podílely. V zásadě tedy došlo k tomu, že ačkoli se postupovalo podle původního plánu nejdřív západ, pak střed, byly zároveň demolovány objekty napříč oběma částmi Kopist. Dále je také zarážející že střed měl být demolován plošně, respektive v jedné chvíli. Vzhledem k tomu, že ani toto nebylo splněno, nepovažuji plán realizace za shodný se skutečnou likvidací.

Tato práce prokazuje fakt, že výkupy nemovitostí byly nedobrovolné a že obyvatelé neměli na výběr. Jednak zde byl zákon č. 87/1963 Sb., který opravňoval k vyvlastnění domu, pokud se majitel s investorem nedohodnou, pak zde byl alarmující stav objektů a v neposlední řadě hrozba soudu. U něj někteří hledali zastání, jak je patrné z rozhovoru s paní Červenkovou, ale ani to nepřineslo kýžený výsledek. Tím pádem, jednoznačně hodnotím situaci vystěhování, výkupu a likvidace jako nevyhnutelnou a svým způsobem nedobrovolnou. Výkupy domů se řídily pravidly, které byly nastaveny pro finanční náhrady za objekt. V praxi to znamenalo, že na základě odhadu byl dům zařazen do jedné ze tří kategorií. Podotkla jsem v kapitole 5., že většina těch, kteří majetek vlastnili, a byl jim vykoupen, s výší náhrady nesouhlasila. Nicméně, je otázkou, do jaké míry byla tato částka nízká? Nemohu s jistotou najít odpověď opřenou o dostupná fakta, materiály jsou neúplné a zjistit od začátku do konce, kolik majitelé investovali a kolik dostali náhradu, je velice obtížné. I zde by mohl výzkum pokračovat. Nicméně se domnívám, že částky nebyly tak malé, jak by se mohlo zdát, přesto zde možná daleko více zasahuje citová vazba na domov, který si lidé vybudovali. A ta je finančně nevyčíslitelná.

Výpovědi narátorů ukázaly na některá fakta, která se z archivů vyhledat nedají. Vzhledem k tomu, že se na nich narátoři shodnou, aniž by k nim dostaly přímý popud, beru je jako relevantní. Jedním z nich je předělávání domů za účelem většího zisku z výkupů. Bylo zřejmě častým jevem, že někdo na poslední chvíli udělal novou střechu, vyměnil vypínače a dal nový plot. Dalším důležitým postřehem, který z rozhovorů vyplývá, je skutečnost, že sami obyvatelé dlouho před závěrečnou fází věděli o likvidaci, která se blížila. Také konečné smíření se

situaci je všem výpovědím společné. Za hlavní považují ale důvod, který je tím zlomem, kvůli kterému muselo dojít k demolici jedné obce.

Je známo několik důvodů, proč mělo dojít k likvidaci. Zaprvé je jím oficiální stanovisko z původního likvidačního záměru, které popsalo rozšiřování skrývky lomu Ležáky i do obydlené části Kopist (původně snížení na 500 m, následně na 250 m). V závislosti na této skrývce byla zaslána i žádost na stavbu další části lomu Most, který pojal z velké části původní lom Ležáky. Přesto dne 13. 9. 1960 vydaly Doly Ležáky, k. p. Most prohlášení, že do roku 1975 nebude obydlená část obce lomem zasažena.¹⁴² Tato skutečnost je tedy zarážející, protože již od roku 1974 likvidační záměr popisuje, že tomu tak bude. Lom Ležáky byl tedy oficiálním důvodem od roku 1974 do roku 1977. V roce 1977 totiž Chemické závody požádaly o rozšíření hygienického pásma svého závodu i na Kopisty. V tomto světle se tedy pak jeví jejich pásmo jako důvod, proč měly být Kopisty zlikvidovány, což dokládají i jiné dokumenty. V Likvidačním plánu z roku 1976 (Likvidační plán Kopist a osady Konobrze 1976: 4) se ale ještě definovalo, že likvidace obce bude provedena jako důsledek důlní činnosti. Tady totiž přichází třetí možný důvod likvidace: důlní činnost. Kopisty byly z každé strany poddolovány doly M. J. Hus a Julius III. Většina narátorů na nich dokonce pracovala. Ti se pak také shodují, že právě jejich vinou byly Kopisty v dezolátním stavu.

Už v roce 1954 byla zrušena Husova ulice kvůli dolu Julius III., následně likvidace od 60. let se také prováděly právě z titulu tohoto dolu, spolu s dolem M. J. Hus. O Ležákách ani rozšiřování hygienického pásma tehdy nikdo nehovořil. To hojně prokazují také výpovědi narátorů. Pan Donát je celkem přesvědčivý, zvláště jako zaměstnanec dolu Julius III.: *„Ne ne, Ležáky, to nevím, to jsme hlavně my (důl Julius III.) a Hus, ne Ležáky. Mně to tak připadá, že možná mohly bejt (Ležáky) tak k Mostecký ulici, ale dál ne.“* To samé se ukazuje ve výpovědi paní Červenkové: *„Ale tam šel i M. J. Hus. Tam právě ta šachta, tam dělal tatínek, a část těch havířů, ty těžili jako ke kraji těch Kopist a tam se poddolovávalo a tam to začlo praskat. A Ležáky? To já jsem ani nesledovala. To nevím. Tam se to prostě začlo bortit, Konobrze a ta cesta k nim, tam se začaly dělat takový*

¹⁴² Zdroj: Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Lomové dolování v obvodu obce, ev. č. 20, inv. č. 62, 1960, 1979.

prolákliny, v tom byla voda a všechno to začalo praskat.“ Pan Kubičák také pracoval na dole Julius III. a i ten říká, že podle něj to bylo vinou tohoto lomu. Skrývka prý od Ležáků sice do Kopist zasahovala, ale důl Julius III. nadělal větší škody na majetku do roku 1977. Jenže ani důl Julius III. ani důl M. J. Hus nejsou zmíněny v likvidačním záměru ani plánu. Nakonec je s podivem, že lom Ležáky skončil se svou skrývkou a dolováním již na počátku 80. let. Pak převzal tuto část lom Most. Ten ukončil činnost na počátku 90. let. Důl Julius III. těžil až do roku 1992. Narátoři se shodují, že podle nich ale měly těžit pořád hlubinné doly, neboť nebylo vytěženo veškeré uhlí. Pan Jakš se domnívá, že veškeré zdroje byly pod Kopisty vyčerpány.

Ředitel Podkrušnohorského technického muzea pan Zbyněk Jakš vidí důvod likvidace Kopist také někde jinde než v lomu Ležáky: *„Ono to celý bylo poddolovaný, všude byly šachty, proto to padlo, to vidíte. Pod těma Kopistama to byla jedna jáma vedle druhé.“* Nejen to, pan Jakš dokonce říká, že lom Ležáky vůbec neměl vzniknout. Jeho výtěžnost byla oproti jiným minimální a považuje jeho vznik za jednu z největších chyb v oblasti. Také je třeba dodat, že Ležáky byly v určité době kombinované, původní hlubinný důl Evžen byl přeměněn po válce na lom Ležáky.

Důvodů zániku Kopist je tedy několik: doly a lomy, které zapříčinily zhoršování stavu budov a prostoru, dále také snaha vytěžít více uhlí, které se pod Kopisty skrývalo, a rozšiřování hygienického pásma chemičky, která znepríjemňovala život okolním obcím. To vše vedlo po dobu 20 let Kopisty k zániku.

6.2. „Co říkáte na jezera?“ – otázka rekultivace

Rekultivace oblasti Mostecká je skloňována stále častěji. I já jsem položila svým narátorům otázku, co říkají na zaplavování lomů jezery a na snahu udělat z této průmyslové oblasti turistické centrum, které přestane mít podobu měsíční krajiny.

Rekultivace je dlouhodobým procesem, který není možné zvládnout v období desetiletí. Teprve po delší době může být výsledkem nová podoba krajiny. V případě hlubinné a lomové těžby má každá z nich jiný devastující ráz, stejně tak má jinou podobu i rekultivace. V prvním případě dojde obvykle „částečné deformaci reliéfu krajiny“, jinými slovy k propadlinám v důsledku podzemních

vod a snižování výškových poměrů. Pan Jakš uvedl, že hlubinná těžba může dokonce být svými slojemi pouhých 20 metrů nad mořem. U lomové těžby dochází ke skrývání vrstev půdy až k samotným ložiskům uhlí. Tento prostor zaujímá daleko větší rozlohu než hlubinné doly a než si vůbec někteří z nás umí představit. Skutečností totiž je, že může být rozsahu obce. Tím značně, a někdy nenávratně, devastuje prostor. Cílem rekultivace je pak takové lokality uvést do původního stavu. To je možné několika způsoby. Zaprvé je možné udělat z takového prostoru zemědělskou rekultivaci, kdy na tomto místě vzniknou louky, pastviny nebo orná půda. Tato rekultivace trvá zhruba 2-8 let. Zadruhé může jít o lesnickou rekultivaci, kdy se na toto místo vysadí stromy, dřeviny, obvykle původní. Ta má dobu trvání mezi 6-8 lety. Zatřetí dochází k vodohospodářské rekultivaci, která znamená podložení oblasti a následné zaplavení. V tomto případě vzniká uměle vytvořené jezero. To je i případ Mostecká. Nicméně existuje ještě čtvrtý způsob, kdy se kombinuje zemědělská a lesnická rekultivace, která znamená vytvoření účelových prostor, jako parků apod. I když na Mostecku se kombinují všechny tyto typy, vraťme se k vodohospodářské rekultivaci.¹⁴³

V roce 1994 po ukončení těžby uhlí v lomech Most a Ležáky bylo rozhodnuto, že oblast bude rekultivována. V této souvislosti přicházela v úvahu vize o vodohospodářské rekultivaci, která byla schválena v roce 1997. Bylo tedy nevyhnutelné začít se zpevňováním a naplňováním tohoto prostoru, neboť plánovaná hloubka jezera měla být 59 m, což bylo méně, než lom původně měl. Jezero o 325 ha mělo být 2,5 km dlouhé a 1,5 km široké. Objem vody byl stanoven na 72 mil. m³ (příloha č. 15). Celý prostor měl být zaplaven pomocí řeky Bíliny a plánované bylo napouštění po dobu 7-15 let. Představme si ale prostor, který se měl zplavovat. Není možné vysypat takový prostor například šterkem či kameny, jak říká Zbyněk Jakš, bylo by k tomu nutné využít zdroje celého jednoho kamenolomu, což by se značně prodražilo. Využívá se tedy hlína ke zpevňování krajů. Tím ale nemusí vzniknout kvalitní podloží tohoto jezera, takže hrozí, že v závislosti na tlaku vody, který při objemu 72 mil. m³ bude obrovský, může dojít k protržení. V roce 2001 došlo k přehodnocení zásobárny vodou a byla zvolena Ohře. Dále se za vhodný přísun vody odsouhlasilo odčerpávání vody z dolu Koh-i-noor. Jezero Most se začalo realizovat a dne 24. 10. 2008 bylo slavnostně

¹⁴³ Czech Coal Group (2010). [cit. 2011-05-3]. Czechcoal.cz. Dostupné z WWW: <<http://www.czechcoal.cz/cs/profil/skupina/rekultivace.html>>.

zahájeno napouštění. Bylo plánováno, že za 3,5 roku vznikne jezero o rozloze cca 311 ha.¹⁴⁴ Obraz jezera dnes vidíte níže:

145

Komu by se snad dnešní podoba nejevila příliš turisticky zajímavá, dodávám, že jezero není zcela hotové a výstavba sportovišť je plánována na další období. Obyvatelé Kopist, s kterými jsem rozhovor vedla, vidí v jezerech příjemný způsob rekultivace a vesměs jej vítají: „*To se mi teda líbí ty jezera, to furt sleduju, to si vystřihávám. Mohlo by to bejt hezký, jestli to bude hotový. To nevím, jestli to ještě uvidím, to bude trvat hrozně dlouho. Protože já jsem ted' někde četla, že ani baráky se tam zatím nebudou moct stavět, než se tak krajina usadí, to bude tak 10 let.*“ Pan Řezáč ovšem dodává: „*Tak víte, když si člověk vzpomene na Most, tak řekne: „Je to teda pěkný.“ Ale člověku se zdá, že je to asi pro novou generaci, která už si nepamatuje, jaký to tu bylo. Se jí to bude zdát krásný. Ale my místní si říkáme: „Je to takový těžký pochopit, že to tu ještě může být pěkný, když jsme zažili tu horší část.*“

¹⁴⁴ LEVOVÁ, L., POKORNÁ, M., ŘÍHOVSKÁ, M. (2010). *Jezero Most* [cit. 2011-05-3]. Krušnohorský.cz Dostupné z WWW: <<http://www.krusnohorsky.cz/view.php?cislocianku=2010092401>>

Porovnej s DVOŘÁK, P., ŠVEC, J. (2010). *Napouštění zbytkové jámy lomu Most-Ležáky*. [cit. 2011-05-3]. Vesmir.cz. Dostupné z WWW: <<http://www.vesmir.cz/clanek/napousteni-zbytkove-jamy-lomu-most-lezaky>>

¹⁴⁵ ZDROJ: *Napouštění jezera Most* (2011). [cit. 2011-05-3]. Pku.cz. Dostupné z WWW: <http://www.pku.cz/pku/site.php?location=5&type=napousteni_most>

Napouštění jezera Most není stále dokončeno a není jedinou změnou v oblasti. Další je například již napuštěné jezero Matylda a vznik autodromu a hipodromu na místě velebudické výsypky. V příloze č. 15 je vidět, jak se krajinný ráz mění. Zajímavé také je, že u Kopistské výsypky má například dojít k vyhlášení přírodní památky s názvem „Kopistská výsypka“. Ta by měla být v nejbližší době zařazena do zvláště chráněného území v kategorii přírodní památka, o celkové rozloze 153 ha. *„Navrhované zvláště chráněné území zahrnuje část lesnický rekultivované výsypky s malým zastoupením otevřených ploch a velkým množstvím mělkých vodních nádrží, které se samovolně vytvořily díky zachování terénních nerovností vzniklých při jejím zakládání.“*¹⁴⁶ (Příloha č. 16)

6. 3. Likvidace včera a dnes, těžební limity

Kromě Kopist byly zlikvidovány také obce, které jsem již jmenovala několikrát, ale také ještě nezmíněné, jako Čepirohy, Albrechtice, Skyřice, Souš, Starý Most, Velebudice a Dolní Jiřetín. Dohromady šlo celkem o 29 obcí jen v této oblasti. V současné době po likvidaci Dolního Jiřetína v letech 1981-1983, je znovu otevřena otázka likvidace obce, paradoxně Horního Jiřetína.

Horní Jiřetín je vesnicí, která dle vyjádření Czech Coal (těžební společnost na Mostecku) leží na 280 milionech tun hnědého uhlí, ve třetí a čtvrté etapě by pak podle nich mělo být k dispozici dalších 470 milionů tun uhlí. Limity, které chrání Jiřetín před likvidací, jsou pro tuto skupinu nepříjemné: *„Závazek zachovat územní limity pro těžbu hnědého uhlí, navazující na vládní usnesení č. 444 z roku 1991, je v rozporu s platnou a pro nás závaznou legislativou danou horním zákonem. Neodpovídá ani dosud platné Státní energetické koncepci (SEK) z roku 2004 a předchází schválení aktualizované podoby SEK. Ta by měla zohlednit reálnou situaci české energetiky, včetně bezpečnostních, ekonomických i sociálních rizik. Nepokračovat v těžbě za stávajícími limity znamená způsobit výpadek dodávek hnědého uhlí nejen pro některé energetické zdroje velkých průmyslových podniků, ale především teplárnám zásobujícím statisíce domácností po celé České republice teplem a elektrizační sítí elektřinou.“*¹⁴⁷ Ano, mohlo by to

¹⁴⁶ Oznámení záměru na vyhlášení přírodní památky „Kopistská výsypka“ (2010). [cit. 2011-05-3]. Kr-ustecky.cz. Dostupné z WWW: <http://www.kr-ustecky.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=450018&id=1655628&p1=108201>

¹⁴⁷ Zdroj: Czech Coal Group (2010). [cit. 2011-05-3]. Czechcoal.cz. Dostupné z WWW: <<http://www.czechcoal.cz/cs/profil/lu/limity.html#banner>>.

působit tak, že je pro skupinu Czech Coal důležitější výsledek než historická obec, která poskytuje zázemí dvěma tisícům obyvatel. Ale jak už jsem prokázala, chybí mi tu ze strany Jiřetínských, kteří se bouří proti svému vystěhování to, co nacházím u Kopistských: smíření s pokrokem. Pan Zbyněk Jakš hodnotí limity, ačkoli není zaměstnancem Czech Coal a ani ta muzeum nefinancuje, podobně jako oni a souhlasí s jejich názorem: *„Limity v podstatě nastavují demarkační pásmo, prakticky se zakázalo těm bagrům jet dál. Což znamená, že ten bagr se zastaví a nehrabe skrývku, respektive hlínu. Tady se povyhrabe to uhlí a dál se jet nemůže. Je to zakázaný, nejsou povolený limity. V momentě, kdy zjistí, že už dneska chybí na trhu 10% uhlí, které se dodává do tepláren a elektráren, a Vy najednou zjistíte i v Praze i ve Stříbře, že ten prvotní zdroj je drahý, protože se zjistilo, že uhlí je málo, protože se musí nakupovat a samozřejmě se o hodně zdraží, takže se zdraží teplo, elektrika, to se dotkne každého. A pak si jeden ministr řekne, tady ty čtyři roky ne, pak se uvidí. Jenže oni si nedokážou uvědomit, že ten bagr, který stojí a nehrabe, tak neudělá ten předstih před těma ostatníma bagrama. Takže ve chvíli, kdy ten druhý bagr dohrabe to uhlí a oni řeknou „ted’ už jo, ted’ chceme to uhlí od vás“ tak bude trvat 4-5 let, kdy budou hrabat tu hlínu zadarmo. Oni nějaký uhlí hrabat budou, ale to bude tak drahý, skoro třikrát tak drahý, než kdyby se to povolilo ted’. To si nikdo neuvědomuje.“*

Z toho vyplývá, že Jiřetín sedí na bohatých ložiscích, které jsou nezbytné, a limity brání tomu, že se na ně bude moci. Tím pádem může dojít ke kolapsu trhu kvůli nedostatku hnědého uhlí, respektive uhlí dojde, a buď jej budeme draze kupovat, nebo budeme to málo za velké peníze prodávat. Nicméně, zůstává také faktem, že pokud limity nebudou protrženy, může přijít o práci několik stovek lidí, což už pro takhle nedostatkem práce sužovaný kraj není dobrou vyhlídkou. I odboráři to vědí, sami také v prosinci 2010 vydali prohlášení, že pokud limity protrženy nebudou, budou stávkovat.¹⁴⁸ Na jaře tohoto roku ovšem ODS přišla se

¹⁴⁸ iDnes/Ekonomika (2010). [cit. 2011-05-3]. iDnes.cz. Dostupné z WWW: <http://ekonomika.idnes.cz/hornici-pohrozili-demonstracemi-za-prolomeni-tezebnich-limitu-psw-/ekonomika.aspx?c=A101209_154452_ekonomika_ven> porovnej s Czech Coal Group (2010). [cit. 2011-05-3]. Czechcoal.cz. Dostupné z WWW: <<http://www.czechcoal.cz/cs/profil/lu/limity.html#banner>>.

snahou limity prolomit, což Jiřetínské vzhledem k původnímu programu nepotěšilo.¹⁴⁹

Jiřetínští ale tuší, že jejich situace a snaha o zachování obce nemusí být úspěšná: „Zároveň je však třeba důrazně prohlásit, že i přes skutečnost, že DIALOG řeší problematiku případného přesídlení a odškodnění, není DIALOG zastáncem pokračování těžby za územními limity, avšak chce být připraven, pokud tato situace nastane.“¹⁵⁰ Jak to ale dopadne s Horním Jiřetínem, není schopen dnes nikdo odhadnout. Kopistští se shodují: „Byli jsme tak vychovávaný. Neříkám, že jsme byli jako ovce, to zase neříkám, ale jako brali jsme to, že je to ku prospěchu všech a že až na nějaký výjimky, který se určitě taky bránili ... ale dneska jsou lidi, který jsou i vyčůraný, musím říct, že i vyčůraný. Že když se některý dověděl v Jiřetíně, že by se to mohlo a že by mohli dostat, tak začali opravovat, začli skupovat i pozemky. Takže kvůli těmhle lidem bych si přála, aby jim to zůstalo. Aby za to nic nedostali. Protože hezkejch pár jich tam bylo. A ty potom řekli: „Jo, my jim barák dáme, ale jenom za to, co si řekneme my. „ To řekli, klidně to tam řekli, že: „Já jim barák dám, ale za cenu, co já určím.“¹⁵¹ Pan Donát vidí situace také jednoznačně: „Ted' kolem toho lidi dělají humbuk, stejně se to ví, jako Jiřetín, polovička lidí chce, druhá ne. Ale oni ty limity prolomí. Oni zatím nespěchají, tam je nějaká ochranná část, takže se tam nemůže. Ale pravděpodobně nečekají na to, až se zavře ta petrochema, pak pojedou. Ale to už je i blízko Litvínova.“ Tady totiž vidím možný důvod, proč prolomení limitů může mít špatný dopad na celou mosteckou lokalitu: těžba po Jiřetíně bude ohrožovat Litvínov.¹⁵²

¹⁴⁹ BAROCH, P. (2011). *ODS se odklání od programu vlády, jde proti limitům*. [cit. 2011-05-3]. Hjdialog.cz. Dostupné z WWW: <<http://hjdialog.cz/articles.php?lng=cz&pg=274>>

¹⁵⁰ Společnost Dialog byla sdružena za účelem podávat pravdivé informace k plánovaným prolomením limitů a informovat veřejnost o situaci. Zdroj: *Dialog Horní Jiřetín* (2010). [cit. 2011-05-3]. Hjdialog.cz. Dostupné z WWW: <<http://hjdialog.cz/articles.php?lng=cz&pg=186>>

¹⁵¹ Porovnej BENEŠOVÁ, P., WALTEROVÁ, Z. (2010). *Obyvatelé Horního Jiřetína si zjišťují ceny svých domů*. [cit. 2011-05-3]. Rozhlas.cz. Dostupné z WWW: <http://www.rozhlas.cz/zpravy/regiony/_zprava/699480>

¹⁵² BAROCH, P. (2011). *Po Jiřetínu ohrožuje těžba uhlí další město: Litvínov*. [cit. 2011-05-3]. Aktualne.centrum.cz. Dostupné z WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/domaci/zivot-v-cesku/clanek.phtml?id=693420>>

6. 4. Závěr

Na začátku bylo několik hypotéz, které potvrzeny nebyly. První z nich byla představa, že oficiální vyjádření, proč musí k likvidaci dojít, je pouze prostředkem k tomu, aby mohla být vesnice zničena. Domnívala jsem se totiž, že tomu tak být nemuselo. Jak se ale později ukázalo, situace v Kopistech byla po celou dobu natolik znepokojující, že nebylo v podstatě jiného východiska, než obyvatele přestěhovat. Samozřejmě, stále visí ve vzduchu otázka, nakolik se pokračovalo v těžbě přímo v oblasti Kopist. Jenže i kdyby se tam tehdy nepokračovalo, vesnice byla v dezolátním stavu, proto občané z části vítali nové domovy. Tady se dostávám k další hypotéze.

Ačkoli jsem se od začátku domnívala, že narazím na to, že občané jsou dodnes velmi znepokojeni tím, že přišli o své domovy, a původně vůbec nechtěli odejít, zmýlila jsem se. Většina z nich skutečně odešla dobrovolně a ani dnes si nestěžují, že byli vystěhováni. Ano, někteří se cítí ukřivdění, že v náhradách za svůj majetek dostali málo peněz. Zaprvé vidím tuto skutečnost jako vyplývající z toho, že domovy byly dlouhou dobu jejich majetkem, který budovali a který si spravovali, měli k němu tudíž citové vazby. Jak jsem ale nastínila v předešlé části, někteří z nich se cítí uraženi možná proto, že v případě Horního Jiřetína si někteří podmínky určují, což tehdy Kopistští nemohli. Tady by tedy dnes mohl být druhý důvod. Domnívám se, že finanční náhrady totiž nebyly tak nízké, jak by se mohlo zdát.

Pan Jančárek dodává, že *„Kopistští občané se museli rozloučit s obcí, nemnohý z nich tu prožil většinu svého života, ale pochopili, že je to nutná daň celé naší společnosti. Vždyť také naše socialistická společnost pro ně připravila nové, moderní budovy, kde se jim bude dobře žít“* (Jančárek 1979: 34). Jejich „správné“ rozhodnutí dává do souvislosti s jejich politickou vyspělostí (Jančárek 1979: 33). Nové domovy, moderní, ovšem nezůstaly domovem na dlouho a ve většině případů se také nárátoři shodují, že přestaly být dobrým domovem na sklonku 90. let. Důvody, které k tomu vedly, jsou zřejmé z výpovědí, ale například i z mého předešlého výzkumu na vyloučené lokalitě, za kterou je Janov považován. Další věcí, se kterou nesouhlasím u pana Jančárka, je politická vyspělost. Politika nebyla pro Kopistské stěžejní. Vítali sice snahy jako svaz mládeže či žen, opravy kulturních domů a podobně, ale věděli, že valnou část zásluh na podobě Kopist a jejich vybavenosti mají i těžební instituce.

V neposlední řadě, hypotéza Jančárka, který ve svém díle Zmizelé obce říká, že obyvatelé o vystěhování příliš nevěděli, se také jeví jako nepřesná. Obyvatelé tušili již od počátku 60. let, že k likvidaci dojde. O deset později si byli téměř jisti.

Zajímavým fenoménem se pro ně dnes zdá být rekultivace krajiny. I když ji vítají, k její úspěšnosti jsou skeptičtí. Mnozí z nich vědí, že Dolní Jiřetín nebyl poslední likvidovanou obcí, někteří se domnívají, že se situace v budoucnu nemusí vyhnout ani Litvínovu. Otázka, která ovšem zůstává nezodpovězená, je jejich touha zůstat na Mostecku. Mohu se pouze domnívat, že jejich život zde strávený jim přinesl hodně zážitků a dobrého, proto nemají snahu se odstěhovat. Poukázala jsem na to, že „měsíční krajina“, jak ji někteří nazývají, není hezkým místem, že chemické závody vypouští do ovzduší zplodiny, které mohou být nedýchatelné, dokonce ani mlhy nejsou příjemným jevem. Jenže, jak říká jedna z narátorek, už si zvykli. Jinde jim přijde ovzduší příliš čisté.

Otevřela jsem také během práce několik otázek, které by vyžadovaly hlubší výzkum. Já sama doufám, že se v budoucnu k jejich zodpovězení dostanu. Nicméně, tuto práci považuji za první počín, který se snaží poukázat na myšlení obyvatel z likvidovaných obcí, na jejich vnímání okolního světa, na jejich představu o tom, proč byla jejich obec zdemolována. Jejím cílem bylo popsat procesy, které k této skutečnosti vedly. Troufám si tvrdit, že tento cíl jsem splnila. Ráda bych dodala, že využitelnost své práce vidím hlavně v tom, že názor obyvatel, kteří zde žili a likvidaci zažili, by mohl být důležitější než názor ostatních. Na jeho základě bychom mohli pochopit jak k obyvatelům likvidovaných vesnic přistupovat, co udělat pro jejich větší spokojenost v případě, že dojde i u nich k podobné situaci. Také by ale obyvatelé případně likvidovaných vesnic mohli připustit, že jejich situace nemusí být negativní. I Kopistští si zvykli a považují dnes stav, i když stále s nějakým zábleskem smutku v očích, za pozitivní.

Práci „Kopisty: proč jsme museli odejít!“ tedy zakončím jak jinak než výsledkem toho, proč obyvatelé museli odejít. Museli opustit své domovy, protože ustoupili pokroku. Museli opustit to, co léta budovali, protože právě díky tomuto pokroku se jim bortily domy a propadlá zem dělala z obce nefunkční

prostor pro jejich další život. V neposlední řadě chtěli odejít proto, že cítili, že etapa životnosti Kopist je u konce a doufali v lepší život jinde.¹⁵³

¹⁵³ V příloze č. 18 můžete vidět podobu Kopist dnes.

VII. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

KNIŽNÍ ZDROJE:

JANČÁREK, Petr (1979). *Zmizelé obce*. Most: Severografie, n. p., závod Most. Kopisty. 68 s.

JANČÁREK, Petr (?): *Kopisty; nástin historického vývoje*. Dosud nepublikovaná publikace, knihovna OA Most. Most: OA Most. 72 s.

KOL. AUTORŮ (1985). *Uhelné hornictví v ČSSR*. Ostrava: Profil. 793 s.

Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850-1970 (1978). Díl I+II, Svazek 1+2. Praha.

PAŽOUT, Jaroslav. (2008). *Mocným navzdory - Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*. Praha: Prostor. 342 s.

SÝKOROVÁ, Jana (2000). *Zmizelé domovy: příspěvek k historii zlikvidovaných obcí v okrese Most. Příspěvek k historii zlikvidovaných obcí v okrese Most*. Litvínov: Aldus Litvínov. 97 s.

VANĚK, Miroslav (2001). *Nedalo se tady dýchat*. Mostecko - minulost a současnost, MUS a.s. 170 s.

VANĚK, Miroslav a kol (2003). *Orální historie: Metodické a "technické" postupy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 78 s.

ARCHIVNÍ ZDROJE:

Státní okresní archiv Most, fond MNV Dolní Jiřetín (č. f. 21), Kronika, ev. č. 1, inv. č. 77.

Státní okresní archiv Most, fond AM Kopisty (č. f. 49), Povýšení na město, ev. č. 1, inv. č. 1, 1911.

Státní okresní archiv Most, fond AM Kopisty (č. f. 49), Kronika města Kopisty, ev. č. 2, inv. č. 1, 1929-1937.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Kronika obce, ev. č. 1, inv. č. 1, 1945-1950.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Pamětní kniha, ev. č. 2, inv. č. 2, 1971-1974.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Likvidace MNV Růžodol, konobrže, Pařidla (pod MNV Kopisty), ev. č. 1, inv. č. 3, 1946.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Obvodová Komise MNV v Mostě-Kopistech, ev. č. 1, inv. č. 4, 1949.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Připojení Kopist do svazku Velkého Mostu, ev. č. 1, inv. č. 5, 1945-1947.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Odloučení Kopist od Mostu, ev. č. 1, inv. č. 6, 1953-1954.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Volby, ev. č. 1, inv. č. 7, 1945, 1946, 1948, 1950, 1976.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Zápisy o jednání pléna, ev. č. 1-5, inv. č. 9, 1945, 1946, 1954-1979.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Zápisy o jednání rady, ev. č. 5-12, inv. č. 10, 1945, 1946, 1954-1979.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Zápisy z jednání komise plánovací a finanční, ev. č. 13, inv. č. 11, 1966-1979.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Zápisy z jednání komise zemědělské, ev. č. 13, inv. č. 12, 1947.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Zápisy z jednání komise pro obchod a služby, ev. č. 13, inv. č. 13, 1960-1964, 1968-1975, 1977, 1978.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Zápisy z jednání komise školské a kulturní, ev. č. 13, inv. č. 14, 1978.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Zápisy z jednání komise bytové, ev. č. 13, inv. č. 15, 1947, 1950, 1969-1977.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Zápisy z jednání komise sociálního zabezpečení a zdravotnické, ev. č. 14, inv. č. 16, 1960-1979.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Složení MNV, komise, zaměstnanci, ev. č. 15, inv. č. 19, 1945-1979.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Prodej rodinných domů, ev. č. 17, inv. č. 26, 1955-1979.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Výkupy objektů-likvidace obce, ev. č. 18, inv. č. 27, 1979.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Rejstřík uživatelů a vlastníků parcel, ev. č. 18, inv. č. 28, 1963-1969.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Seznam domů – Kopisty, Konobříže, Pařidla, ev. č. 20, inv. č. 53.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Bytový fond, ev. č. 20, inv. č. 54, 1967-1978.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Výkazy o bytovém hospodářství, ev. č. 20, inv. č. 55, 1960-1979.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Hospodaření s byty, ev. č. 20, inv. č. 56, 1977-1979.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Havarijní stav bytového fondu, ev. č. 20, inv. č. 57, 1969-1978.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Lomové dolování v obvodu obce, ev. č. 20, inv. č. 62, 1960, 1979.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Narušení domů důlní činností, ev. č. 20, inv. č. 63, 1960-1979.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Demolice životu nebezpečných objektů Kopisty, Konobřže, Pařidla ev. č. 44, inv. č. 78, 1963-1967.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Likvidační záměr Pařidel, ev. č. 79, inv. č. 44, 1966.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Pařidla-vysídlení a likvidace I., ev. č. 45, inv. č. 80, 1968.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Pařidla-vysídlení a likvidace II., ev. č. 45, inv. č. 81, 1968.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Likvidace osady Pařidla, ev. č. 45, inv. č. 82, 1968.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Trvalá stavební uzávěra, ev. č. 46, inv. č. 83, 1973.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), zápisy z jednání likvidační komise, ev. č. 46, inv. č. 84, 1977-1978.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Kopisty a Konobřže – likvidační záměr (Technická zpráva), ev. č. 46, inv. č. 85., 1973.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Kopisty a Konobřže – likvidační záměr (Mapové přílohy), ev. č. 46, inv. č. 86, 1973.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Plán vysídlení a likvidace obce Kopisty a osady Konobřže JP-1 (Technická zpráva), ev. č. 46, inv. č. 87, 1975.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Plán vysídlení a likvidace obce Kopisty a osady Konobřez JP-2 (Stanovení nákladů-Kopisty západ, ev. č. 47, inv. č. 88, 1975.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Plán vysídlení a likvidace obce Kopisty a osady Konobřez JP-3 (Doklady objektů-Kopisty západ), ev. č. 47, inv. č. 89, 1975.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Plán vysídlení a likvidace obce Kopisty a osady Konobřez (Stanovení nákladů-osada Konobřez), ev. č. 47, inv. č. 90, 1978.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Plán vysídlení a likvidace obce Kopisty a osady Konobřez (Doklady objektů-osada Konobřez I.), ev. č. 48, inv. č. 91, 1978.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Plán vysídlení a likvidace obce Kopisty a osady Konobřez (Doklady objektů-osada Konobřez II.), ev. č. 48, inv. č. 92, 1978.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Plán vysídlení a likvidace obce Kopisty a osady Konobřez (Doklady objektů-Kopisty střed I.), ev. č. 49, inv. č. 93, 1979.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Plán vysídlení a likvidace obce Kopisty a osady Konobřez (Doklady objektů-Kopisty střed II.), ev. č. 49, inv. č. 94, 1979.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Plán vysídlení a likvidace obce Kopisty a osady Konobřez, ev. č. 50, inv. č. 95, 1978.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Likvidace Konobřez – demolice objektů, ev. č. 50, inv. č. 96, 1974-1977, 1980.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Likvidace Konobřez – demolice objektů, ev. č. 50, inv. č. 97, 1974, 1975, 1977-1980.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Rozhodnutí o odstranění objektů, ev. č. 50, inv. č. 98, 1974-1979.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Uzavření a likvidace hřbitova, ev. č. 51, inv. č. 99, 1953-1979.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Likvidace hornické kolonie, ev. č. 51, inv. č. 100, 1977.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Likvidace fary, ev. č. 51, inv. č. 101, 1977-1978.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Likvidace kostela Božího těla, ev. č. 51, inv. č. 102, 1978-1979.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Zachování některých objektů likvidované obce, ev. č. 51, inv. č. 103, 1978-1979.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Obecní kronika, ev. č. 51, inv. č. 111, 1945-1960.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Evidence stížností, ev. č. 52, inv. č. 138, 1966-1980.

Státní okresní archiv Most, fond MNV Kopisty (č. f. 50), Plán města Kopist, ev. č. 1, inv. č. 155, 1946.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

BAROCH, Pavel (2011). *ODS se odklání od programu vlády, jde proti limitům.*

[cit. 2011-05-3]. Hjdialog.cz. Dostupné z WWW:

<<http://hjdialog.cz/articles.php?lng=cz&pg=274>>

BAROCH, Pavel (2011). *Po Jiřetínu ohrožuje těžba uhlí další město: Litvínov.*

[cit. 2011-05-3]. Aktualne.centrum.cz. Dostupné z WWW:

<<http://aktualne.centrum.cz/domaci/zivot-v-cesku/clanek.phtml?id=693420>>

BENEŠOVÁ, Petra, WALTEROVÁ, Zuzana (2010). *Obyvatelé Horního Jiřetína si zjišťují ceny svých domů.* [cit. 2011-05-3]. Rozhlas.cz. Dostupné z WWW:

<http://www.rozhlas.cz/zpravy/regiony/_zprava/699480>

ČERVENKA, Jaroslav (2001). *Likvidace Starého Mostu.* [cit. 2011-01-28].

Starymost.web2001.cz. Dostupné z WWW: <<http://starymost.web2001.cz/>>.

DVOŘÁK, Petr, ŠVEC, Jan (2010). *Napouštění zbytkové jámy lomu Most-Ležáky.*

[cit. 2011-05-3]. Vesmir.cz. Dostupné z WWW:

<<http://www.vesmir.cz/clanek/napousteni-zbytkove-jamy-lomu-most-lezaky>>

LEVOVÁ, Lenka, POKORNÁ, Martina, ŘÍHOVSKÁ, Monika (2010). *Jezero Most* [cit. 2011-05-3]. Krušnohorský.cz Dostupné z WWW:

<<http://www.krusnohorsky.cz/view.php?cislocclanku=2010092401>>

Czech Coal Group (2010). [cit. 2011-05-3]. Czechcoal.cz. Dostupné z WWW:

<<http://www.czechcoal.cz/cs/profil/lu/limity.html#banner>>.

Czech Coal Group (2010). [cit. 2011-05-3]. Czechcoal.cz. Dostupné z WWW: <<http://www.czechcoal.cz/cs/profil/skupina/rekultivace.html>>.

Czech Coal Group (2010). [cit. 2011-03-10]. Czechcoal.cz. Dostupné z WWW: <<http://www.czechcoal.cz/cs/profil/skupina/index.html>>.

Dialog Horní Jiřetín (2010). [cit. 2011-05-3]. Hjdialog.cz. Dostupné z WWW: <<http://hjdialog.cz/articles.php?lng=cz&pg=186>>

Ekologické centrum Most (2001). [cit. 2011-03-11]. Ecmmost.cz. Dostupné z WWW: <http://www.ecmost.cz/rekultivace.php?page=uhli_lokality>.

Horníci pohrozili demonstracemi za prolomení těžebních limitů (2010). [cit. 2011-05-3]. iDnes.cz. Dostupné z WWW: <http://ekonomika.idnes.cz/hornici-pohrozili-demonstracemi-za-prolomeni-tezebnich-limitu-psw-/ekonomika.aspx?c=A101209_154452_ekonomika_ven>

Sociální past: Situační analýza sociálně vyloučených lokalit na území Litvínova se zaměřením na Janov (2009) Socioklub. Praha. 53 s. Dostupný z WWW: <<http://litvinovjanov.blog.cz/0902/socialni-past-situacni-analyza-socialne-vyloucenych-lokalit-na-uzemi-mesta-litvinova-se-zamerenim-na-sidliste-janov.org>>. Socioklub.

Most, oficiální web Města (2011). [cit. 2011-05-3]. Mumost.cz. Dostupné z WWW: <http://www.mumost.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=9959&id=4206>

Mostecko v průmyslové éře (2010). [cit. 2011-02-27]. Litvínov.sator.cz. Dostupné z WWW: <<http://litvinov.sator.eu/kategorie/krusnohori/mostecko-v-prumyslove-ere>>

Napouštění jezera Most (2011). [cit. 2011-05-3]. Pku.cz. Dostupné z WWW: <http://www.pku.cz/pku/site.php?location=5&type=napousteni_most>

Novell (2003). [cit. 2011-02-27]. Novell.cz. Dostupné z WWW: <<http://www.novell.cz/cs/aktuality/pripadove-studie/mostecka-uhelna-spolecnost.html>>.

Oznámení záměru na vyhlášení přírodní památky „Kopistská výsypka“ (2010). [cit. 2011-05-3]. Kr-ustecky.cz. Dostupné z WWW: <http://www.kr-ustecky.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=450018&id=1655628&p1=108201>

Turistik (2010). [cit. 2011-05-3]. Turistik.cz. Dostupné z WWW: <<http://www.turistik.cz/cz/kraje/ustecky-kraj/okres-most/most/jezero-most/galerie/14463/>>

Zdař Bůh (2008). [cit. 2011-02-12]. Zdarbuh.cz. Dostupné z WWW:
<<http://www.zdarbuh.cz/reviry/shd-reviry/historie-byvaleho-sp-doly-hlubina/>>.
Zdař Bůh (2008). [cit. 2011-02-12]. Zdarbuh.cz. Dostupné z WWW:
<<http://www.zdarbuh.cz/reviry/shd-reviry/severoceska-uhelna-spolecnost/>>.

VIII. POUŽITÉ ZKRATKY

AM Kopisty – Archivní materiál Kopisty

ČSR - Československá republika, vznik 1918

č. p. – číslo popisné u domů a objektů

Chemické závody ČSSP – Chemické závody Československo-sovětského přátelství, Chemopetrol, narátory nazýváno „chemička“, „Staliňák“, „Záluží“

KSČ - Komunistická strana československá

Ležáky, Most – povrchové lomy

M. J. Hus a Julius – hlubinné doly u Kopist, M. J. Hus (jinak tak narátory označován jako Hus) je důl Mistr Jan Hus, doly Julius I.-V. jsou narátory označovány jako „Julka“, „Juliuska“ nebo pouze pořadovým číslem, pro Kopisty tedy „Trojka“

MNV – používám pro označení Místního národního výboru v Kopistech, pokud není řečeno jinak

ONV – používám pro označení Okresního národního výboru v Mostě, pokud není řečeno jinak

OPÚV - Odbor výstavby a územního plánování Most

SHR - Severočeský hnědouhelný revír

SHD - Severočeské hnědouhelné doly

IX. SEZNAM PŘÍLOH-PŘÍLOHY

- 1. Oblast lomu Ležáky**
- 2. Udělená pečeť pasující Kopisty na město**
- 3. Přehled dolů a lomů v SHR (a) + b))**
- 4. Podoba SHD a její změna názvu po roce 1945**
- 5. Dekret prezidenta republiky o znárodnění**
- 6. Statistika výtěžnosti hlubinných a povrchových dolů a lomů**
- 7. Mapa obcí nedaleko Kopist a okolní těžba**
- 8. Výkupní list**
- 9. Ocenění domu Donátových**
- 10. Ocenění domu Zázvorkových**
- 11. Ocenění domu Chadtových**
- 12. Korespondence Ederových (a) + b))**
- 13. Výkupy domů od roku 1971 (a) + b))**
- 14. Výkup zeleně Anjelovi**
- 15. Rekultivace na Mostecku**
- 16. Oblast Kopistské výsypky**
- 17. Náčrt Kopist**
- 18. Kopisty dnes**